

katternö

1 • 2021 Ett österbottniskt magasin

Sjuttonde årgången

**När Norge
erövrade Finland**

**EU-bråk
om "grön"
energi**

Heikki har blick för Österbotten

Viltkameran – så här gör du

Till kunderna hos
Esse Elektro-Kraft,
Herrfors, Kronoby Elverk,
Nykärlby Kraftverk
och Vetelin Energia.

Tre frågor...

NINA LIDFORS, tidigare rektor för Vasa övningskola, tillträdde 2009 som rektor i Sverige för den då nya Gripsholmsskolan. Grundarna trodde på den finländska pedagogiken. 30 av skolans i dag omkring 40 lärare har fått lärarutbildning i Finland.

Vad betyder Österbotten för dig?

I första hand är Österbotten uppväxtmiljön för mina två barn Oskar, 33 år och numera bosatt i New York, och Ida, 31, numera i Stockholm. För egen del är Österbotten min hemtrakt under en stor del av mitt vuxna liv. Jag är nämligen född och uppvuxen i Sjundeå i Nyland och bodde där ända tills jag flyttade till Vasa för att studera till lärare. Sedan bodde jag kvar i Österbotten i 29 år.

Mentaliteten och miljön i landskapet har i hög grad präglat mig som människa. Det handlar om ödmjukhet, prestigelöshet, generositet och anspråkslöshet – egenskaper som jag värderar högt och som präglar det österbottniska släktet.

Vad är rätt pedagogik för elever som växer upp i dag?

Jag började i yrket som klasslärare och utbildade mig sedan till skolledare, för att kunna vara med och skapa den bästa tänkbara skolmiljön för barn och ungdomar. Under mina år som rektor för åk F-6 vid Vasa övningskola växte min övertygelse fram om att det viktigaste i en skola är att hitta rätt balans mellan kärlek och gränser. Det är något jag fortfarande står fast vid, samtidigt som jag är ytterst medveten om att detta kräver ett aktivt arbete bland skolans hela personalgrupp, för att balansen ska uppnås och bibehållas.

På Gripsholmsskolan har jag sammanfattat saken så här i det budskap som jag ständigt förmedlar till mina lärare:

”Läraren ska behärska balansen mellan kärlek och struktur. Läraren som ledare ska i första hand förmedla kunskap och ha en personligt formulerad kunskapsteori. Läraren ska också vara engagerad, bry sig, vilja eleverna gott och vara någon att lita på där även det ickeverbala bemötandet är viktigt. Läraren ska både kunna känna och också förmedla glädje i anslutning till sitt uppdrag.”

Vad betyder livskvalitet för dig?

Livskvalitet för mig innebär samvaro med min nära och kära – gärna i havsmiljö eller i friluftssammanhang. Att dansa disco gör också livet glatt!

Innehåll

Linus Lindholm

De goda, de onda, de fula

– När hållbar finansiering blir ohållbar ... 4

Gör om och gör rätt!

– EU:s förslag gör grön omställning omöjlig ... 5

Heikkis blick för Österbotten ... 6

Gåtornas glömda värld ... 14

När uppstod hembygden? ... 20

En ljusbärares berättelse ... 22

När Norge erövrade Finland ... 28

Tar Kronoby in i framtiden ... 36

Stadsdirektör tog över Korpelan Voima ... 38

Snart simmar Nykarlebysikarna hem igen ... 40

Hårt politiskt spel i EU: Vad är ”grönt” på riktigt? ... 42

Släkthistorier: Legendens dotter ... 50

Fokus natur: Viltkameran

– bekväm metod att lära känna djuren ... 52

Katternö 1 • 2021 Ansvarig utgivare Roger Holm, Katternö Ab, Köpmansgatan 10, 68600 Jakobstad, tel. (06) 781 5300, roger.holm@katterno.fi, www.katterno.fi **Adressändringar** Siv Granqvist, tel. (06) 781 5333, siv.granqvist@katterno.fi **Projektleddare** Svenolof Karlsson, www.storkamp.com **Redaktörer** Svenolof Karlsson, Johan Svenlin, Susanne Strömberg **Layout** Gun-Marie Wiis **Pärmbild** Linus Lindholm **Tryck** Forsberg 2021

Katternötidningen finns också i en nätversion, se www.katternodigital.fi. Gamla nummer av tidningen kan läsas på www.katterno.fi.

Taxonomiförslag i fantasivärld

ETT SÄTT ATT ta sig an problemlösning är att klassificera problemet i någon av grupperna a) enkla system, b) komplicerade system och c) kaotiska system.

I enkla system hittas kända och verifierade orsak/verkan-samband för alla delproblem som ingår i helheten.

I kaotiska system finns ingen känd kunskap som kan användas, och metodiken är vanligen massvis med tester. I takt med att samband kan verifieras, kan nya tester utföras allt mer strukturerat, och på så sätt kan en lösningsmodell för helheten byggas upp.

Komplicerade system är en blandning av a och c.

Uppvärmningen av vår planet kan kategoriseras som ett komplicerat system. Till exempel kan halten koldioxid i atmosfären lyftas ut som en liten bit av helheten, och analyseras där vi har känd och verifierad kunskap om orsak och verkan. Den stora delen av de politiska åtgärderna för att stävja uppvärmningen fokuserar på detta element i uppvärmningshelheten, eftersom människan genom sitt sätt att leva kan påverka den.

POLITIKENS FUNDAMENT ÄR demokrati, åtminstone i de flesta länder.

I EU lägger kommissionen fram beslutsförslag som folkvalda parlamentariker får på sitt bord. Men en väsentlig, relaterad fråga är hur kommissionens beslutsunderlag tillkommer.

I det är ett centralt inslag att parter, som berörs av ett ärende, ska höras. Bland de parter som tas in finns en stor mängd NGO:s (Non Governmental Organisations, ickestatliga organisationer). Detta motiveras med risken för ett demokratiunderskott i EU:s överstatliga styrningsstruktur. EU deltar dessutom i finansieringen av NGO:ernas verksamhet.

Med åren har allt fler frågor börjat ställas om gränssnittet mellan EU och NGO:erna, bland vilka miljölobbyorganisationerna är särdeles starkt representerade. Vilken roll ges dessa i beslutsprocessen? Finns det en granskning värd namnet av hur politiken skapas och utövas när tv-kamerorna inte är närvarande?

FRÅGORNA AKTUALISERAS AV spelet kring EU:s taxonomi — det vill säga kommissionens försök till delproblemlösning i klimatfrågan genom ambitionen att klassificera vad som ska räknas som hållbar energiproduktion.

Tyvärr blir bilden att taxonomiförslaget tagits fram i en fantasivärld, där varken fysikens grundlagar eller andra delar av verkligheten existerar. Sett till målet att ställa om till förnybar och koldioxidfri energiproduktion är kommissionens förslag rena katastrofen. Särskilt påtagligt blir detta i våra nordiska länder, som med sina låga utsläppsnivåer länge varit förebilder för övriga EU.

Vi ger det här temat stort utrymme i denna tidning. Vi hoppas att förslaget inte blir verklighet. Och att EU:s politiker lär av sina misstag och höjer ordentligt på både kvalitet och kunande i sin beslutsberedning. EU:s trovärdighet har inte råd med felsteg av denna kaliber.

ROGER HOLM,
vd, Katternö

Vilken är den vackraste platsen i Österbotten?

Osmo Nissinen, Ylivieska

Vasa! Det är en levande och vacker sommarstad, mycket tack vare närheten till havet. Jag besöker Vasa flera gånger per år och känner staden mycket väl efter att tidigare ha studerat och arbetat där i fyra år. Det finns också många andra fina platser i Österbotten och människorna är fina.

Emelie Wärn, Larsmo

I Wärnum, Esse, där jag är uppvuxen. Det ligger långs Esse å och det är mycket vackert och lugnt där. En annan bra sak med Wärnum är att jag vet vem alla är. Mina föräldrar bor kvar där och jag återvänder dit så ofta jag kan. Men jag trivs bra här i Larsmo också.

Karolina Isaksson

Tore Sandström, Larsmo

Utsikten från Gertrudsbron! Åt båda sidorna. Jag bor i Eugmo så jag njuter av utsikten nästan dagligen. Det är fint där året runt, men visst är det vackrast på sommaren. Sommartid, då jag ofta är ute med båten, ser jag många vackra ställen i Larsmo skärgård, men om jag måste välja ett så blir det Gertruds.

Heli (och Leo) Jumeri, Oulainen

Hemma är den finaste platsen! Det spelar ingen roll vilken ort man bor på, så länge som nyckeln passar och man kan känna sig trygg. Vi bor i Oulainen och är nu ute på en dagsutflykt till Ylivieska. Jag har bott i Ylivieska också, men trivdes inte där. Helst skulle jag bo långt ute på landet, utom synhåll och hörhåll från grannar.

Den gode, den onde, den fule (italienska: Il buono, il brutto, il cattivo), kultförklarad italiensk spaghetti-western från 1966. Nu är EU på väg att klassificera energiteknologierna enligt samma kriterier.

Situationen är fullständigt orimlig. Hörnstenarna i vårt energisystem – kärnkraften, vattenkraften och bioenergin – ser ut att i EU:s klassificering placeras i fällan för de fula. Svansen viftar på hunden, säger Jukka Leskelä, vd för branschorganisationen Finsk Energiindustri.

Jukka Leskelä.

Fortum

Frågan vad ”grön” energi egentligen är har länge varit ett konfliktämne inom miljörörelsen. Nu har frågan skapat konflikt också på högsta EU-nivå. EU-kommissionen har förberett ett förslag som klassificerar både vattenkraften och bioenergin som fula. Protesterna från Norden är unikt starka. Läs mera om bakgrunden till konflikten på s. 42-44.

Kärnkraftens klassificering skjuter EU-länderna fortfarande framför sig. Vissa länder lyfter fram den som den viktigaste utsläppsfria energikällan, andra vill stänga den helt. Frågan lär hamna på EU:s bord senare i år.

Wikipedia

Industrins Kraft

De goda, de onda, de fula – när hållbar finansiering blir ohållbar

ENERGISYSTEMET ÄR I en stor omvandling. Denna drivs på dels av kraftfulla politiska åtgärder med sikte på en klimatneutral framtid, dels av en exceptionellt snabb teknologitveckling och digitalisering. Det handlar inte bara om el- och värmeproduktion, utan också om att frigöra industrin och trafiken från de fossila energikällorna.

Den omställning man siktar till kräver enorma investeringar och öppnar lockande tillväxtmöjligheter för företagen. Av förståeliga skäl intresserar omställningen också investerare. Gröna fonder och placeringar har blivit attraktiva. Även de politiska beslutsfattarna vill styra investeringar till klimatprojekt.

Mot den här bakgrunden behöver både det offentliga och privata kapitalet kriterier som säger vad hållbar finansiering är, något som EU nu också är i färd med att förbereda. Finansieringen är själva grundbulen för att energiomställningen ska lyckas.

MYNTET HAR EMELLERTID en baksida. När Europeiska unionen gick in för att de olika energiteknologierna skulle klassificeras enligt en hållbarhetsskala, blev processen politiserad från första början. Vi står nu inför ett stort hot att klassifice-

ringen – det som kallas taxonomi – inte kommer att ske från vare sig ett renodlat klimat- eller ett bredare hållbarhetsperspektiv. I stället riskerar klassificeringen ske baserat på vissa intressegruppers politiska eller ekonomiska preferenser.

Alla energiformer har sina egna utmaningar vad gäller hållbarhets- och miljöaspekter och de regleras genom EU-gemensamma eller internationella regelverk. När det nu ska avgöras vilken finansiering som är hållbar, har man däremot landat i att vissa utpekade teknologier alltid är hållbara, andra bara under snäva tilläggs-kriterier och en del inte alls.

Vi får en indelning i goda, onda och fula. De goda är OK och får allt stöd som kan behövas. De onda vill man bli kvitt. De fula är sådana som åläggs allt mer skärpta krav, annars hamnar också de i fällan för de onda.

Som saken utvecklats sig ser förslaget till EU-taxonomi illa ut för Finlands del. Hörnstenarna i vårt energisystem – kärnkraften, vattenkraften och bioenergin – finns alla i fällan för de fula. Detta trots att de alla obestriddligt har en positiv effekt på klimatet och är oundgängliga för att elsystemet som helhet ska fungera och vara kostnadseffektivt.

KONFLIKTEN ÄR UPPENBAR: enligt EU:s egna energiscenarier behövs betydande investeringar i fråga om alla de nämnda energiformerna. Finlands energisystem och klimatneutralitet bygger i allt väsentligt på detta.

Det kan nu bli så att en del av de investeringar, som är nödvändiga för ett fungerande och klimatvänligt energisystem, inte kommer att kunna få finansiering på rimliga villkor.

Saken skulle vara enklare, om de kriterier som nu förbereds skulle utformas enbart utifrån sitt ursprungliga syfte: klassificering av vad som är en grön fond. Den politiska realiteten är, att när vi på EU-nivå får en hållbarhetsklassificering av teknologierna, kommer denna att implementeras i all energilagstiftning. På det finns redan nu, mitt i processen, många exempel.

Från energiföretagens synpunkt är situationen fullständigt orimlig. Även de företag, som i fråga om sin energiproduktion är bäst från klimatsynpunkt, kan snabbt komma att överges av finanssektorn, som följd av kritik från samhällets sida eller politisk styrning. Ekonomiska värden hanteras på ett tvivelaktigt sätt. Som man säger på finska: Svansen viftar på hunden.

JUKKA LESKELÄ

Gör om och gör rätt! ”EU:s förslag gör grön omställning omöjlig”

Sverige står inför en grön omställning av historiska mått, men enligt EU:s förslag kommer de investeringar som behövs inte att klassificeras som gröna. EU-kommissionen måste göra om och gör rätt, säger Gunilla Andrée, t.f. vd i branschorganisationen Energiföretagen Sverige.

EU:S SÅ KALLADE taxonomiförordning är tänkt att ge vägledning kring vilka investeringar som ska anses hållbara, för att på så sätt bidra till EU-målet om en klimatneutral ekonomi 2050. Syftet är att attrahera kapital till den enorma och helt nödvändiga klimatomställning vi står inför.

Tyvärr är det förslag, som EU-kommissionen presenterade i slutet av november, ytterst problematiskt. De krav som ställs på energiområdet utgör i praktiken ett hot mot Sveriges klimatomställning, där storskalig elektrifiering är själva hörnstenen.

I dag är den fossila andelen av

svensk elproduktion endast två procent. Men enligt EU-förslaget uppfyller endast 13 procent av dagens svenska elproduktion de föreslagna hållbarhetskriterierna. Detta trots att svensk vattenkraft och bioenergi redan klarar strikta EU-krav på hållbarhet.

Samtidigt pekas biobaserad kraft- och fjärrvärme ut som en teknik som ska fasas ut. Med tanke på att över 40 procent av den svenska fjärrvärmes kommer från biobränslen, liksom 70 procent av den elproduktion som sker genom kraftvärmes, skulle detta vara förödande.

EN ANALYS, SOM Energiföretagen Sverige låtit göra, visar att styreffekterna av taxonomin kommer att bli omfattande. Fler och fler kommer att jaga gröna värden på marknaden, medan lån och investeringar i företag och verksamheter som fått den icke-gröna stämpeln kommer att betraktas som en belastning.

EU-kommissionen har också aviserat sin avsikt att använda taxonomin som utgångspunkt i en översyn av statstödsregelverket, EU-finansieringen via Europeiska Investitionsbanken samt andra program och fonder. Om investeringarna för elektrifieringen blir mer kostsamma, påverkar det även elpriset och

därmed hela det samlade svenska företagandet och elkonsumenterna.

Sveriges energisystem är en förutsättning för att stora energiintensiva företag som SSAB, LKAB och Scania ska kunna elektrifiera sina verksamheter enligt plan och därmed bli utsläppsfria. Enbart LKAB:s omställning beräknas kräva 55 TWh el årligen, mer än en tredjedel av Sveriges årliga användning. Enligt Energiföretagens uppskattningar kommer detta att kräva investeringar i storleksordningen 1100 miljarder kronor (c. 110 miljarder euro) i elproduktion och elnät. Det är en grön omställning av historiska mått, och den blir omöjlig om inte även investeringen klassificeras som grön.

I FÖRSLAGET TILL taxonomi missar man att energisystemet är en helhet, där kraftslagen har olika egenskaper som kompletterar varandra. Förslaget är så bakvänt att variabel förnybar produktion, som vind och sol, per automatik får en grön och hållbar stämpel, medan planerbar förnybar produktionen som vattenkraft klassas som ful.

Detta trots att svensk och norsk vattenkraft fungerar som ett batteri för hela norra Europa och är något andra länder stöder sig på, för att

kunna bygga mer vind- och solkraft.

Enligt förslaget ska elnätsföretagen dessutom ta ansvar för att den el som matas in är ”grön” – vilket går på tvärs mot EU:s egen marknadslagstiftning och utan att hänsyn tas till elsystemets funktion.

Den svenska energibranschen är den första att ställa sig bakom höjda klimatambitioner, men det förslag som nu ligger på bordet kommer tvärtom att försvåra omställningen. Vi hoppas innerligt att våra och andras högljudda protester resulterar i att EU-kommissionen gör om och gör rätt.

GUNILLA ANDRÉE

Gunilla Andrée.

Heikkis blick för Österbotten

Kampen om hur världen egentligen ser ut pågår ständigt. Vi beskriver den alla på vårt eget sätt. Men alla stannar nog också upp ibland inför en bild. Plötsligt blir något synligt som inte syntes nyss.

På de följande sidorna möter vi två etablerade konstnärer och två ungdomar som valt bildkonsten som sin väg. Först i tur är **Heikki Mäki-Tuuri**.

”Vi såg flera ufon ovanför oss. Strax efter det fick jag hudutslag och sattes i karantän.”

Hans konst har Österbotten som grund. Humorn i hans tavlor går inte att undvika. Att pensionsåldern är inne betyder inget. **Heikki Mäki-Tuuri** är fortfarande fullt upptagen av att undersöka sitt hemlandskap.

HEIKKI MÄKI-TUURI öppnar dörren till sitt hem i Ylistaro och visar oss vidare genom tamburen till sin ateljé. Där har han under de senaste 40 åren vidareutvecklat sin karaktäristiska stil.

”Den här hör till mina senaste målningar”, säger han och visar upp en aktuell artikel i lokaltidningen Epari.

I nyhetsartikeln berättas om invigningen av tavlan *Tulikaviokräättäri ja lihonut konduktööri*, som numera pryder trapphuset i det nybyggda bostadshuset Jerikon Kräättäri i stadsdelen Jeriko i Seinäjoki. På tavlan ser man en skräddare som tar midjemått av en

Linus Lindholm

Som 73-åring fortsätter han med sitt dagliga målande. ”När man är uppvuxen på landsbygden har man fått det inpräntat att man ska arbeta varje dag”, ler Heikki Mäki-Tuuri.

annan man, uppenbarligen konduktören som lagt på sig några kilon. Den kraftiga stilen, med klara färger och grovhuggna personer, är lätt att känna igen från tavlorna som står uppradade i ateljén.

”Det här var ett beställningsjobb från byggnadsbolaget Peab, som ville ha ett motiv med historisk anknytning till platsen. Jag målade med akryl på björkfkanér. De har skyddat tavlan med en glasskiva så att den inte ska skadas när det kånkas möbler i samband med flyttningar”, berättar han.

Beställningsuppgifterna är bara en liten del av hans arbete. Mest målar han utifrån egen inspiration. Han använder ofta händelser från sin personliga vardag som motiv.

”Vi hade en vattenskada i huset för ett par år sedan, då målade jag Vesivahinko I och II. Att måla är ett bra sätt för mig att i mina egna tankar vinna över en tråkig händelse.”

HEIKKI VÄXTE UPP på landsbygden i Tuuri. Det var ingen självklarhet att han skulle bli konstnär. Att skriva och rita var roligast i skolan, och efter studenten från samskolan i Alavo sökte han sig till konstutbildning. Åren 1966–68 studerade han på Kankaanpään taidekoulu, därifrån drog han vidare till Helsingfors och Finlands Konstakademi.

”Jag trivdes bra i de konstnärliga kretsarna och arbetade bland annat på Sinebrychoffs konstmuseum. Visst funderade jag på att stanna i Helsingfors efter studierna, men levnadskostnaderna låg redan då på en helt annan nivå än i Österbotten.”

Han valde att lämna storstaden och flytta tillbaka till sina hemtrakter.

”Jag gifte mig och fick olika jobb som konstlärare. Jag har undervisat hela tiden vid sidan om mitt eget målande. Speciellt i början skulle det ha varit svårt att leva på försäljningen av tavlor. När jag var yngre hade jag också svårare att skiljas från mina verk.”

Han har hämtat mycket av sina motiv från den österbottniska landsbygden. Som framgår på bilderna här intill finns en underliggande humor i målningarna.

”Jag har Österbotten som grund och tar intryck utifrån. Intrycken kan komma via olika medier eller resor.”

ÄVEN ÖSTERBOTTEN HAR på många plan förändrats genom åren. Heikkis tavlor har på ett eller annat sätt kommenterat samtiden, både lokalt och internationellt.

I samband med den stora flyktingvågen under hösten 2015 ökade antalet invånare med muslimska traditioner i många byar

Ute på åkern fick bröderna Mäki-Tuuri gnugga sig ordentligt i ögonen.

”Vi såg flera ufon som rörde sig ovanför oss. Strax efteråt fick jag utslag på huden och sattes i karantän. Läkarna trodde att jag hade fått någon smittsam sjukdom, och jag tillbringade flera dagar på sjukhus.”

HEIKKI GER INGEN förklaring till vad de såg, men tillsammans med sin bror har han funderat mycket på händelsen.

”Min bror, som är ett par år yngre än jag, var intresserad av olika sorters maskiner och han minns bättre hur farkosterna såg ut. Vi är eniga om att vi inte såg några rymdvarelser, bara rymdskepp.”

De rymdvarelser som återkommer i hans målningar är inspirerade av de bilder som spritts genom populärkultur från USA. Trots att han själv hamnade på sjukhus efter händelsen framställer han utomjordingarna som fredliga och hjälpsamma.

”När jag skulle lära mig att spela piano för ett antal år sedan, kändes det hopplöst och jag skulle ha behövt utomjordisk hjälp. Jag målade känslan i en tavla där jag sitter vid pianot och två utomjordingar står bredvid.”

Målandet är hans dagliga syssla, också när han fyllt 73 år och formellt är pensionär.

”Jag har förmånen att ha beviljats statens

Heikki Mäki-Tuuri känner sig hemma i Ylistaro, men saknar resandet till sol och värme. ”Jag och frun brukar semestra ett par gånger per år i Turkiet. Vi har fått goda vänner där och hoppas vi kan återbesöka dem senast den kommande hösten.”

konstnärspension. Trots att den inte förpliktigar till någon produktion känns det ändå som att jag bör göra rätt för den. Arbetsmoralen från barndomshemmet sitter djupt i ryggraden”, säger Heikki Mäki-Tuuri.

JOHAN SVENLIN

”En lada och en målning av en lada är inte samma sak. Konst är en infallsvinkel.”

Linus Lindholm

Utsikten från ateljén är en typisk österbottnisk slätt. Ladutemat blev snart hennes kännetecken. Men ladorna är främst ett redskap i **Elina Förstis** bildseende. Vinkel, färg och rum är huvudsaken.

Elina Försti återvände till Österbotten för 20 år sedan och såg lador i nytt ljus: ”Färg och rum är det centrala när jag målar. Byggnaderna fungerar som redskap.”

PANORAMAFÖNSTRET I ELINA Förstis ateljé bjuder på en utsikt över en typisk österbottnisk slätt. Långt borta står några lador utspridda, marken skiftar i grönvitt, men det mesta är grått. Trots att det är tidig eftermiddag börjar skymningen göra sig påmind. På långt avstånd syns ljuskäglor från bilar som passerar på riksväg 68.

”En konstnär lever med ljuset. Därför är det ganska deppigt att vara konstnär i Österbotten den här tiden på året. Det är lätt att förstå de nordiska konstnärer som för hundra år sedan reste till Sydeuropa under de mörka månaderna”, säger hon.

Själv har hon delat in sitt arbetsår på ett praktiskt sätt, utifrån naturens skiftningar, familjens vardagsrutiner och sin egen personliga rytm.

”Jag är mest effektiv på förmiddagarna och trivs med att ha inrutade arbetsdagar. Vardagen är också en inspiration i mitt målande. Det skulle vara främmande för mig att måla kinesiska tempel eller annat som jag inte har omkring mig.”

Eftersom dagsljus är en bristvara i december ägnar hon den månaden främst åt praktiska göromål, som att skaffa material för sitt målande för ett år framåt. När vi träffar henne, en torsdag i december, håller hon på att tillverka oljefärgskritor.

”När jag är klar med det städar jag arbetsrummet och tar jullov. Sedan börjar jag se fram emot att ljuset ska återvända, i februari. Under sommarhalvåret målar jag mest utomhus.”

DET ÄR DRYGT 20 år sedan hon och hennes man, som är ingenjör, flyttade från Helsingfors tillbaka till Österbotten. De valde Luoma-aho, som ligger mellan Alajärvi och Vindala, för att det är makens hemtrakt och för att det fanns en livskraftig småindustri och en byskola.

”Jag är också uppvuxen här i Sjönejden, med mamma från Kaustby och pappa från Korteshjärvi. Trots att de österbottniska byarna är ganska likartade känns det ändå som att de står för egna kulturer. Här finns också en kil av savolaxare och dessutom ett inflytande från de svenskspråkiga trakterna.”

Hon blev påmind om sin österbottniska identitet när hon flyttade till Kuopio för att studera textildesign i början av 1990-talet.

”Mitt sätt att tala avslöjar att jag är från Österbotten, trots att jag inte talar någon bred dialekt. Bland savolaxarna, som är kända för att undvika raka svar, uppfattades jag som väldigt rättfram, till och med burdus.”

Under studieåren i Helsingfors väckte

det förundran bland konstnärskollegor att hon utifrån ett efternamn kunde säga från vilken by personen härstammade.

”Det är inget konstigt för oss i Österbotten. Här kan vi ofta gå flera hundra år bakåt i tiden och hitta samma släktnamn på samma platser. Livsvillkoren har nog präglat vårt sätt att hålla löften och avsluta projekt som vi tar oss an.”

EFTER DESIGNSTUDIERNÄ I Kuopio ville Elina fördjupa sitt konstnärliga uttryck.

”Jag funderade på mitt yrkesval ända upp i 25-årsåldern. Det var under en praktikperiod på Finlayson som jag insåg att inom industriell formgivning kommer konstnärens egen vision långt ner på prioritetsskalan.”

Hon kom in på utbildningen för konststudier vid Konstindustriella högskolan, numera en del av Aaltouniversitetet, och fortsatte därifrån till Fria konstskolan i Helsingfors. Under åren i Helsingfors byggde hon också upp ett kontaktnät som varit till stor nytta senare.

Att flytta tillbaka till Österbotten efter tio år innebar en viss kulturkrock. Mycket hade förändrats på landsbygden under 1990-talet. Men det fanns också mycket kvar från hennes barndom, och med ett nytt färgseende upptäckte hon bland annat ladornas mångskiftande nyanser.

”Jag kände ingen annan konstnär här, så jag började ta bilder och analysera mina målningar för att utveckla mig själv. För mig är det viktigare hur jag har målat än vad jag målar, och därför antecknar jag receptet för målfärgerna bakpå tavlorna, för att underlätta till exempel för en konservator. Varje tavla som blir klar är också en nyckel till nästa som jag påbörjar.”

LADORNA HAR PLACERAT Elina på kartan för en stor del av landets konstkännare. Själv ser hon ladorna som ett redskap i hennes konst, som i första hand fokuserar på färg och rum.

”En del har sett det som en kulturhistorisk gärning att jag målat just lador, som är överflödiga i dagens jordbruk. Jag har också fått höra att det är bra att jag tar ställning mot EU:s jordbrukspolitik. Visst gillar jag att min konst kan väcka olika känslor och tankar hos publiken, men jag har aldrig haft något avsiktligt budskap med mina målningar.”

En del har också stört sig på att ladorna inte avbildats naturtroget.

”En lada och en målning av en lada är inte samma sak. Konst är en infallsvinkel, det är inte en dokumentation av ett föremål.”

Trots att ladorna starkt förknippas med Österbotten är det endast en liten del av målningarna som stannar kvar i regionen. Majoriteten av hennes målningar säljs genom Galleria Bronda som drivs av Sofia Rehbinder i Helsingfors. I somras ställde hon också ut sina verk på Taidekeskus Salmela i Mäntyharju, som ligger mellan Kouvola och S:t Michel, en årlig konstutställning som under ett par månader lockar omkring 30 000 besökare.

”Jag vet förstås inte var varje målning hamnar, men har förstått att det är främst konstintresserade privatpersoner i landets storstäder som köper dem. Ofta har de någon koppling till Österbotten, någon mor eller annan släkting.”

Att konstmarknaden i Österbotten fortfarande är sval beror till stor del på den mentalitet som präglat och fortsätter prägla människorna i regionen.

”Här uppfattas konst ofta som något överflödigt. Först skaffar man det nödvändiga och sedan får man se om det blir över något till annat”, säger Elina Försti.

JOHAN SVENLIN

Linus Lindholm

”Jag brukar beskriva mig som en tjänstemannakonstnär som helst arbetar nio till fem, även på sommaren. Det passar mig bäst och det är en fördel att få arbeta enligt sin egen rytm.”

”En del säger att jag kommer att bli rik, andra att det där blir inte till någonting.”

Kasper Dalkarl

”Som barn sprang jag runt i slakteriet och lekte med inälvor. På sätt och vis är det jag gör nu lite besläktat med det”, säger Alexandra Harald.

Kanske kan konstnärskapet bli en del av den framtida försörjningen, säger Alexandra Harald och Frankie Sleptsov, konst-studerande i Jakobstad: ”Det behöver varken bli lika glamouröst som vissa tror eller vara lika omöjligt som andra säger.”

NÄR 22-ÅRIGA ALEXANDRA Harald gick i grundskolan och gymnasiet i Jakobstad fanns det inte på kartan, som hon säger, att hon skulle studera konst.

”Det gick bra för mig i skolan och lärarna föreslog att ‘du ska väl bli biokemist eller nåt sånt’, och jag tänkte nog själv att jag skulle gå en mer traditionell akademisk utbildning.”

”Jag gick visserligen i Arbis konstskola för barn och tyckte om att måla och pyssla, men i de högre klasserna i grundskolan och i gymnasiet tillät jag mig inte att lägga tid på det. Mot konstskoleelever hade jag fördo-

men att de var lite lata”, berättar Harald.

Under sista året på gymnasiet drabbades hon av både psykisk och fysisk sjukdom. Det bidrog indirekt till att framtidsplanerna stöptes om.

”Sviter av en nervsjukdom gjorde att jag hade svårare att läsa och ta till mig saker på samma sätt som förut. Första året efter studenten behövde jag ta igen mig och hade lite ströjobb. Det var då jag kom på att jag kanske måste göra något mer praktiskt inriktat.”

När Alexandra sökte till, och kom in på, Novia höll hon inledningsvis alla dörrar på glänt. Kanske skulle hon bara gå där ett av de fyra år som normalt ger en kandidatexamen.

”Men jag insåg ganska direkt att det här är ett fantastiskt ställe, att det är här jag ska vara”, berättar hon.

NÄR VI SES i början av februari går Alexandra tredje, eller näst sista om man så vill, året av utbildningen, och konsten har blivit ett sätt att bearbeta tankar och känslor. Under studietiden har det visat sig att begreppet bildkonst kan innefatta väldigt mycket, och inriktningen styrs mycket av de studerande själva. Utbildningsnamnet är kanske lite missvisande, funderar Alexandra.

”Jag brukar säga att jag slutade måla när jag började studera bildkonst. Just nu dras

jag till installationer, skulpturer och fotografi, men jag har just börjat måla igen också.”

Om uppväxten i Nykarleby har påverkat Alexandra Haralds konst på något sätt är hon osäker på.

”Men jag är väldigt fascinerad av naturmaterial. Det hänger säkert ihop med att jag är uppvuxen med fårfarmning och älgjakt. Som barn sprang jag runt i slakteriet och lekte med inälvor. På sätt och vis är det jag gör nu lite besläktat med det.”

TVÅ ÅRSKURSER UNDER Alexandra Harald finns en studerande som har en lite längre bit till hemorten. I augusti i fjol flyttade Frankie Sleptsov, 18 år, till Jakobstad från Sankt Petersburg. Vid sidan av den vanliga skolgången studerade han under uppväxten konst fem dagar i veckan. Han beskriver de studierna som klassiska.

”Jag kommer från en familj med stort kulturintresse och blev tidigt van att gå på teatrar och museer. Intresset för konst har nog alltid bara funnits där.”

Redan för flera år sedan visste Frankie att han, när han var klar med den ryska mot-svarigheten till gymnasiet, ville flytta till något annat europeiskt land.

”Jag studerade både finska och svenska, men efter två års studier i finska och bara

”Hemma i Sankt Petersburg bor sex miljoner människor. I Jakobstad, på en plats som jag är ovan vid, ser jag mig själv tydligare”, säger Frankie Sleptsov.

ett halvt år i svenska förstod jag att jag hade lättare för att lära mig svenska. Det bidrog till att jag sökte in till den här utbildningen. Coronasituationen gjorde också att jag utslöt andra länder, Finland var lättast att ta sig till.”

NÄR FRANKIE KOM till Jakobstad var det med bil. Hans pappa körde, och även om han varit i Finland många gånger under uppväxten var reseupplevelsen något nytt.

”Vi hade besökt Helsingfors och Åbo tidigare, men nu var det så mycket skog överallt. När vi var fem kilometer från Jakobstad och vi fortfarande hade skog omkring oss, sa pappa att han inte längre var säker på att det skulle ligga en stad med ett universitet här. Han sa att vi skulle vända, men jag sa att jag var säker på att vi var på rätt väg.”

Också före avresan var familjen skeptisk till idén att studera i en stad med knappt 20 000 invånare. I Sankt Petersburg bor sex miljoner människor, och det är så klart en stor omställning att bo någonstans där man efter bara sex månader möter bekanta när och var som helst.

En minst lika stor skillnad finns emellertid i själva skolmiljön. I Frankie Sleptsovs tidigare skolor har det ofta bara funnits ett enda korrekt sätt att ta sig an och lösa en uppgift.

”Utbildning i Ryssland handlar i väldigt hög grad om hårt arbete och överlevnad. Här är det mycket mer avslappnat. När vi hade gjort vår första uppgift här, frågade läraren om vi ville ha respons på det vi gjort, det var alltså frivilligt. Samma dag ringde jag hem till mamma och berättade det. Vi skrattade och sa att de säkert kommer att fråga om jag vill ha mitt betyg också.”

OLIKHETERNA HAR BÅDE för- och nackdelar, tycker Frankie. Det kan vara bra med tydliga målbilder och specifika förväntningar, men samtidigt upplever han att han kan dra nytta av att inte lika mycket behöva tänka på risken att göra fel i lärarnas ögon.

”Det gör att jag kan prova nya tekniker och idéer på ett annat sätt än tidigare, och jag ser mig själv tydligare när jag är på en plats som jag är ovan vid.”

Till skillnad från Alexandra är Frankie mest intresserad av att rita och måla. Han har haft en del uppdrag som illustratör, och att jobba med barnböcker är ett alternativ som ligger nära till hands då han även skriver en del skönlitterärt själv.

”Jag hoppas kunna göra konsten till en inkomstkälla i framtiden, i alla fall delvis, så att jag har råd med arbetsmaterial och resor.”

Under tiden i Jakobstad har han hittills

inte sett mycket av Österbotten i övrigt.

”På grund av pandemin har jag hållit mig i stan, jag har till exempel inte varit i Vasa. För tillfället är jag inte på väg någonstans, men jag kan inte tänka mig att bo här för alltid. Jag har diskuterat med lärarna och hoppas kunna slutföra utbildningen på två eller tre år i stället för fyra. Det skulle vara roligt att åka i väg som utbyteselev någonstans, men det är svårt att säga hur det blir med det nu.”

OCKSÅ ALEXANDRA HARALD tror att det är möjligt att i någon utsträckning tjäna pengar på konsten.

”Nu jobbar jag deltid på ett äldreboende. Jag märker tydligt två sorts reaktioner när jag berättar att jag studerar konst. En del säger att jag kommer att bli rik, flytta till en vindsvåning i Paris och gå på stora fester. Andra säger att det där blir inte till någonting och tycker att det vore bättre att jag studerade till sjukskötare i stället.”

”Men jag tror att det går att leva på konsten åtminstone delvis. Det behöver varken bli lika glamouröst som vissa tror eller vara lika omöjligt som andra säger.”

PÄR JONASSON

En tidig form av sociala medier var att sitta framför elden och gissa gåtor. Hänger du med i de gamla gåtornas logik?

FÖR INTE SÅ länge sedan fanns varken mobiler, dataspel och sociala medier. Hur i all världen kunde man fördriva tiden då?

En äldre generation kan berätta om hur man samlades kring tv:n, med början på 1950-talet, eller ännu tidigare runt radion, som i sin första variant började nå in hemmen på 1920-talet.

Före det var människor hänvisade till fantasin och företagsamheten hos sig själva och sin omgivning. Ett vanligt socialt medium var att sitta framför brasan och gissa gåtor.

Här intill finns 21 exempel på hur gåtorna kunde låta i norra svenska Österbotten. De

är säkert svårare att svara på för oss i dag än för våra fränder på farfarsfars och mormorsmors tid.

Dels för att gåtorna så tydligt hör hemma i en jordbruksmiljö som i stort sett alla då var förtrogna med. En kittel på glöden eller en gris i en kätte är för många i dag något exotiskt i en annan värld.

Antagligen har vi i dag också tappat en del av den associationsförmåga som naturligt grodde i en värld där både de fysiska tingen, djuren och människorna omkring en hade ett funktionellt samband.

DE TIDIGA folklivsforskarna, ofta stadsbor, kunde inte undgå att fångas av charmen och kreativiteten i de olika typer av gåtgissning och annan förströelse som de mötte, när de sökte ursprungligheten i livet på landet.

Deras uppteckningar publicerades i en mängd utgåvor, ofta impregnerade med försök till analys. I regel sågs gåtorna och andra alster som uttryck för den egna folk-

stammens livskraft och fick därför också en ideologisk funktion.

Ett återkommande inslag var sexuella antydningar, vilket bland annat framhålls av språkforskaren och folkloristen Vilhelm Eliel Viktorinus Wessman, som utgav många av de finlandssvenska gåtorna.

”Pojkarna kunde vara finurliga: en stor del gåtor leda nämligen tankarna på ’något annat’, som bringar flickorna att rodna och fnittra”, konstaterar Wessman, med tillägget att ”kvinorna äro lika dristiga som männen i att framställa ’oanständiga’ gåtor.”

Gåtorna utformades enligt en mycket bred repertoar, och även formen för gåtorna varierade i oändlighet. Vissa har inget självklart svar, vissa har drag av rebus, vissa är rena ordlekar. Många riktar sin udd mot präster och annan överhet.

De exempel som ges här är bara en liten spillra av det stora urval som finns i den utgåva ”Gåtor” som Wessman redigerade (utgiven 1949 av Svenska Litteratursällskapet i serien Finlands Svenska Folkdiktning).

Gåtornas glömda värld

Nyligen gjordes Svenska Litteratursällskapets omfattande samling av folkdiktning tillgänglig på nätet, <https://folkdiktning.sls.fi>.

DET BEHÖVER PÅPEKAS att återgivning- en av dialekten i sagorna för det mesta ska tas med en stor nypa salt. Dels för att våra vanliga tecken i alfabetet kommer till korta inför de oändliga nyanserna i dialekterna, dels för att upptecknarna inte så ofta själva behärskade den dialekt de återgav.

I exemplen här har vår medarbetare, språkforskaren Peter Slotte hyfsat stavningen för att den mer korrekt ska återspegla verkligheten.

Det kan också påpekas att många av gåtorna finns dokumenterade på många olika orter i lite olika varianter. De som utvalts här är alltså sällan unika för orten i fråga.

SVENOLOF KARLSSON

Illustrationer Terese Bast

20 Hor mang kalvrompor ska di vara förn di räkkär från jo:le ti himiln? (Purmo, Nykarleby)

21 Va tykkär do betär ämm: haratjyti eldär få:rtjyti? (Larsmo)

Svar på gåtorna:

1 Fönstret. 2 Spisen och röken ur skorstenen. 3 Kaffepannan på glöden. 4 Brödet sätts i ugnen med spaden. 5 Kolen sopas med ugnskvasten ut ur ugnen. 6 Skodonen. 7 Vävstolen. 8 Ölet som jäser under fällen. 9 Människokroppen med huvudet, halsen, bälen, de fyra lemmarna, håret och lössen. 10 Gråtande öga. 11 En hund sitter på en trebent pall och gnager på ett ben, människan kommer in och slår hunden i huvudet med handen. 12 Lövkärven, som kastas över kättbalken åt fåren. 13 Vindflöjeln. 14 En snötäckt stubbe. 15 Landsvägen. 16 Ormen glimmar på stenen och oxen tittar genom gårdsgården. 17 Två ryttare på en häst. 18 Prästen i predikstolen. 19 Tre: mormor, mor och dotter. 20 Bara en, om den är tillräckligt lång. 21 Harkött, för man vet vad man har, men inte vad man får; det har man, fårkött får man.

Ord från Amirika

Illustration Terese Bast

I dag simmar vi i amerikanska lånord. Men de första orden från Amerika tog plats i våra dialekter för över hundra år sedan.

♦ **Inflödet av (amerika)** engelska lånord i nutida svenska är enormt. Inlåningen tog fart efter andra världskriget, men våra dialekter lånade på egen hand många amerikanska ord redan tidigare. Förmedlare var amerikafarare som hade återvänt till hemlandet efter en kortare eller längre vistelse i USA.

Det har beräknats att inte mindre än ca 55 000 svenskösterbottningar har emigrerat till USA. Under decennierna kring förra sekelskiftet reducerades därför den österbottniska befolkningen med över 30 procent. De flesta av utvandrar- na stannade kvar, men många återvände och förde med sig nya ord och uttryck.

Ett av de första amerikanska lånord som jag själv fick lära mig på 1940-talet var ”täff” – ett adjektiv med många betydelser, från ’djärv, orädd, dumdrigt; duktig’ till ett mer förbleknat ’trevlig, underhållande; spännande; finurlig’ (”han var täff ti ly:ss åp’å:”; Karleby).

Munsala har ordet också i betydelsen ’driftig, duktig’: ”Jott ha:r in täff-in tjärng såm hoggär ve:n (:ved)”. ”He va e täfft arbeit (att bränna tegel)” heter det i en uppteckning från Korsholm, alltså ’tungt, ansträngande’.

Vårt ”täff” är förstas samma ord som standardsvenskans *tuff* och bygger på engelskans *tough* ’svår, besvärlig; hård, hårdför, rå’ m.m. Sverigesvenskans *tuff* kan enligt Svenska Akademiens ordbok tidigast beläggas 1927. Det österbottniska *toff* är säkerligen ett lite äldre lån.

♦ **Ett annat av** barndomens besynnerliga ord var ”bisnis”, som i mitt nordösterbottniska språk betydde dels ’förehavande, bestyr’, dels ’besvär, sjå’. När jag långt senare började läsa engelska i skolan insåg jag att ordet helt enkelt var engelskans *business*, som ju i första hand betyder ’affär(er) av ekonomisk art’ men också, mer allmänt, ’syssla, angelägenhet; svårighet’.

Vår stora dialektordbok anför ordet bara från några få orter i Österbotten, trots att det är allmänt i dialekterna. Ordboken ger språkprovet ”he e toko-e bisnes me ma:tin” (:bestyr med matlagningen) från Jeppo. Också betydelsen ’mellanhavande, konflikt’ förekommer. ”Ja vil int ha na bisnes me hede fältje meir ja” anför- s från Björkö.

♦ **Det engelska camp** kan bland annat betyda ’förläggning, läger, tillfällig inkvartering; koja, bostadsbarack’. Ordet var viktigt för våra landsmän i USA, eftersom många av dem arbetade som skogsarbetare och var inkvarterade i baracker och kojor. Också de österbottningar som arbetade i ”minor” (av eng. mine ’gruva’) logerade ofta i ”kampar”.

Återvändande amerikafarare tog ordet med sig och använde det om motsvarande före- teelser i hemlandet; ’bostadsbarack för arbetare, timmerhuggarkoja’ anges som betydelse från norra svenska Österbotten. En- tydiga samman- sättningar är *skogskamp*, *kokkamp* och *sov-camp*. Uttalet är ”kamp(p)”.

Också finska emigranter lånade *camp* och im- porterade ordet i formen *kämppä*, ett ord som i sin tur har lånats vidare till finländsk svenska. Som ett tidigt lånord i dialekterna kan ”kämppä” eller ”kämp” syfta på t.ex. en arbetarbarack eller en enklare sommarstuga.

I ungdomsspråk används *kämppä* numera, enligt finsk modell, också om t.ex. en liten bostad (ungkarlslya, studentbostad m.m.) eller om en mindre repetitions- eller klubblokal.

♦ **I Terjärv antecknade** jag på 1970-talet ett ord som uttalades ”dajkelpinn” och betydde ’säkerhetsnål’. Jag sökte i olika källor men blev inte på det klara med det underliga ordet, så det togs inte med i dialektordboken.

Numera är jag lite klokare. Jag har nämligen insett att Terjärvordet återspeglar det amerikanska *diaper pin*, som är en sammansättning av *diaper* ’blöja’ och *pin* ’nål’. Säkerhetsnålen är en amerikansk uppfinning från mitten av 1800-talet. I bagaget hos återvändande Amerikaemigranter ingick inte bara ordet, utan kanske även själva saken.

PETER SLOTTÉ

Peter Slotte, tidigare huvudredaktör för den finlandssvenska dialektordboken.

9 I klo:t sat fast på in staka, staka sat fast i in klomp. Från klompi va di fy:ra grein, två vi:sa innåt å två: ut:tåt, men åvanåpå klo:ti väkst in sko:g tår e vandra små: bässa. (Terjärv)

10 Håli ha:r e, hå:ri ha:r e, vå:tt kåmbär u:r e, stsinni slapar ivi e. (Kronoby)

11 Fy:fo:t sat på tri:fo:t å knaga på info:t (ett ben). Så kåm två:fo:t såm slo: fy:fo:t me femmfo:t i hovo. (Oravais)

12 Lodi lodi lätta håppa i in tjätta, tå an fo:r ti: var an lodi såm i få:r å tå an kåm ta:n, så hadd an int i strå:d. (Kronoby, Esse)

13 Ly:där Gu:d bå natt å da: å aldär va:l sa:li. (Nykarleby)

14 Hondra å:rs gambel gobbe å nattgambel hövä. (Nedervetil)

15 Långär än all mann å lä:gär än gråsstrå:di. (Munsala)

16 Va ta:r do heldär: he som gli:ar (glimmar) på stein eldär he såm skådar jinom jässgå:ln? (Nykarleby)

17 I ondäli dju:r fo:r djinom vår by:. He hadd tri: hövo å två: silar, åtta fo:t å fy:ra hä:lar. (Kronoby)

18 In svarta hond sta:r i skå:pi å stjälldär å vil ha ma:t. Jo meir a få:r, jo meir vil a ha:. (Purmo)

19 Två: kvinnor var i ein gå:l, å så hadd var ein bå:ni sett me: si. Hor mang va di? (Esse, Purmo)

– Gambelan gobb? Jååånå he.
– Nattgambelan hövä? Sko int tro.

Jesper har hittat röda tråden

Karolina Isaksson

♦ Ja, han har samma namn som den vindsnabbe vänsteryttern som spelade i AC Milan, Parma och Manchester United på 1990-talet. Han var själv inte född när hans namne grävde guld i USA, men han blir ständigt påmind av äldre personer (som undertecknad) om att det fanns en spelare som hette Jesper Blomqvist i Sveriges VM-bronslag i fotboll.

lektris-gänget

”Ja, jag har hört om honom många gånger, men jag har själv inte sett honom spela. Min pappa (Stefan Blomqvist, legendarisk mittfältare i NIK, red. anm.) har alltid varit intresserad av fotboll, så det kanske påverkade beslutet när jag skulle få ett namn”, säger Jesper.

Själv har han som junior spelat fotboll i NIK och ishockey i MuIK, men numera håller han konditionen uppe med löpning. Och med det dagliga arbetet som linjemontör på Nykarleby kraftverk.

”Det finns bättre dagar att vara

linjemontör, men det går när man drar upp kragen”, säger han när vi träffar honom i snålblåst och minus 10 graders kyla vid det nya industriområdet vid Pälsvägen, ett par kilometer norr om Nykarleby centrum.

I den bitande kylan tänker han tillbaka på ljumma sommarkvällar, när han satte sig ned på Tullmagasinet för en after work med jobbar-kompisarna.

”Vi trivs så bra ihop att vi gärna umgås på fritiden också. Jag sommarjobbade på Nykarleby kraftverk redan 2018, och det kändes som att komma hem när jag fick jobb här för snart ett år sedan.

Däremellan fullföljde Jesper sina studier vid Yrkesakademien och utexaminerades som el- och automationsmontör. Han börjar nu bli varm i kläderna som linjemontör och har till och med vant sig vid höjder.

”I början var det lite nervöst att klättra upp i elstolpar, men med lite träning har jag övervunnit nervositeten.”

I snålblåsten håller han sig ändå helst på marknivå.

JOHAN SVENLIN

Jesper Blomqvist trivs så bra med jobbar-kompisarna att han gärna umgås med dem på även på fritiden.

Gamla fjärrvärmepannan i Alavieska går i pension

♦ I 20 år har flispannan gett fjärrvärme åt Alavieskaborna, men nu är det dags för ett generationsskifte. En ny, modern flispanna kommer under försommaren att installeras i Herrfors fjärrvärmeverk Alavieskan lämpökeskus.

”Vi passar på att göra bytet under en årstid när efterfrågan på fjärrvärme är sjunker. Den nya pannan har en effekt på 1 000 kW, men framför allt har den en högre verkningsgrad”, säger Tommi Salo, kraftverkschef på Herrfors.

I skarven mellan att den gamla pannan tas ur bruk och att den nya körs igång kommer Alavieskas fjärrvärmesystem att drivas av värmever-

kets oljepanna, som står i beredskap om flispannan behöver underhållas eller om den drabbas av driftstörningar.

”I samma veva kommer vi också att byta ut den gamla oljecisternen mot en ny. Dessutom kommer fjärrvärmeverkets fasad att få en ansiktslyftning. Varumottagningsavdelningen för bränsle förnyades för bara några år sedan, så efter att den planerade renoveringen är genomförd kommer vi att ha en modern och fräsch fjärrvärmearläggning i Alavieska”, konstaterar Tommi Salo.

JOHAN SVENLIN

Karolina Isaksson

Fjärrvärmearläggningen är normalt obemannad och manövreras på distans från Ylivieska. ”Den nya pannan kommer att vara utrustad med ett automatiskt sotningssystem, vilket gör att underhållsbehovet på anläggningen märkbart minskar”, säger Tommi Salo.

Gunilla skapar det riktigt goda

”Jag ser pralinerna som konstverk. Sorgen ligger i om ingen äter dem”, säger chokladbagaren Gunilla Norrlin.

Det började med fransk chokladtårta och gick vidare med praliner. Numera bakar Gunilla Norrlin inte längre bröd och bullar, utan koncentrerar sig helt på chokladen.

♦ Hösten 1994 hade Gunilla Norrlin fyllt 30 år, blivit sambo och flyttat hem till Kvimo, den by i Maxmo där hon vuxit upp. Tidigare hade hon både hunnit utbildat sig till bagare i Jakobstad och bo i Nykarleby en tid.

”Här i Kvimo fanns ju inga arbeten, så jag tänkte att jag börjar jobba själv”, berättar Gunilla som inledde bageriverksamheten hemma i källaren.

Idén visade sig hålla, och några år senare flyttade verksamheten till den lokal i Kvimo där den ännu äger rum. Så många andra likheter från den tiden finns inte. Då var det ett helt vanligt hembageri med några anställda, men någon gång dök den franska chokladtårtan upp i sortimentet.

”Jag har alltid tyckt om att söka efter recept och prova nya grejer, och den här tårtan blev mer och mer populär.”

2014 bestämde Gunilla sig för att byta inriktning och ge chokladen all tänkbar tid. Sedan dess arbetar hon åter ensam i bageriet.

”Beslutet hängde ihop med att jag var trött på arbetstiderna också. Ska man leverera färskt bröd, blir det lätt att man jobbar dag och natt, vardag som helg. Är man chokladbagare, behöver det man

levererar inte vara pinfärskt och man kan ha vanliga arbetsdagar.”

Fortfarande dominerar den franska chokladtårtan i bageriet med 80 procent av produktionen, men för att arbetet inte ska bli alltför enahanda har Gunilla Norrlin nu börjat också med chokladpraliner.

”Det fanns en spänning i att göra något som ingen annan gör häromkring. Inspirationen till en pralinsort kan komma varifrån som helst. Jag kan läsa om en paj, ett småbröd eller en tårta och tänka att man skulle kunna göra om det i form av en pralin.”

Tillverkningen innehöll i början en hel del utmaningar.

”Man blir aldrig fullärd när man jobbar med det här. När jag började var det svårt att få till den rätta glansen. Nu jobbar jag mycket med att få rätt konsistens på fyllningen. Som det är nu ska pralinerna ätas inom tre veckor efter tillverkning, men med ingredienser i rätt proportion kan hållbarheten vara flera månader. Jag vill lära mig att baka på det sättet utan konserveringsmedel.”

Frukt och bär till fyllningarna är lokalproducerade så långt möjligt. I fråga

om chokladen håller sig Gunilla Norrlin till ett schweiziskt märke som hon köper i partihandeln.

”De har bra inställning till kakaobönderna och stöder inget barnarbete”.

Gunilla Norrlin har förstas funderat på chokladens roll i livet.

”Det ska vara en njutning. Man ska känna sig nöjd när man har ätit. Jag ser pralinerna som konstverk och blir inte ledsen för att de förbrukas och äts upp. Sorgen ligger i om ingen äter dem.”

”Om man äter bra choklad, alltså med bara kakaomassa, socker och vanilj, så är det inte onyttigt. Det är värre när man börjar blanda i palmolja och andra sötningsmedel.”

Gunillas tårtor och praliner, som säljs under varumärket GN Chocolates, har i dag en rad återförsäljare runtom i Österbotten, mest matbutiker. Dessutom kan man handla i bageriet och sedan några månader finns också en webbshop.

”En framtidsdröm är att flytta verksamheten närmare riksåttan. Vi får se om eller när det blir av. Det handlar om att väga.”

PÄR JONASSON

Här har jag det. Det här är verkligen Österbotten!

Men vad håller ni på med?

Det blir konstutställning på kommungården. Det gäller att måla en tavla som verkligen skildrar hembygden.

Jag vill också måla.

Men det är ju bara ett streck.

Det är minimalism. Bara det verkligt centrala ska vara med. En oändlig horisont, där ingen gräns finns, det är Österbotten!

Vad målar du?

Drömmarna hos alla barn. Som när ni två fantiserar som värst. Tavlan ska heta "Byskolans uppgift".

Landskapet behövde kompletteras med en elledning. Utan el skulle livet i vår by inte fungera.

Leken är barnens hem, deras drömmar vår framtid.

Räikkönen och Bottas kör ikapp på Kemorabanan. Räikkönen vinner med en hundraedels sekund!

De snällaste i byn är korna. Alla borde ha en ko hemma.

Hur skulle din målning av hemtrakten se ut?

När uppstod hembygden?

Forskargruppen i Vexala tar naturvetenskapen till hjälp

Vexalas historia är en Österbottenhistoria i miniatyr. För de senaste 500 åren finns hyfsat med skriftlig dokumentation, men vad som hände före det är mindre klart. Nu tar byaforskarna naturvetenskapen i tjänst.

I nlandsisen var som tjockast för omkring 20 000 år sedan. Förmodligen låg då hela det historiska landskapet Österbotten — alltså ända borta i Kainuu — under dagens havsnivå. Forskarna räknar med att marken på isens tjockaste ställen var nedtryckt med hela 800 meter.

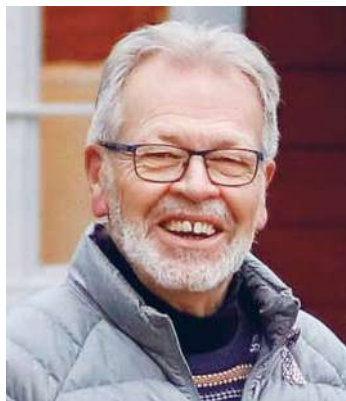
I takt med att istäcket minskade började berggrunden stiga uppåt igen. När iskanten drog sig tillbaka från dagens Österbotten mot nordväst för omkring 10 000 år sedan, beräknas marken fortfarande ha varit nedpressad med cirka 300 meter.

Efter det är landhöjningen i avtagande, men inte mer än att havet under de senaste tvåtusen åren retirerat med ungefär en höjdmeter per hundra år.

”Vi vet inte exakt när naturen gjorde det möjligt för människor att bosätta sig här i Vexala, men det bör ha varit någon gång kring 1000-talet, mot vikingatidens slut. Vid den tiden hade det kommit upp så mycket land att det gick att börja bedriva jordbruk”, säger Ralf Bertula, ordförande i Vexala byaforskare.

Den våta medeltiden

Vexala udde är ett bra exempel att studera, om man vill få en

Karolina Isaksson

tek över hur växtligheten varierat. Vi har definierat 7–8 mossar som skulle kunna ge besked om när i tiden man kan se spår av växter som följt i människans spår. Det är mossar som ligger tillräckligt högt över havet och som aldrig varit besfogade eller i varje fall besfogats först nyligen”, berättar Ralf Bertula.

Till exempel är det fråga om Åkerträskmossan, Farmorsmossen och Rummelbergsmossen.

Tre Umeåakademiker, Johan Linderholm, Peter Holmblad och Jan-Erik Wallin — de två sistnämnda med österbottniskt påbrå — är engagerade i projektet.

I ett första steg rekognoserar de terrängen och tar prover från mossarna med torvborr. Sedan ska laboratorieanalyser förhoppningsvis avslöja vilka nytoväxter som pollenavlagringarna härstammar från, och vid vilken tid växterna med människans bistånd etablerat sig i Vexala.

Nyfikenhet ligger bakom

Vad hoppas ni hitta?

”Det handlar framför allt om nyfikenhet”, säger Ralf Bertula. ”När och hur började det mänskliga livet här och hur har det utvecklats?”

Det finns ledtrådar av särskilt intresse. Sedan tidigare är tre rösen kända på Snäckhamnsområdet. En arkeolog som härom året besökte platsen betecknade rösen som gravar från den tid då kristendomen höll på att bryta in. Kroppen fick förmlutna i graven, varefter graven öppnades och benen flyttades till vigd jord.

I april i fjol hittade Henrik Dumell vid Snäckhamn ett liknande fjärde ”gravastenröse”, närmare bestämt en 40 centimeter hög krans runt ett rektangulärt öppet tråg med en uppfälld ”locksten”.

”Kartorna visar att Snäckhamnskullen under vikinga-

tiden låg nära stranden”, säger Ralf Bertula.

Attraktiva fiskevatten

Klart är att Vexala i takt med landhöjningen gett plats för nya bosättningar och ny odlingsmark. I början av 1600-talet grundades en kungsladugård, som krävde befolkningen på skatt i form av dagsverken, hö och säd.

”Jordmänen har inte lämpat sig så bra för jordbruk i större skala. Befolkningen har mest ägnat sig åt småbruk och fiske”, berättar Alf-Erik Helsing.

Ännu i slutet av 1700-talet var Vexala en ö, och tillgången på fisk har under århundradena varit mycket god. Fisket har också orsakat konflikter med grannbyarna.

”Fiskstammen har försvagats av miljöförändringar, utdikningar och under senare tid av

växande mängd säl och skarv” säger Guy Sundholm.

Liksom övriga Österbotten har Vexala sett olika näringsgrenar genom åren, allt från tjärhandel till pälsfarming. I samband med nödåren på 1800-talet emigrerade många till USA, Australien och Nya Zeeland.

”I stort sett varje hushåll hade åtminstone någon som emigrerade. En del kom tillbaka när tiderna blev bättre”, säger Gurli Dumell.

I dag finns omkring 400 fritidshus på Vexalaudden, vilket bidrar till att populationen under sommarmånaderna kraftigt skjuter i höjden. Sommargästerna trivs på den mark som alldeles nyss, enligt geologernas mätstock, låg långt under havsytan.

JOHAN SVENLIN

I ”Gissa kurvan” på s. 49 visas hur stor landhöjningen varit under de senaste hundra åren.

Vexalas högsta punkter tog sig upp ovan vattenytan för cirka 2000 år sedan. Efterhand blev området beboeligt för människor. I dag är Vexala tätt befolkat framför allt sommartid.

Vexala genom seklerna

- Omkring år 950 e.Kr.
- Omkring år 1470 e.Kr.
- Land som tillkommit efter 1470

Gun-Marie Wiis

1 km

Ralf Bertulas mini-swot över det österbottniska landskapet.

En ljusbärarens berättelse

Vilken väg ska man gå, den enda gång man lever sitt liv? **Christian Irjala** har mer än de flesta provat sina vingar. Los Angeles, Paris, Berlin och Lissabon är bara några av anhalterna. Hemma igen i Österbotten har den borne inredningsarkitekten utökat repertoaren med yrken som taxichaufför, bantningscoach och fastighetsmäklare.

"Alla mina yrken innefattar en passion: att hjälpa människor till välmående", säger han.

"Om solen hade ett ansikte, skulle det vara hans", säger hans kollega.

Christian Irjala i växthuset, det mötesrum han själv varit med och skapat i Cambridge Heaven i Jakobstad.

”Jag har ett barnsligt sätt att närma mig livet. Men kanske är det också en tillgång.”

Christian Irjala föddes 1961 i Jakobstad. Då var det andra tider. "När barnavårdstanten kom på hembesök till oss vid Rådhusgatan, möttes hon av en märkvärdig syn. Vi bodde nämligen i pappas ateljé. Vårt hem flödade av skaparlust. Min bohempappa målade tavlor och gjorde reklamtexter. Samtidigt kokade min mamma blöjor på spisen så att fönstren immade."

Christians mor Terttu var tjugo år när sonen föddes, fadern Leo något år äldre. "De träffades när min mamma spelade i Teater Jakobs uppsättning av *Utsikt från en bro*, till vilken pappa gjorde kulisserna."

På farssidan kom släkten till Jakobstad 1908 genom Christians farfarsfar Frans Wiktor Irjala, född i Ruovesi — farfarsmor Amanda, född Sandström, var uppvuxen på Postbacken i Illby i tidigare Borgå landskommun. På Kanalesplanaden i Jakobstad upprättade Frans Wiktor en snickeriverkstad som i sinom tid skulle utvecklas till det kända möbelföretaget Irjala.

Frans Wiktors bror Eetu etablerade sig med en snickeriverkstad i Vasa, vilket blev upphov till det tidigare möbelhuset Arne Berg.

Christians farfar Kurt Wiktor Irjala och farmor Gunvor, född Lillkåll (vilket givetvis leder till Kållby), drev sedan möbelaffären vidare.

På morssidan finns mycket av rötterna i Lappo. Mormor, född Rantamäki, flyttade till Jakobstad och blev undersköterska

på Malmska sjukhuset. Hon gifte sig med Emil Kortteinen, född i Esse. Emil drev en anspråkslös köp- och försäljningsbutik på Skatan. Hans liv präglades av den tuberkulos han ådrog sig när ha grävde skyttegravar under kriget.

Christians intresse för inredning föddes i hemmiljön. Som femåring ritade han bottenkisser och möbler. Tolv år gammal tog han sommarjobb i släktens möbelaffär. Varje fredag hjälpte han farmor att dekorera affärens skyltfönster, som folk under helgerna gick till för att beundra.

"När jag bläddrade i farmors svenska damtidningar insåg jag att det fanns en värld också utanför Jakobstad. Då började jag längta bort från stan", säger han.

Det snäva umgänget, rallyt på gatan och diskokulturen i Jakobstad intresserade inte.

Christian Irjals släkt var både borgerlig och kommunistisk. "Det var ganska motsägelsefullt, men mentalt rikt. Min pappas finlandssvenska släkt har alltid varit mera materialistisk och mer *business minded* än min mammas släkt, som präglades av vänstersyn och pietism."

"Till traditionerna i pappas köpmannasläkt hörde jakt och anrättning av bytet. I mammas jordnära familj talade man finska och åt fläskås."

"Min viljestarka mamma vurmade samtidigt för balett och tyckte om svensktalande personer. Hon uppskattade att svenskspråkiga inte baktalade varandra, men ett visst

snobberi kunde reta upp henne. Den finskspråkiga kulturen är annorlunda. Där gör man inte stor sak av just någonting", tycker Christian.

På den unge Christian gjorde innehållet i hans mormorsmors fotografialbum ett starkt intryck.

"Där fanns bilder av pietistiska bröllop och begravningar. I ett pietistiskt hus lades den avlidne i en öppen kista så att de närmaste gavs tillfälle att ta avsked. Det fängslade mig."

I Christians uppfostran låg tonvikten på ärlighet och respekt. Hans uppväxt i de två kulturerna var en god jordmån för anpassning och tolerans. Men han kom inte lätt undan.

"Religionen dominerade i hemmets goda men stränga uppfostran. Mamma var krigsbarn och genom henne kom den tidens erfarenheter också att bli mina och mina småbröders. Mamma skickades till Sverige som treåring och återvände till Finland först fem år senare. Förmodligen är alla krigsbarn traumatiserade", säger Christian.

Tidigt lärde han sig att det inte existerar något som alltid är givet. Och att alla upplevelser påverkar en individs reaktioner.

"Min barndom var inte okomplicerad. I skolan retade man mig för att jag var annorlunda."

Mycket riktigt kom Christian att skolka mycket. Han flydde till litteraturen. Genom läsning utvecklade han en inre värld.

"Jag läste som en galen, allt från franska klassiker till deckare och farmors damtidningar. Till och med den egyptiska forntidskulturen blev till ett intresse."

Som adertonåring satte Christian fart. Genast efter handelsskolan flyttade han till Sverige fast han inte kände någon där. Han fick jobb som dekoratörsbiträde på Ikea i Linköping och senare Stockholm.

Livet i de större kretsarna var befriande och gav impulser. Men efter en tid var Christian i dålig kondition. Hans vikt minskade till alarmerande nivåer.

"På den tiden var det inne med något slags vegetarisk diet som jag inte behärskade. Mathållningen inskränkte sig mest till morötter och hirsgrötor."

Christian återvände till Finland. och började arbeta med olika frilansuppdrag på sina farföräldrars möbelföretag. Det dröjde inte länge förrän han var förälskad och gift, tjugo år gammal. Nästa år föddes familjens första barn. Sammanlagt föddes fyra barn med två års mellanrum. Christian drev denna tid en egen inredningsbutik i Vasa, Studio Christian Irjala.

"Faderskapet var överrumplande för en tjugoåring, och det fanns ingen instruktionsbok för nybörjare. Jag var far, men kanske inte närvarande i tillräcklig utsträckning."

Äktenskapet slutade i skilsmässa efter tio år. Efter det hade han två hem: i Stockholm och i Vasa.

Trettioett år gammal drogs Christian Irjala nämligen på nytt till Stockholm. Den egna inredningsfirman (C.I.E.L) på Östermalm höll honom strängt sysselsatt. Snart var han i färd med att inreda namnkunniga företag, som Björn Axéns salonger — Björn var känd som den svenska drottningens hovfrisör. Ett annat inredningsuppdrag gällde den välrenommerade juveleraraffären Gaudy.

Sammanlagt har Christian bott åtta år i Sverige.

"Jag blev ändå aldrig riktigt hemmastadd i den svenska kulturen. Mentaliteten är så annorlunda jämfört med den i Finland. Ganska ofta frågade jag: När tänker ni någon gång säga ja eller nej?"

Christians oförvägenhet ge sig ut i det okända har öppnat många dörrar: "Jag har hoppat i många tunnor och halkat på ganska många bananskal."

"Jag är både blyg till naturen och har ett barnsligt sätt att närma mig livet. Men kanske är det också en tillgång."

New York, Los Angeles, Paris, Berlin och

Lissabon finns bland de städer där Christian åtagit sig inredningsuppdrag. Talesättet *Where I lay my hat is my home* verkar ha täckning.

"Jag tyckte om att arbeta i USA. Där gör man saker, inte bara snackar. Amerikaner har också en sällsynt förmåga att minnas folks förnamn, och det bidrar till att man känner sig sedd."

"I Spanien sker allting med försening, vilket sätter tålmodet på prov. Med tyskar flöt arbetet alltid väl. Allt var planerat och exakt."

Christian vill inte ägna sig åt *namedropping*, men några namn halkar ändå ur honom under våra långa samtal: I Paris nattliv blev han bekant med modeskaparen Jean Paul Gaultier. I London satt han bakom scenen i muntert samspråk med den beundrade sångerskan Grace Jones. Agneta Fältskog i Abba blev han bekant med under Stockholmsåren.

Cv:n på Christian Irjals hemsida är imponerande, men han vill inte göra stor sak av den: "Gärna huvudet i skyarna, men fötterna på jorden."

Någon mer formell utbildning i inredning har han inte, däremot nu 30 års erfarenhet av yrket: "Någon sa på skämt att jag gått i lära på fönstershopping i London."

Sina inredningsidéer öser han ur litterära och konstnärliga källor: "Jag har alltid gillat en viss enkelhet, hanterlighet och kvalitet."

"I mitt jobb handlar det om att kunna 'se' individer, platser och situationer och lägga det egna egot åt sidan. Förståelse för och samverkan med uppdragsgivaren är avgörande."

Det österbottniska är synligt i hans produktion: "Österbotten innebär en känslöbotten, en del av min personlighet. Som en spegel. Jag väger allt mot den rättframhet och sisu som finns här. Det österbottniska har ett alldeles särpräglad ego."

En gång åkte Christian i väg till Italien för ett inredningsjobb åt en förmögen florentinsk familj.

"Familjen hade hittat min blogg och frågade via den om jag var intresserad av att inreda deras hus. Så klart, sa jag, skicka en flygbiljett! I planet började jag sedan fråga mig vart i all världen jag nu igen var på väg."

"Det här är nog typiskt. Jag säger hellre ja än nej."

Den italienska familjen stod i nära kontakt med "viktiga" människor. En het soldag satt Christian med familjens son på kanten av en simbassäng.

"Grabben kunde inte många ord engelska och jag inte italienska. Jag frågade helt enkelt: *you and me, work together?* och tecknade sedan ett frågetecken i luften."

Den fråga sonen sedan förde på tal var om Christian skulle vara intresserad av att designa en ny kåpa åt påven — vid denna

”En kåpa åt påven”, frågade Christian häpet. ”Självfallet kan jag designa en sådan.”

Den första skissen till Johannes Paulus II:s kåpa. ”Mitt motto var ’det är insidan som räknas’, ett budskap som fick kontrast av att jag egentligen formgav en fasad. Mitt yrke är att få ’objektet’ att se bra ut, men med genuin prägel av den egentliga substansen.”

tid Johannes Paulus II, den legendariske polskfödde Karol Józef Wojtyła.

”En kåpa åt påven”, frågade Christian häpet.

Vid middagsbordet bekräftades frågan med hjälp av en tolk.

”Självfallet”, sa Christian, trots att han tidigare inte designat klädesplagg.

Han gav sig in i ett enormt förarbete. Satte sig in i kåpornas historia och intervjuade präster. Hjälp med själva tillverkningen fick han av Dramatiska Teatern i Stockholm, där en vän till honom var anställd.

”Jag reste också till London för att få kardinalernas godkännande av mina skisser. Kåpan fick ha personlig egenart men måste samtidigt respektera traditionerna. Slutresultatet blev en minimalistiskt vacker, ljus kåpa i skandinavisk anda. De i ärmarna dolda dekorationerna syntes bara då armarna lyftes.”

Det förblir emellertid en gåta om Johannes Paulus II tyckte om Christians kåpa, som den italienska familjen lämnade till påven som gåva. På grund av påvens plötsliga frånfälle i april 2005 kom kåpan aldrig att visas för världen.

Råskissen till kåpan och dess tillverkningsfaser, papper och bilder, har Christian sparat hemma hos sig. Kåpan i fråga förvaras alltså i Vatikanen.

”Jag har fortfarande svårt att tro att det hela verkligen ägde rum”, säger han.

Åren ute i världen har varit givande, men också krävt sitt pris.

”Jag brukar säga att jag har levt och dött ungefär tretton gånger. Jag menar att jag har tvingats börja om från början efter att ha skilts från mina relationer, flyttat till olika länder och återvänt till Finland.”

När Christian hade fått nog av kappsäckslivet började han längta tillbaka till startgroparna, hem till Jakobstad.

”Jag återvände 2008 och sonderade terrängen. Det kändes inte så illa längre. Egentligen hade jag längtat till den här kära lilla kråkvinkeln efter alla år av sökande.”

Han började trivas i sin nygamla hemstad där allting låg nära och det bara var tio kilometer till havsstränderna i Fäboda. Också hans barn bodde i närheten och hade efter all dramatik blivit hans bästa kompisar. Även Christians föräldrar bodde och bor fortfarande i Jakobstad.

Christian återvände än en gång till arbetet i familjeföretaget. Samtidigt märkte han att energin började sina. Ingenting roade honom riktigt längre. Han var utbränd.

Nu följde ett skede då Christian också ledsnade på att skapa. Han ville göra något helt annat. Men vad?

Han hade alltid gillat att köra bil. Skulle han kanske börja köra taxi?

Snart befann sig Christian bakom en taxiratt. Många taxiresor har stannat i minnet. ”En taxibil är en ganska intim miljö. Vid

längre resor ges tid för samtal. Man måste komma till rätta med alla slags människor, även om man inte genast är på samma våglängd.”

Som förare av invalidtaxi mötte Christian dödssjuka människor.

”De gav mig på ett förunderligt sätt livsglädjen tillbaka. Det var en man som sa: ’Vet du Christian, det här är nu sista gången vi åker riksåttan tillsammans. Jag kommer snart att dö. Ska vi inte ta en kaffe på vägkafét?’ frågade han.”

”Det gjorde vi. Talade om liv och död. Jag fick uppleva att jag hade förmågan att förmedla människor någonting fast de var så sjuka. Det var en stark känsla”, säger Christian och blir allvarlig.

En annan taxikund, en yngre dam, har också särskilt stannat i hans minne. Kvinnan började tala om sin egen begravning och frågade om Christian inte kunde hjälpa henne att förbereda ett tal till just den egna begravningen.

Naturligtvis ville Christian det. När hon senare ringde honom, råkade han befinna sig i Sverige.

”Jag var i en lite stressad situation och det undslapp mig att det här blir nog ett dyrt samtal. Då förklarade kvinnan för mig: ’Hör du, du! Här håller jag på att dö och du pratar om några cent!’ Jag kommer alltid att vara henne tacksam för den uppläxningen.”

Christian bjöd sedan hem henne tillsammans med hennes man. De hälsade på fem gånger. Medan de förberedde jordfästningstalet åt de mat som de lagat själva. Näst sista gången klarade kvinnan inte längre att äta. Hon koncentrerade sig på att njuta av matens doft.

”Den sista gången lagade vi ingen mat alls. Vi bara lyssnade på Jenni Vartiainens låt *En Haluu Kuolla Tänä Yönä* (”Jag vill inte dö i natt”). I det ögonblicket hade man kunat ta på livets skönhet och omildhet med händerna.”

Kort därefter höll Christian sitt löfte: ett vackert tal på begravningen, det som de skrivit tillsammans.

Även om Christians livsglädje återvände hade hans fysik förfallit. Finsmakaren och livsnjutaren hade samlat på sig för mycket kroppsvikt. Rentav så mycket, att läkaren konstaterade både diabetes och högt blodtryck. Läget förbättrades inte av en taxichaffis passiva arbete, inte heller av att Christian inte motionerade.

”Jag irriterades allt mer av min spegelbild. Det var svårt att uppbåda energi och

livremmen spände. Något borde göras åt saken.”

Christians läkare gav en förlösande sarkasm: ”Visst, du skulle nog bli ett stiligt lik om du dog nu.”

”Kommentaren träffade mitt i prick. Men jag saknade verktyg, för jag hade aldrig bantat förut. Träningslokaler var pest för mig.”

Han kom att tänka på Annika Rak, som han ett antal gånger kört till flygfältet i sin taxi. Annika är vd för Cambridgeprogrammet, den diet som benämns One-to-One. Christian hade blivit närmare bekant med henne också medan han inredde hennes bostad.

”Jag frågade Annika om jag var en sådan som skulle kunna banta. Hon skannade mig med blicken från topp till tå och frågade hur många kilo jag ville bli av med. Jag svarade försiktigt, att kanske tio.”

Snart fann sig Christian vara på sitt livs första bantningskur. Med kalorifattiga och närande menyer började kilona att rasa. Inom kort lunkade han på träningspass tillsammans med Annika, som tog honom under sin målmedvetna och professionella egid. Snart hittade han sig själv också i träningslokalen. På knappt två år försvann tjugo kilo.

”Min spegelbild blev 25 år yngre. Och allra härligast: jag kunde dra ner på blodtrycks- och diabetesmedicineringen. Jag hoppade igen på något nytt — och det lönade sig.”

I dag arbetar Christian själv med One-to-One-dieten inom Cambridgeprogrammet. Han lär människor träna för bantning och viktkontroll.

”För träning krävs motivation. Det finns övernog av kunder som sprudlar av energi, och därför har jag alltid skäl att hålla mig själv i trim. Jag får inte förslappas”, säger Christian, som numera går till träningslokalen nästan varje morgon.

Med två goda ting följer ett tredje: Christians inredningsmässiga fingeravtryck kan nu spåras i ”Cambridgebaneriet” Cambridge Heaven, huvudkontoret i Jakobstad.

”Jag lät bygga ett slags vitt tempel i vars höga tak rörliga moln reflekteras. Som mötesrum fungerar ett växthus som öppnar sig mot en grönvägg. Möbleringen är minimal.”

Annika Rak är mer än belåten med Christians visionära sinne: ”Christian är som en härlig solstråle. Om solen hade ett ansikte, skulle det vara hans. Vänder man sitt ansikte mot solen ser man inga skuggor.”

”Genom livet erbjuds vi många stolar att sitta på; välj de som känns bra! Jag har nog blivit mer selektiv med åren, men fortfarande prövar jag gärna saker även om de ligger utanför min bekvämlighetszon. Rädsla ska inte få styra.”

Nuförtiden jobbar Christian vid sidan av sina inredningsuppdrag också som frilansande fastighetsmäklare för firmen Björndahl.

”Alla mina tre yrken innefattar en passion: att hjälpa människor till välmående. Som inredare förverkligar jag drömmar och förhoppningar. Bantning innebär en stor förändring av en människas livsstil. Fastighetsmäklari är också en känslig bransch. Då har man ofta att göra med död eller skilsmässa. Eller så är försäljningen framtvingad. Eller så gör någon sitt viktiga förstahemsköp.”

I sitt eget hem har Christian *shifted down*. Han kallar sitt hem en studio.

”Där är inredningen minimalistisk. Varje sak har sin betydelse. Jag ser inte mycket på teve och firar inga högtider. Jag bor ensam, eftersom jag behöver frihet. Folk kanske betraktar mig som en smula egendomlig, men än sen?”

”YOLO, *you only live once*”, sammanfattar Christian Irjala.

SUSANNE STRÖMBERG

När Norge erö vrade Finland

Högforsens mäktighet var föremål för en nästan vidskeplig respekt. Inget kunde släppas ned för vattenfallet utan att slås sönder, ansågs det. Inte förrän en norrman en vinterdag för 151 år sedan kom till platsen och med ett enkelt experiment visade att detta var nonsens.

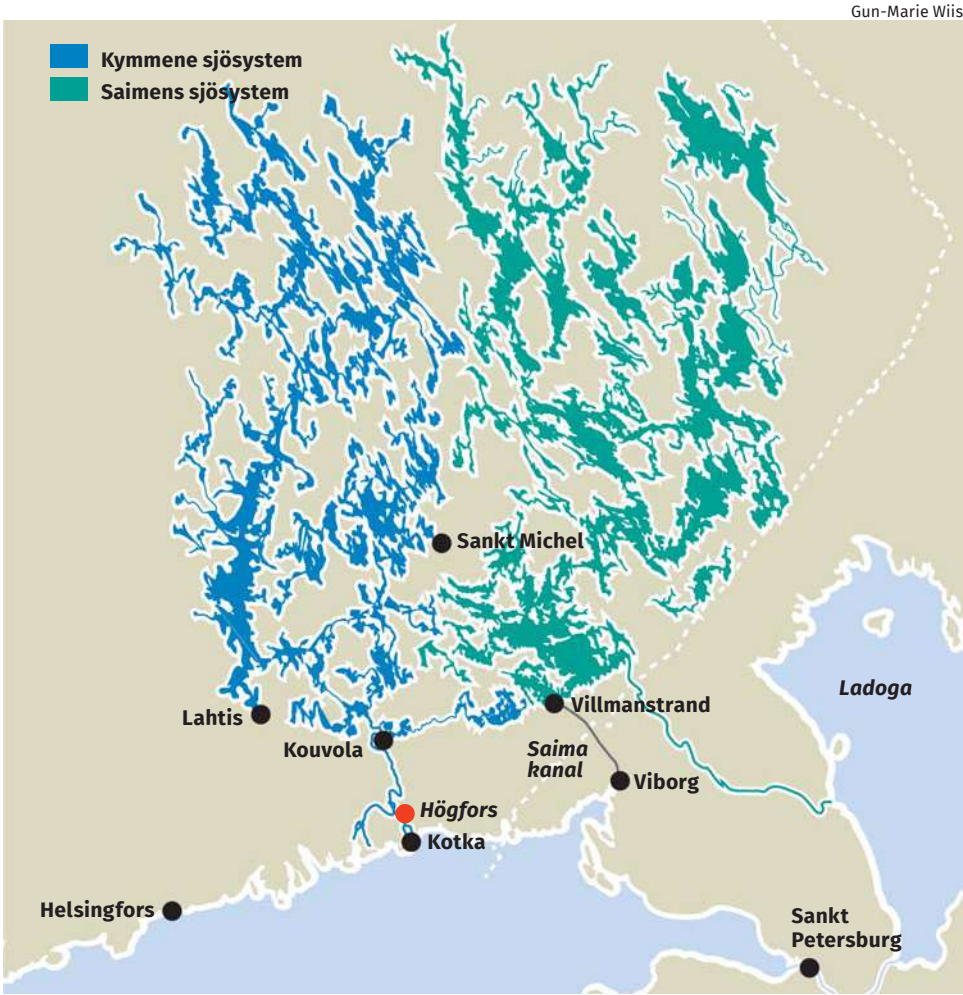
Aslak Holmsens lilla skådespel blev början till en norsk emigrationsvåg till Finland och ett nästan femtioårigt herravälde inom skogsindustrin.

Högfors, ungefär fem kilometer från Kymmene älvs östra utlopp, har lockat många bildkonstnärer. Denna målning är gjord av Alexander Amatus Thesleff (1778-1847) någon gång i början av 1800-talet. Konstnären har lagt in sig själv i tavlan nere till höger.

Alexander Thesleff, född i Viborg, gjorde en framgångsrik militär karriär, och utnämndes till general i infanteriet. Han var i perioder också tillförordnad generalguvernör för Finland.

Spänningen var stor när Aslak släppte ut stockarna. Skulle de klara de farliga passagera oskadade?

De två stora sjösystemen i östra Finland är som labyrinter, och forsarna utgör på sina håll svårforcerade hinder. Om det inte brådiskade, kunde vattendragen ändå fungera utmärkt som transportleder. Kymmene älvs sjösystem har sitt största utflöde i Kotka. Saimens sjösystem flödar genom Vuoksen ut i Ladoga. Mellan dem finns Saima kanal, som förbinder Villmanstrand med Viborg.

Under århundraden var Norge ledande i virkeshandeln. Det förklaras bland annat med norrmännens tusenåriga erfarenhet av att färdas på havet. I tåliga skepp av norskt trä gav de sig oförfärat i väg och idkade handel, plundrade och grundade bosättningar. Tidigt under medeltiden inleddes från Norge storskalig export av rundvirke och olika slags trävaror, där en standardprodukt var ”holländska bjälkar”, som mottagaren sågade till plankor.

Den 1 januari 1860 gick den norska virkeshanteringen in i en ny fas genom den första ångsågen, som sattes i gång i Fredrikstad av Wilhelm Gutzeit & Co, samma dag som sådana sågar blev tillåtna. Med den sågboom som följde uppstod problemet att få tag på råvara. De norska skogarna var stora, men inte outtömliga.

Sågägarna fick med det intresse av skogar-

na också utanför Norge. Snart var en mängd ångsågar med norskt inslag i gång i Sverige, som inte bara var i union med Norge, utan även hade fler och större skogar.

Med norska mått var inte heller Finland särskilt avlägset. Och också här började sågindustrin ta fart på allvar, genom de ekonomiska reformer som följde med Alexander II:s trontillträde 1855. Ångsågar tilläts 1857. Fyra år senare befriades sågningen från det snåla kvotsystem som dittills gällt för virkestillförseln.

Det Finland led brist på var kunnande inom virkeshanteringen och investeringskapital. En annan faktor var tjäran, Österbottens stora exportvara, som tömt skogarna i västra Finland på en stor del av de större träden. Skogsvolymen i vårt landskap var då bara en bråkdel av vad den är i dag.

I östra Finland ägnade man sig ännu åt

svedjebränning, men denna lämnade ändå den stora delen av skogen orörd. Här var problemet svårtillgängligheten. Att frakta virke långväga genom skogarna till en hamnstad var inte att tänka på. En möjlighet kunde vara att flotta virke längs vattendragen. På det sättet skulle man från Saimens sjösystem längs Vuoksen kunna nå Ladoga. Via Kymmene älvs sjösystem skulle man på motsvarande sätt kunna få ut virket till Finska viken.

Detta sågs dock främst som en teoretisk möjlighet på grund av den mängd forsar som skulle behövas forceras.

Ett tredje alternativ blev Saima kanal, som 1844-1856 förverkligades i Finlands största byggprojekt någonsin. Med kanalen och dess 28 slussar förbands Saimen via Villmanstrand och Viborg med Finska viken.

UNGEFÄR SÅ KAN man beskriva utgångsläget då ett antal norska pionjärer hittade till Finland och lade grunden till vår skogsindustri.

Först på plats var Aslak Holmsen. Enligt släktkrönikan ägde han Evje gård i Rygge socken utanför Moss, på östra stranden av Oslofjorden. Lantbruket där var inte lönsamt och familjen växte med nio barn mellan 1853 och 1865. Två år senare sålde Aslak Holmsen gården och flyttade med sin stora familj till Helsingfors. Flytten skedde just då Finland på grund av extremväder och felslagna skördar var som värst drabbat av svält, åren 1866—1868, och var tionde finländare dog.

Aslak Holmsen lockades till Finland av utsikten till lönsamma träaffärer. Tydligt hade han förhandlingstalang. I december 1867 var han överens med Forststyrelsen om ett jättekontrakt. Avtalet omfattade 284 000 stammar från kronoskogarna vid Tavastehus läns och Vasa östra inspektionsdistrikt att levereras inom fem år till Kymmene älvs utlopp. Priset var 4 penni per kubikfot för gran och 6 penni för furu och Holmsen skulle betala både avverkningar- na och transportkostnaderna.

Beskedet om affären lär ha väckt allmän förvåning, då den dåvarande jordbruksministern, Johan August von Born, var känd för sin stora försiktighet och då man inte förstod hur Holmsen på ett rimligt sätt skulle få stammarna ut till havet. För staten vägde en annan sak tyngre: den akuta nöden i landet gjorde varje initiativ som kunde skapa arbetsplatser välkommet.

Frågan om Kymmene älv som transportled hade med statlig finansiering utretts av

löjtnantenjören K.R. Granfelt 1862. I utredningen beskriver han de olika vägar som vattnet tar från Päijänne ned längs Kymmene älv, och den stora mängd forsar och andra hinder som måste övervinnas. Han uppskattade att flottning av virke från den inre delen av sjösystemet till älvmynningen skulle kräva en tid av två år.

Till exempel fordrade ”älvens krökningar och många bugter” att stockarna emellanåt transporterades hopknippade och däremellan löst. Man behövde alltså en enkel metod för att omväxlande knippa ihop stockarna och sedan lösgöra dem igen, beroende på vattenledens karaktär.

I utredningen beskriver Granfelt också det han ser som det bästa alternativet för flottningen från Ummeljoki, den sista 30 kilometer långa sträckningen ner till havet.

Från detta ställe flödar Kymmene älv i hela tio olika flöden ut till havet (vilket enligt en gammal teori ska ha gett upphov till älvens namn). I Pyttis viker en huvudarm mot väster och mynnar ut i Pernå; denna arm var enligt Granfelt helt dämnd genom laxfiske och vattenverk, så att inte ens kungsådran lämnats öppen. Den östra armen däremot, och särskilt dennas östligaste flöde, var bättre lämpad. Granfelt beskriver ett antal sprängningar som han ansåg nödvändiga för att öppna leden tillräckligt.

Det svåraste hindret var Högforsen, den som finns på målningen på föregående uppslag. Granfelt beskriver hur en brant bergskam uppdämmer vattnet 26,5 fot (c. 8 meter). Hans förslag:

”Då stocken tillfölje af nedanom fallet belägna vattenverk, icke kan fritt flötas genom alla i förenämnde bergskam förekommande öppningar, projekteras att genom sprängning å sidorna af ena rännan gifva densamma en regulier tvär genomskärning af 22 fots bredd och 12 fots lutning på en längd af 30 fot hvarigenom stocken sålunda kunde genomlöpa.”

DET HÄR VAR säkert sådant som Aslak Holmsen hade fått sig berättat. Att Granfelts projektering inte föranlett några åtgärder i älven såg han tydligen inte som något hinder.

I juni 1868 anhöll Holmsen hos senaten om att på 50 år få arrendera ett vattenfall benämnt Myllykylänkoski och holmen Hovinsaari vid Kymmene älvs utlopp, i syfte att där inrätta en ångsåg och lastningsplats för timmer. Följande månad lade han in en liknande anhållan om ett annat vattenfall, Hovinkoski. I oktober anhöll han om att som utländsk undersåte under 15

år få besitta fast egendom i Finland.

I alla tre ärendena blev det avslag. Kanske motarbetades Holmsen av personer som själva blivit intresserade av timmeraffärer. Till sist verkar hans enda utväg ha varit att försöka hitta en köpare till avtalet med Forststyrelsen.

Säkert låg detta bakom Aslak Holmsens experiment i slutet av januari 1870. Han var då på plats vid Högforsen med några timmerstockar köpta av bönder ovanom vattenfallet. Den gängse uppfattningen var att stockar som släpptes med strömmen skulle slås i flisor eller åtminstone skadas. Man såg enligt historikern Victor Hoving på Högforsens våldsamhet med ”en nästan vidskeplig respekt”. Men kanske var Aslak, som rimligtvis hade sett ett och annat norskt vattenfall, inte så imponerad av Högfors.

Aslak Holmsen släppte alltså ut stockarna bland forsens virvlar. Stockarna tog sig genom alla de farliga passagera oskadade. Lämpliga vittnen fanns på plats. Ett av dem var trävaruhandlaren C.H. Ahlqvist, som strax skrev till Hackman & Co i Viborg — landets ledande trävarufirma — om den viktiga händelsen. Sedan fick Hackman och Ahlqvist ett anbud från Holmsen. Det ledde i maj 1870 till en affär som gav Holmsen en lösesumma på 120 000 mark.

Bara ett par dagar senare sanktionerade senaten de nya ägarnas planer på att flotta stockarna genom Högforsen.

I oktober samma år gav Wiborgs Tidning en rapport från Kotka:

Kotka, ehuru ännu nästan en obeboad holme, torde komma att hafva den största framtid för sig. Redan nu visar sig derstädes med de flere hundra arbetare, som der för närvarande äro sysselsatte med sågbyggnaden och arbetarebostäder, ett stort lif. Omgifven af den djupaste hamn, så att till och med större fartyg kunna omedelbart lägga till det fasta landet, är Kotka dessutom inneslutet af trenne utaf Kymmene elfs armar, hvilka förena Finska viken med Päjänes vattendrag och sålunda bilda en naturlig flötled för sågstock från våra rikaste skogsmarker.

Underbart nog att denna plats blifvit så länge obemärkt, en plats som naturen sjelf tyckes bestämt för industriella företag. Redan dessa dagar nedflötades för Högfors fall omkring 70,000 stock. [—] Att Fredrikshamn, i samma förhållande som Kotka kommer att uppspira, går sin värdiga undergång till mötes, är ofelbart.”

Andra tidningar bekräftade att de första stockpartierna nu börjat gå utför Högfors vattenfall, ”utan synnerliga svårigheter”.

Hans Gutzeit.

Man visste berätta att stora penningssummor kommit i omlopp i inre Finlands kommuner som betalning för stammarna, sågstockens upphuggning och transporten till och längs vattendragen.

AHLQVIST OCH HACKMAN kom i gång med sin såg i juni 1871, den första i Kotka. Vid det laget var en hel rad konkurrenter febrilt i gång med egna sågbyggen i grannskapet: snart blev sågarna åtta till antalet. Tre av dem var norskägda: Gutzeit, Halla och Hovinsaari. Bakom den sistnämnda stod Aslak Holmsen, bakom Halla ett tiotal skogsägare från Elverum och bakom Gutzeit sonen till den i artikelns inledning nämnda Wilhelm Gutzeit, nämligen Hans.

Historien om Gutzeits såg kräver ett omnämnande av Lars Bredesen. Denne var uppvuxen i Fredrikstad och sedan ungdomsåren god vän med Hans Gutzeit. Lars hade tidigt åkt ut i världen i träaffärer, bland annat på den ångare som 1865 fraktade den första trälasten från Norge till Australien. 1868 nappade han på ett anbud att arbeta för sina svägrar, som då i Sundsvall drev Tunadals ångsåg, den första i Sverige.

Från Sundsvall var steget kort till Finland, och hit anlände Lars Bredesen i början av 1870 på jakt efter stock till bra pris. Möjligheterna verkade så lovande att Bredesen bosatte sig på Societetshuset i Helsingfors. Den ena affären efter den andra förverkligades.

I det läget kopplade Lars Bredesen in Hans.

Som namnet säger är släkten Gutzeit från

Extratåg sattes in till festen. Societetshuset stod för mat, champagnen flödade och dansen gick vild.

början tysk. Fadern Wilhelm var född i Ost-preussen, men kom som mycket ung till Norge. Sonen Hans skickades till sjöss av ett sorgligt skäl — hans fyra syskon fick alla lungtuberkulos och dog inom loppet av två år. På sjön kunde Hans hoppas undgå smittan.

Som 22-åring kallades Hans tillbaka för att leda det företag som hans far bildat för den nya ångsågen. Kort efteråt gifte Hans sig med sin lekkamrat i barndomen, Anette Sofie Olsen. Sju barn föddes efterhand.

Kanske gjorde Hans sitt första besök i Finland som seglare. Det berättas att han trivdes som bäst när han satt med rorpinnen i hand på sin segeljakt, och med särskilt intresse ska han enligt sonsonen Jean Gutzeit ha seglat i vattnen kring Finlands kuster: "Det var utan tvivel på någon av dessa färder som han fick klart för sig att Finland erbjöd enorma möjligheter på trävarumarknaden, och att Kymmene älv utgjorde en idealväg för flottning av virke."

I vart fall träffades Hans Gutzeit och Lars Bredesen i Finland med resultat att de två bildade en gemensam firma, Gutzeit & Bre-desen. Bredesen var då i färd med att köpa in stora stockskogar inom Kymmene älvs vattensystem. Sitt största avslut gjorde han i mars 1871 med godsägaren Erik Cauton i Pieksämäki: 1,1 miljoner stockar, som skulle levereras under sju år.

Två dödsfall förändrade nu hastigt läget. I februari 1871 dog Wilhelm Gutzeit och i april Lars Bredesen, då bosatt i Helsingfors. Genom fadersarvet blev Hans Gutzeit ägare till Fredrikstads största företag med ungefär 200 anställda. Bredesen överförde kort före sin död avtalet med Cauton på sin kompanjon.

Det fortsatta entreprenörskapet låg därmed helt på Hans Gutzeit.

BLAND LARS BREDESENS och Hans Gutzeits planer fanns att bilda ett konsortium för uppsågning av stora stockmängder. Då tillgångarna inte räckte för en så stor operation, grundades Hans Gutzeit hemma i Kristiania (dagens Oslo) företaget W. Gutzeit & Comp., med honom själv och några lokala, förmögna grosshandlare som delägare.

Antagligen baserat på Aslak Holmsens erfarenheter lät Hans Gutzeit en bulvan an-hålla om att få arrendera ett område i Kotka för en såg. Bulvanen var Carl Johan Grönberg, som titulerade sig köpman i Kaskö. Det viktiga var att Grönberg var finsk medborgare. Arrenderätten beviljades i november 1871.

Sedan gick det undan. Sommaren 1872

byggdes Gutzeits såg upp i Kotka upp med maskiner från den norska firman I & A Jensen & Dahl, med rykte för oöverträffad kvalitet — det blev Finlands då största ångsåg med en årskapacitet på 70 000 kubikmeter virke. 60-70 norska sågverksarbetare, de flesta med familjer, värvades till Kotka.

Vid den festliga invigningen i november 1872 sattes extratåg in för gästerna från Helsingfors. Societetshuset där stod för mat och vin, champagnen flödade och dansen gick vild, enligt dem som var med. De flesta av arbetarna anhöll om att slippa festen mot att få kontant utbetalt vad som därigenom inbesparades, vilket beviljades.

Affärerna vid "Norska sågen" gick genast bra. I mars 1873 beviljades Hans Gutzeit rätt att besitta fast egendom i Finland, varvid äganderätten till sågen skrevs över på honom.

Gutzeits såg blev en sensation i sin samtid. Bland annat lät Hans Gutzeit bygga bostäder för arbetarna och en skola för deras barn, med obligatorisk undervisning i engelska. En norsk präst anställdes, en blåsorkester bildades med instrumenten betalda av företaget. De norska arbetarna kunde som fast anställda räkna med arbete och lön också vintertid, då sågarna normalt höll stängt. Med dåtida mått, då säsongarbete var det vanliga, var detta närmast otroligt.

Det hör till bilden att Kotka i sågrushens spår fått ett slags Klondykekaraktär, med bostadsbrist, forcerad byggnadsverksamhet, slöseri, dryckenskap och slagsmål. Gutzeits företag stack ut genom sina importerade norrmän med mestadels sobra vanor. På de norska arbetarnas initiativ bildades en måttlighetsförening i Kotka. Många inledde en brännvinsstrejk, där vitet för att dricka alkohol var 50 mark.

ÅTMINSTONE 200 NORRMÄN emigrerade till Kotka. Till Gutzeits såg skedde den största inflyttningen från Østlandet.

Som Gutzeits värsta konkurrent framstod småningom Hallabolaget, med de driftiga ingenjörerna Ole Nerdrum och Olaf Bülow i ledningen. Efter 35 år, 1907, skulle detta bolag komma att omfatta fem stora sågverk, varav tre i Savolax, och skogsegendomar på 112 000 hektar. De anställda var då ungefär 1 500, oräknat skogsarbetarna, som var omkring 5 000.

Ett annat norskt skogsföretag som kom till Finland 1871 var The Finland Wood Co genom köp av sågen i Vaajakoski. Ägaren hette Christian Salvesen, som lockade över sina släktingar, bröderna Thomas och James Salvesen, att sköta verksamheten. Brö-

Keski-Suomen museo

James Salvesen drev med brodern Thomas ett stort antal sågar i Finland. Han har uppskattats för sina samhällsinsatser och fick 1984 ett monument i Vaajakoski.

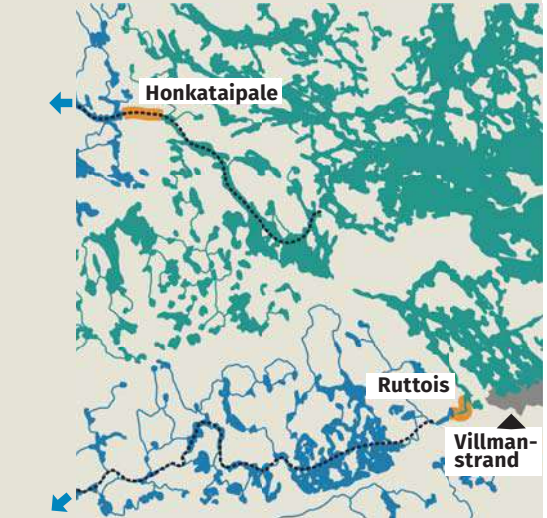
derna tog senare i en gemensam firma även över sex sågar på olika orter i Finland. I Vaajakoski gjorde James Salvesen en viktig samhällsgärning genom att grunda både skola, bibliotek och sjukhus. Vid Christian Salvesens död 1911 ägde de tre släktingarna förutom sågarna 130 000 hektar skogsmark. Ännu en stor norsk etablering skedde i Karihaara i Kemi. Här hette pionjären Terje Olsen, som anlände till orten 1870 och följande år ingick avtal med Forststyrelsen om avverkning av 500 000 stammar i kronoskogarna längs Kemi älv. Olsen maktade inte själv med åtagandet, utan överlät avtalet till det norska bolaget Holst & Fleischer. Snart bedrevs flottning och sågverksamhet även här i stor skala, över hundra norrmän kallades in som förmän. Också för dem byggdes bostäder och lönen beskrevs som furstlig.

DEN FÖRSTA STORA prövningen för såg-entreprenörerna kom när högkonjunkturen för sågvarorna plötsligt tog slut 1875. Lågkonjunkturen förlängdes av det rysk-turkiska kriget 1877-1878. En del av de norska arbetarna återvände nu till Norge. Gutzeits ägare var beredda att sälja allt, men lyckades inte få till stånd rimliga affärsvillkor.

Situationen komplicerades av Hans Gutzeits privataffärer. Vid utgången av 1879 stod han i skuld till bolaget med 184 000 mark. I en uppgörelse avstod han från sin ägarandel mot att skulderna efterskänktes,

Ruttois och Honkataipale har en nästan mytologisk roll i Finlands skogsindustrihistoria. I Ruttois tog Gutzeit över trädstammarna från Saimen till Kymmene sjösystem. I Honkataipale byggde Hallabolaget en smalspårig järnväg i samma syfte. Så här gick flottningsrutterna.

Gun-Marie Wiis

lämnade befattningen som verkställande direktör och flyttade med familjen till Paris, där han skulle komma att verka som försäljare av Gutzeits och andras sågvaror i över 20 års tid.

Platschef blev en kusin till Hans Gutzeit, Christian Holst, "en anspråkslös, försynt och älskvärd, nästan sirlig man", som småningom åter gjorde företaget lönsamt. En bra metod visade sig vara att först göra affärer och sedan be ägarna i Norge om lov.

Sin viktigaste kollega fick Holst i Alexander Gullichsen, som tidigt blivit faderlös och 18 år gammal kom över från Drammen. Efter några år gifte sig Alexander med disponentens dotter hos konkurrenten Paul Wahl & Co, Ines Brunila. Snart utnämndes Alexander till disponent för Gutzeit vid sidan av Holst. Under lång tid köpte dessa herrar skog och vattenkraft "med en beundransvärd framsynthet och planmässighet", helst vid lågkonjunktur, när priserna var låga.

I juli 1896 omvandlades W. Gutzeit & Co till ett finländskt aktiebolag. Minst två av ägarna måste vara finska medborgare, vilket Holst och Gullichsen vid det laget var. De togs in som ägare med en aktie var.

Ett exempel på de norska ägarnas synsätt gavs då Lars Roede, en av ägarna, 1897 tillträdde som Gutzeits ordförande och protesterade mot den ersättning som föreslogs för uppdraget: Den "är mera än jag försvarligen kan emottaga".

Museiverket

Den stora sensationen 1890 var att Gutzeits folk i Ruttois öppnade en förbindelseled mellan Saimens och Kymmene sjösystem. Den här flottningsrännan utgjorde en del av leden. Bilden tagen omkring 1909.

MAN KAN FRÅGA sig varför norrmännen lyckades så väl i Finland. Ett svar verkar vara ett slags dristighet och en attityd att problem går att lösa. Ett slående exempel är förverkligandet av den gamla idén att skapa en förbindelse mellan Saimen och Kymmene älv.

Med en sådan förbindelse på plats skulle affären se helt annorlunda ut, då virkespriserna var signifikant mycket lägre på Saimensidan än på Kymmenesidan, där konkurrensen hade trissat upp priset.

Lösningen gavs av Ole Olson Fald. Denne kom från gränstrakterna mellan Norge och Finland och hade som finskkunnig anstälts av Gutzeit som tolk. Under sina färder insåg Fald att Saimenbassängen genom en tidigare byggd flottningskanal väster om Villmanstrand nådde fram till en sjö, Myllylampi, som nästan gränsade till en annan sjö, Kärjenlampi, som avvattnades mot Kymmene älv. Bara ett näs av ungefär 150 meters bredd skilde.

Detta näs ägdes av ett hemman benämnt Ruttois (på finska Rutola). Fald tänkte att det borde vara relativt enkelt att frakta virket över näset. Och alltså på det sättet få virket från Saimensystemet över till Kymmenesidan.

Holst och Gullichsen slog till direkt. I tysthet köptes Ruttois hemman för 48 000 mark och arbetet sattes i gång för att ställa den nya flottningsleden mellan sjösystemen i ordning. I juli 1890 kunde denna tas i bruk.

Inledningsvis klarade man 250-300 stockar i timmen, men snart mycket mer. En viktig del av lösningen var en ångdriven lyftanordning, som kunde driva upp stockarna till Kärjenlampi, vars yta låg 2-3 meter högre än Saimen.

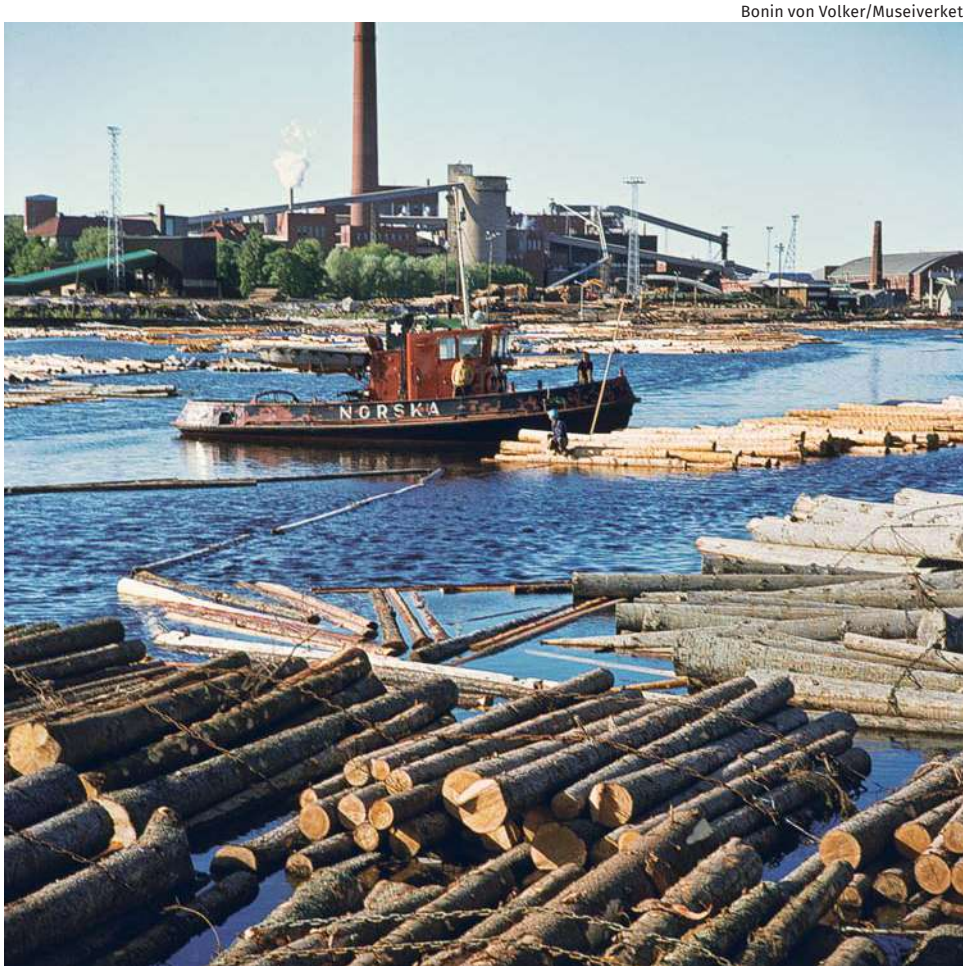
Arrangemanget vid Ruttois blev en dramatisk vändpunkt i Gutzeits historia och föranledde bolaget att med ett långsiktigt perspektiv börja köpa upp skog i Saimenområdet, baserat på den korrekta analysen att skogspriserna som följd av den nya flottningsrutten småningom skulle stiga.

Som mest kom Gutzeit att transportera 2,5 miljoner stockar per år via Ruttois. Anläggningen var i drift ända till 1963, då över 100 miljoner stockar hade överförts mellan sjösystemen.

I Kymmene älv samarbetade konkurrenterna om flottningen, men i fallet Ruttois kom inget samarbete på tal. Efter en tid fick Alexander Gullichsen höra att värsta konkurrenten, det vill säga Hallabolaget, undersökte möjligheterna till en egen transportväg för stock från Saimen till Kymmenesidan, ungefär 60 kilometer nordväst om Ruttois. Det gällde där att ta sig över ett näs mellan Kuolimojärvi och en av de sjöar som heter Kallavesi. Gullichsen gav genast order om att försöka köpa det tilltänkta området, vilket även lyckades.

Hallabolaget löste ändå problemet genom att komma över närliggande mark med mer svårtillgänglig terräng. Här bygg-

De återvändande norrmännen sågs som finnar. Det föranledde många att återflytta till Finland.

Flottni ng i sextiotalets Kotka. Båtens namn syftar på Gutzeits såg, som benämndes ”Norska sågen”.

de Hallabolaget en sex kilometer lång smal-spårig järnväg, den så kallade Honkataipa-lebanan, som togs i bruk 1910 och användes ända till 1975.

DE INNOVATIONSVÄNLIGA kulturen hos Gutzeit visade sig också i fråga om flottning-en, en verksamhet som på sin höjdpunkt sysselsatte 60 000 personer i Finland. Den ständiga utmaningen var att minska arbetsmängden och omkostnaderna.

Här blev Gutzeits tekniske ledare Julius Nielsen en berömdhet, genom en rationell metod för knippning. Bolaget hade 1893 köpt 200 000 stockar i Saimenområdet i avsikt att under sommaren transportera dem via Ruttois till Kotka. Detta misslyckades, då bogserbåtarna på grund av hårda vindar inte hann fram med ringbomsflottarna i tid.

Julius Nielsen hade hört att man på den ryska sidan vid transporterna över sjöarna Onega och Ladoga band samman stockarna till runda knippen. Han fick tillstånd av hu-

vudkontoret i Norge att experimentera med saken, vilket resulterade i att en ångdriven knipplingsanordning stod klar våren 1894, tillverkad vid Stenbergs verkstad i Helsingfors.

Placerad mellan en bogserbåt och en pråm visade sig anordningen fungera som tänkt. Premiären för den första transporten, 9 000 stockar samlade i 224 knippen, genomfördes från Joensuu till Ruttois i juni 1894. Julius Nielsen fick patent på sin anordning och knippesflottningen blev var-dag för Gutzeit.

PERIODEN 1895–1915 innebar en våldsam tillväxtperiod för Gutzeit, genom inköp både av stora skogsmarker och konkurrerande företag. Till exempel ökade Gutzeits skogsinnehav från 2 000 hektar 1895 till otroliga 435 000 hektar 1914. Merparten av de inköpta hemmanen låg inom Saimenområdet. Bland företagsköpen var de viktigaste Utra Wood (1902), Ilomants Skogsfastighet (1907), Aktiebolaget Panka-

koski (1909), Enso Träsliperi (1912) och The Finland Wood (1913), det vill säga det ena av bröderna Salvesens företag.

Gutzeit var vid det laget Finlands största företag.

I samband med Ilomantsaffären fick Gutzeit även några mindre finländska ägare. 1908 blev Alexander Gullichsen verkställande direktör. Två år senare fick han löneförhöjning på initiativ av revisorerna, efter att de i en granskning av företaget noterat ”den utomordentliga ordning, som överallt är rådande” och ”den genomgående planmäs-sighet, varmed anläggningarna äro utförda och varmed arbetet bedrives”.

År 1906 tog Gutzeit beslut om sin första investering i cellulosaproduktion, idén var att denna skulle utnyttja avfallet från bolagets sågar. En annan breddning av verksamheten innebar köpet av Enso Träsliperi, som förutom tillverkning av slipmassa även pro-ducerade kartong och papper.

1927 skulle Aktiebolaget W. Gutzeit & Co komma att ändra sitt namn till Enso-Gutzeit Osakeyhtiö. Då hade det sedan nio år en ny huvudägare, finska staten, och skulle snart bli föremål för en systematisk förfinskning.

Anledningen till ägarskiftet var världskriget och det inbördeskrig som slet sönder Finland. Som företag klarade sig Gutzeit visserligen relativt väl undan förstörelse. Berättelser finns om anställda som först fångslades, men släpptes när de kunde visa att de var norska medborgare.

Många av de norska ägarna ville ändå bli av med den risk företaget innebar och bjöd efter en skickligt bedriven kampanj ut aktiemajoriteten, 61 procent, till finska staten i september 1918. En månad senare godkände senaten köpet till priset 15 500 norska kronor per aktie, en oerhört bra affär för säljarna. För staten blev köpet i slutändan långt dyrare än kalkylerat, som följd av en snabb värdeförsämring av den finska mar-ken.

Hösten 1918 återvände en del av den norska kontingenten till Norge. Många hade då förfinskats i hög grad och hade även problem med norska språket, vilket föranledde en del av återvändarna att flytta tillbaka till Finland.

DE NORSKA SÅGENTREPRENÖRERNAS betydelse för Finland kan knappast överskattas. Med dem kom knowhow och ett innovativt affärstänkande till vårt land. Den ekonomiska utväxlingen blev enorm.

Många kända finländare är även ättlingar till norrmännen. Här tre exempel:

Johannes Holmsen. Gift med Bobrikovs dotter Ljubov.

• **Johannes Holmsen**, yngste son till Aslak Holmsen och 2–3 år gammal vid familjens flytt till Helsingfors. Johannes skrevs som trettonåring in i kadettskolan i Fredrikshamn och utexaminerades sju år senare som primus. Tio år senare utexami-nerades han, likaså som primus, från Generalstabsakademien i St Petersburg, gjorde en lysande karriär i den ryska armén och hade nått generallöjtnants grad, när han sårades och tillfångatogs av tyskarna under världskriget.

Johannes Holmsen är känd också för sin svärfar, generalguvernören Nikolaj Ivanovitj Bobrikov, vars dotter Ljubov blev hans hustru. Efter kriget var Holmsen med sin familj successivt bosatt i Berlin, London och Paris. Han slutade sina dagar på ett ålderdomshem i Oslo 1941.

• **Harry Gullichsen**, fjärde i ordningen av Alexander och Ines Gullichsens sex barn. Liksom sin far arbetade Harry till att börja med i Gutzeit. 25 år gammal anställdes han av konkurrenten A. Ahlström Ab och gifte sig året därefter med koncernchefen Walter Ahlströms dotter Maire. Efter svärfaderns död tre år senare tog Harry över dennes jobb och kunde redan före 40-årsdagen titulera sig bergsråd.

Harry Gullichsen hade liksom Maire ett stort intresse för den moderna arkitekturen. Alvar Aalto blev tidigt en familjevän. Den plan för Sunila massafabrik med tillhörande bostadsområde som Alvar Aalto ritade i Bärnäs i Kotka på 1930-talet uttrycker en human vision liknande den

Harry Gullichsen, bergsråd före 40-årsdagen.

i Hans Gutzeits sågverksmiljö 60 år tidigare. Inredningsföretaget Artek grundades av Maire Gullichsen, Alvar och Aino Aalto och konsthistorikern Nils-Gustav Hahl.

• **Martti Ahtisaari** är sonsonson till Julius Marenius Adolfsen, som tillsammans med sina föräldrar flyttade till Kotka omkring 1871. Farfar hette Frank Immanuel Adolf-sen, och Marttis far Oiva Alvar Adolfsen. Oiva Adolfsen blev finsk medborgare 1929 och bytte namn till Ahtisaari 1937.

Efter lärarexamen flyttade Martti Ahti-

Makarna Harry och Maire Gullichsen var nära vänner med Alvar Aalto, som var nära vän med Göran Schildt. Från vänster Maire Gullichsen, Mona Morales-Schildt, Elissa Aalto och Alvar själv, som styr sin skuta Nemo propheta in patriae.

saari 23 år gammal till Karachi för ett leda ett KFUM-program. Fem år senare anställdes han av utrikesministeriets biståndskontor. Martti Ahtisaari var Finlands president 1994–2000 och fick Nobels fredspris 2008.

SVENOLOF KARLSSON

Martti Ahtisaari med familj 1973: hustrun Eeva, fadern Oiva och sonen Marko.

Tar Kronoby in i framtiden

”Jag har alltid velat veta mer om en massa saker”, säger Jim Sandbacka, som i ingenjörstuderna också läste in kurser om ekonomi.

Kronoby elverk går in i hundraåringarnas skara med den yngsta vd:n någonsin. Efter några läroår i den större världen är Jim Sandbacka tillbaka på hemmaplan, taggad att ta kronobyborna in i framtiden.

På årets första måndag började Jim Sandbacka sitt nya jobb som vd för Kronoby elverk. Arbetsplatsen var bekant, eftersom han sommarjobbade där i fyra månader 2012 under ingenjörsutbildningen vid yrkeshögskolan Novia i Vasa.

”Redan då tyckte jag att det var en bra arbetsplats, med väl fungerande rutiner och god sammanhållning bland personalen”, säger han.

Sommaren tog slut och studierna fortsatte. Under sista terminen på Novia sökte han vidare

till diplomingenjörstudier vid Aaltouniversitet, där elsystem blev huvudämnet. I biämnesstudierna sökte han bredd. Dit hörde elmarknad och ekonomi, något som skulle visa sig bli nyttigt senare.

”Jag har alltid velat veta mer om en massa saker, också utanför ingenjörstuderna. När jag läste kursen ’Beskattningsgrunder’ på Aaltouniversitet blev också det ämnet intressant, även om jag inte kan säga vilken direkt nytta jag haft av de kunskaperna”, skrattar han.

I SLUTSKEDET AV studierna på Aaltouniversitetet arbetade han parallellt på ABB Marine & Ports enhet i Nordsjö, Helsingfors. En tid efter examen sökte han sig vidare inom koncernens internrekrytering. Han fick ett erbjudande om ett jobb som projektledare på ABB i Norrköping och hösten 2016 gick flyttlasset västerut.

”Det var ett lockande uppdrag och Elin, min dåvarande sambo och numera fru, tyckte också att det skulle vara intressant att bo i Sverige. Första

tiden var vi särbo, men sedan flyttade även hon till Norrköping.”

Den gamla textilfabriksstaden har en fortsatt stark industri, och för en ung nyutbildad diplomingenjör från Finland fanns det gott om intressanta jobb. Efter knappt tre år på ABB bytte han först till ÅF och sedan till OMT, där han var uthyrd till Siemens industrier i Norrköping.

”Projektet var ganska olika varandra, men man kan säga att industriell automation gått

som en röd tråd genom mina olika arbetsuppdrag.”

I NORRKÖPING FANNNS också tid för fritidsaktiviteter, både gamla och nya. Fotbollskarriären, som inleddes i IK Myran på 1990-talet, fick en fortsättning i motionsserien Korpen. En fotskada på fotbollsplan gjorde honom tvungen att ta en paus. I stället upptäckte han klättring. Sedan lockades han in i ännu en ny gren, fäktning.

”Det är en otroligt rolig

sport! Jag tränade i en grupp där vi ständigt pushade varandra framåt. Det gjorde att jag efter en tid vågade ställa upp i tävling, med individuell målsättning att inte bli sist.”

Just när tävlingsfäktningen höll på att ta fart fick han tips hemifrån om att Kronoby elverk sökte en ny vd.

”Jag läste annonsen och var först tveksam. Sedan tänkte jag till och insåg att min kompetens skulle passa riktigt bra för jobbet.”

Han fick ta ett nytt snack med hustrun Elin, som hunnit etablera sig som lärare i Norrköping. Paret hade tidigare pratat om att någon gång i framtiden återvända till Finland, och de var överens om att nu ta chansen att flytta tillbaka till hemtrakterna.

Jim har nu slagit sig ner i en radhuslägenhet i sina gamla hemtrakter Nedervetil, medan Elin, ursprungligen från Kronoby, fortfarande bor kvar i Norrköping.

”Hon är lärare och ville ha sin klass ett helt läsår till. Planen är att hon flyttar hit till sommaren när terminen är slut. Vi hittar nog en kompromiss i frågan var vi ska bo”, tror han.

TILLBAKA PÅ KRONOBY elverk kan Jim Sandbacka konstatera att det fortfarande är ett bolag som präglas av väl fungerande rutiner och god sammanhållning inom personalen.

År 2021 är dessutom speciellt för Kronoby elverk. Bolaget grundades i januari 1921 och fyller alltså nu etthundra år. Men även om det skulle finnas orsak att fira stort, måste festligheterna anpassa till den rådande pandemin.

Inför bolagets andra sekel ser han en rad utmaningar, och de gäller för hela elbranschen.

”Vi har en allt mer omväxlande väderlek som är svårare att förutspå, och det sätter sin prägel även på elmarknaden och på elnäten.”

Han nämner också förändrade konsumentbeteenden,

som måste beaktas av elbolagen.

”Vissa förändringar sker snabbt. Ett exempel, som jag såg under åren i Sverige, var ökningen av elbilar. Om en stor andel bilar med förbränningsmotor ersätts med eldrivna bilar, kommer belastningen i delar av nätet att bli mycket högre. Det är ännu en orsak till att elnätet ständigt behöver utvecklas.”

Även om Jim har en gedigen kompetens inom elbranschen finns det saker han behöver lära sig av ekonomichefen Åsa Hagnäs och sin företrädare på vd-stolen, Glen Ahlskog, som går i pension den 22 februari.

”Jag är ännu i färd med att landa. Det finns saker som jag behöver stämma av och kolla upp”, säger Jim Sandbacka.

JOHAN SVENLIN

Karolina Isaksson

Jim Sandbacka

Född i Nedervetil 1989.

Studier: Ingenjör i elektronik och elektroteknik 2014, diplomingenjör i elsystem 2016.

Arbetskarriär: ABB 2016–2019, ÅF Pöry 2019, OMT 2019–2020.

Familj: hustrun Elin Bäck Sandbacka.

Hobbyer: sport i olika former, helst fäktning.

Stadsdirektör tog över Korpelan Voima

Antti-Jussi Vahteala betonar Korpelan Voimas starka lokala förankring, men vill samtidigt intensifiera samarbeten bland annat inom Katternögruppen: "Jag skulle gärna ha inlett mitt nya jobb med att åka runt och träffa samarbetspartners. En hel del går faktiskt att sköta via Teams, men det är inte samma sak som personliga möten."

Korpelan Voima gick in i hundraåringarnas skara för två år sedan. Nu är det **Antti-Jussi Vahtealas** sak att visa vägen framåt. Komplexa frågeställningar väntar.

Antti-Jussi Vahteala visar vägen från Korpelan Voimas huvudkvarter i Kannus till bolagets konferens- och representationsutrymmen, ett stenkast ner mot älven. Det är den tidigare gårdskarlsbyggnaden som renoverats för sitt nya ändamål, långt innan social distansering blev en del av vardagen.

"Byggnaden har visat sig vara mycket användbar nu under pandemin. Vi tar emot gäster här och kan därmed ha huvudbyggnaden fredad för vår egen personal", förklarar han när vi satt oss med var sin kopp kaffe.

Hans bakgrund gör att han

har djupare insikter om epidemiologi än de flesta. Efter studenten studerade Antti-Jussi Vahteala nämligen till sjukskötare och blev efter ett följande studiesteg, vid Kuopio universitet, magister inom vårdvetenskap.

Efter examen har han mest ägnat sig åt kommunal förvaltning i staden Haapavesi, de senaste sex åren som stadsdirektör. Parallellt har han under senare tid även studerat ekonomi vid Vasa universitet.

"Jag är inne på slutspurt och siktar på att få min magisterexamen under året."

I SOMRAS presenterades Antti-Jussi Vahteala som ny vd för Korpelan Voima, i september tillträdde han jobbet.

"Bolaget är i gott skick och den lokala förankringen är en tillgång i många delar av verksamheten."

Han medger att det varit mycket nytt att lära sig om frågeställningarna i energibranschen, men ser en fördel i att han nu får specialisera sig mer än han kunde som stadsdirektör.

"I det jobbet skulle man ha koll på allt. Där ledde jag en organisation med 750 medar-

tare, här är vi 37. Ändå har vi ett brett åldersspektrum. Vår äldsta i personalen började på bolaget 1979, medan våra yngsta just har gjort klart med sina studier."

Han framhåller att huset är fullt med expertkunskap. Under våren får han uppbackning av en annan nyrekryterad nyckelperson när Antti Kettu, avgående vd från Vetelin Energia, tillträder som Korpelan Voimas ekonomidirektör.

Antti-Jussi Vahteala inledde sitt nya jobb när den andra vågen av pandemin åter skärpte restriktionerna.

"Det är trist att jag ännu inte

kunnat åka runt och träffa alla kunder och samarbetspartners. Vi får alla ha tålamod och göra vad vi kan för att klara av situationen på bästa sätt."

KORPELAN VOIMA ÄGS av kommunerna Halso, Kalajoki, Kannus, Kaustby, Lestijärvi, Sievi och Toholampi. Elnätet sträcker sig över stora områden av glesbygd, vilket ställer sina krav.

"Leveranssäkerheten är otroligt viktig genom att både privatkunder och företagskunder numera är helt beroende av el, för att få vardagen att fungera. Vi investerar mycket i underhåll och utbyggnad av elnätet. Ändå står vi oss väl i nationella prisjämförelser av överföringsavgifter."

En stor utmaning för elbolagen har på senare tid varit att balansera utbud och efterfrågan på el.

"De stora prisvariationerna gör det svårt för elbolag att planera långsiktigt. Att elpriset ibland till och med är negativt säger mycket om situationen."

FRÅGAN HUR TORVEN framöver ska ersättas som energikälla behöver också få en långsiktig lösning.

"Vi har ett fjärrvärmenät i Sievi där torven är en viktig energikälla. Branschen skulle behöva ett politiskt samförstånd i fråga om de utmaningar som väntar i den nära framtiden."

Även om Korpelan Voimas strategi säger att bolaget ska

förbli lokalt, ser Antti-Jussi Vahteala stora möjligheter att intensifiera samarbeten åt olika håll. Korpelan Voima är en relativt liten aktör på en hårt konkurrensutsatt marknad, och därför ligger det nära till hands att agera tillsammans med andra, bland annat inom elanskaffning.

"När jag öppnar dörren och tittar ut här i Kannus, ser jag en massa vindkraftverk. Tyvärr tillhör inga av dem Korpelan Voima. Genom Katternögruppen är vi redan delägare i vindkraft, men framöver ska vi försöka öka vårt ägande inom den energikällan."

ANTTI-JUSSI VAHTEALAS barn bor kvar i Haapavesi, och tanken är att de ska fortsätta göra det.

"Barnen har sina kompisar där, och det är också platsen för deras hobbyer, även om de gärna också besöker Kannus. De äldsta barnen ägnar sig åt musik, på piano och cello."

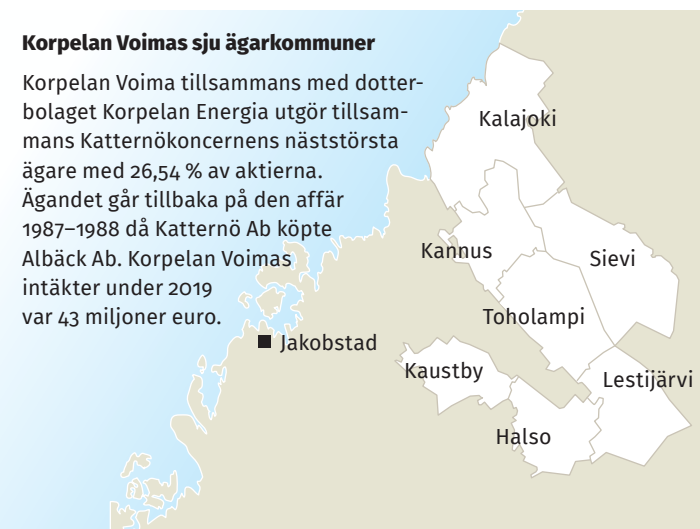
"Varken jag eller barnens mor är speciellt musikaliska, men barnen verkar trots det ha fått den talangen. En familjebekant upptäckte det när vårt äldsta barn som femåring spelade Muninmelodin på ett leksakspiano", ler Antti-Jussi Vahteala.

Själv har han odlat jaktintresset sedan unga år. En nyanskaffad tax fyller ett år till sommaren. Han är fortfarande medlem i älgjaktlaget i Haapavesi.

"Jag fick inbjudan i höstas från Kannus att delta med en

Korpelan Voimas sju ägarkommuner

Korpelan Voima tillsammans med dotterbolaget Korpelan Energia utgör tillsammans Katternökoncernens näst största ägare med 26,54 % av aktierna. Ägandet går tillbaka på den affär 1987–1988 då Katternö Ab köpte Albäck Ab. Korpelan Voimas intäkter under 2019 var 43 miljoner euro.

Karolina Isaksson

Antti-Jussi Vahteala

Född i Vesanto 1977.

Studier: sjukskötare 2000, magister inom vårdvetenskap 2006, ekonomimagister 2021.

Arbetskarriär: Haapavesi stad 2004–2020 (ekonomichef, välfärdsdirektör, stadsdirektör).

Till familjen hör fem barn i åldrarna 15, 13, 10 och 7 år (tvillingar).

Hobbyer: jakt, motion, dykning.

gästlicens, men jag har också trivts bra med jaktgänget i Haapavesi. Vi får se till hösten."

För ett par år sedan blev Antti-Jussi Vahteala intresserad av dykning. Under vattenytan finns nya världar att upptäcka.

"Det är fint att jag kan dela dykningsintresset med äldsta barnet. I somras var vi i norra Norge och dök i det klara vattnet och vi planerar att återvända dit i sommar, om pandemiläget tillåter resor över gränsen."

JOHAN SVENLIN

Snart simmar Nykarleby sikarna hem igen

Tony Forsbacka

ror av de genuina stammarna”, säger Birthe Wistbacka.

Sedan årsskiftet är hon alltså pensionär, men under många år var hon verksamhetsledare för Norra Kust-Österbottens fiskeriområde. Under sin yrkeskarriär var hon involverad i en mängd projekt kring regionens fiskbestånd.

ARBETET MED ATT förstärka den lokala stammen började med att ett moderfiskbestånd från Nykarleby älv togs fram.

Det tillgick så att lokala vandringssikar fångades in nedanför vattenkraftverket i Nykarleby åren 2013- 2015, i samarbete med den lokala fiskaren Rolf Boman, som visste var det gick att hitta dem. Sikarna mjölkades på rom och

Sikynglen släpptes ut vid Gris-selören i höstas. De är avkommor till de sikar som i äggstadiet transporterades till fiskodlingen åren 2013-2015. Dessa har sedan ätit upp sig under 4-6 år och blivit könsmogna.

Den nya generationen av vandringssik beräknas återvända till Nykarleby älv om 4-6 år.

Tony Eklund

Att plantera ut lokal vandringssik i Nykarleby älv var Birthe Wistbackas sista stora projekt, innan hon gick i pension vid årsskiftet. Nu ser hon fram emot att sikarna ska komma hem igen för att leka.

NYKARLEBY KRAFTVERK producerar årligen ungefär 20 miljoner kWh utsläppsfri el i sitt vattenkraftverk i Nykarleby älv, vilket motsvarar en fjärdedel av elkonsumenterna hos bolagets 5 000 elkunder.

Liksom andra bolag som driver vattenkraftverk är Nykarleby kraftverk ålagt att plantera ut fiskyngel, som kompensation för att kraftverken blockerar vandringsvägar för lekande fisk. I Nykarlebys fall handlar det om ett av de relativt sett största åläggandena i landet. Varje höst släpps 400 000 sikyngel ut i havet.

”Kostnaden för utplanteringen motsvarar ungefär tio procent av vattenkraftverkets om-

sättning. Nu är vi stolta över att kunna släppa ut sikyngel från en lokal stam och ytterligare främja det lokala fisket”, säger Tony Eklund, vd på Nykarleby kraftverk.

Hittills har de sikyngel som planterats ut varit av blandade bestånd, men i september bestod mer än hälften av sikynglen av en lokal stam, som ska hitta tillbaka till Nykarleby när det är dags för fortplantning.

”Vandringssikbeståndet har blivit uppblandat under de senaste decennierna. Förr fanns lokala sikstammar i varje älv, men under 1970-talet och framåt har älvmiljöerna förändrats, och numera återstår bara spill-

Kasper Dalkarl

mjölke, befruktningen skedde i en plasthink, sedan transporterades äggen till Kalankasvatius Vääräniemis fiskodling i Taivalkoski.

”De avkommor, som vi då gjorde av moderfiskarna, har växt till sig och blivit könsmogna under dessa år. De utplantede ynglen är i sin tur avkomma till dem.”

Moderfiskbeståndet finns kvar i fiskdammen i Taivalkoski och fortsätter att föröka sig.

”De yngel vi satte ut i september i fjol hade kläckts under våren, ungefär samtidigt som islossningen, och fick i naturföddardammarna äta upp sig tills de blivit omkring tio centimeter långa och var redo att släp-

pas ut i havet”, berättar Birthe Wistbacka.

Den första generationen av den nygamla stammen såg riktigt bra ut. I motsats till exempelvis Larsmosiken, som är sina hemtrakter trogen, gör vandringssiken långa resor.

”De här simmar ner till Skärgårdshavet eller Ålands hav och åter upp sig. Efter fyra till sex år återvänder de till sin ursprungsälv för att fortplanta sig. Vandringssiken är trogen sin älv, den kommer tillbaka till den plats där den har sitt ursprung. Det är också bra för fisket i Nykarlebytrakten att sikarna återvänder”, förklarar Birthe Wistbacka.

Hur häpnadsväckande det än

är, hittar vandringssikarna tillbaka till exakt den plats som de lämnade flera år innan. Enligt forskning har fiskar ett mycket känsligt luktsinne, som gör att de kan orientera sig i havet och känna igen sin hemmaälv.

”Ålar hittar ända till Sargashavet från våra vatten när de ska fortplanta sig. Det är samma mekanismer som gör att vandringssiken återvänder hem”.

Arbetet med att stärka den lokala Nykarlebystammen fortsätter. I höstas stod den för 240 000 av de 400 000 sikynglen. Målsättningen är att hela utplanteringen inom några år ska bestå av den lokala stammen.

”Vi hoppas nu att de vandrings-sikar som släpptes ut i höstas hittar hem när de ska fortplanta sig om några år. Det är bra för fisket i Nykarlebytrakten att de kommer tillbaka”, säger Birthe Wistbacka.

”Saken beror också på moderfiskbeståndets kapacitet att producera nya yngel. Hittills ser det lovande ut”, säger Birthe Wistbacka.

JOHAN SVENLIN

Wikipedia

Frågan om vad som är ”grön” energi har delat EU-kommissionen och de nordiska politikerna i två lag, vilkas synsätt starkt avviker från varandra. Ett hårt politiskt spel pågår nu på högsta nivå. I EU-laget bl.a. EU-kommissionens ordförande Ursula von der Leyen och hennes medkommissionärer Mairead McGuinness (finans), Kadri Simson (energi) och Valdis Dombrovskis (handel).

Statsrådet

Statsrådet

Wikipedia

Norska regeringen

I Nordenlaget bl.a. finansminister Matti Vanhanen och energiministerna Mika Lintilä, Anders Ygeman (Sverige) och Tina Bru (Norge).

Hårt politiskt spel i EU: Vad är ”grönt” på riktigt?

Sällan har så många tunga aktörer i energibranschen agerat så enigt mot EU-kommissionen. Genomförs det aktuella taxonomiförslaget om vilka investeringar som ska få kalla sig ”gröna”, riskeras hela energiomställningen, säger de.

INTE MYCKET HAR synts om förslaget till EU:s taxonomi i de vanliga medierna. En anledning är säkert sakens svårgenomtränglighet. Det krävs åtskillig ansträngning för att forcera förslagets 512 engelskspråkiga sidor med tekniska och politisk-byråkratiska termer.

Ändå bedöms taxonomiförslaget, om det godkänns, få långtgående konsekvenser inte bara för energi- och miljösektorn, utan för hela den europeiska ekonomin, allsammans med en prislapp som i slutändan ska tas om hand av EU-medborgarna.

EU-kommissionen beskriver syftet med taxonomi i sex punkter:

1. Begränsning av klimatförändringar
2. Anpassning till klimatförändringar
3. Hållbar användning och skydd av vatten och marina resurser
4. Övergång till en cirkulär ekonomi
5. Förebyggande och kontroll av föroreningar
6. Skydd och återställande av biologisk mångfald och ekosystem

IDÉN ÄR ATT taxonomi ska identifiera vilka investeringar som är miljömässigt hållbara. Säger taxonomi att investeringen är grön (dvs. ”hållbar”), ger det guldstjärna i kanten och — så är tanken — bättre investeringsvillkor.

För att klassificeras som hållbar ska investeringen bidra väsentligt till minst ett av de sex målen, samtidigt som den inte väsentligt ska skada något av de andra målen, förklarar EU-kommissionen. Fossil energiproduktion är utesluten på förhand.

EU-kommissionen är själv inom ramen för sin Green Deal (”Den gröna given”) i färd med att pytsa ut 1 000 miljarder euro i gröna investeringar.

Men mer pengar än så behövs. En drivkraft till taxonomi finns därför även hos investerarkollektivet självt, framför allt hos institutionella placrare som pensionsfonder. I dem hanteras ett ofantligt stort kapital och jakten på nya investeringsobjekt pågår ständigt. Av policy skäl vill många kunna beskriva sina investeringar som gröna.

Goda avsikter ska alltså om sättas i goda affärer. Vad som miljömässigt är bra ska taxonomi ge besked om.

DILEMMAT BÖRJAR NÄR det här konceptet möter verkligheten. Det gäller både taxonomins innehåll och metoden för att besluta om den. Här en sammanfattning baserad på intervjuer med ett tiotal initierade personer.

Först om metoden:

Uppdraget att utforma ett förslag till granskningskriterier i taxonomi — alltså själva klassificeringen av vad som miljömässigt är gott eller ont — gavs gällande de två första av EU-kommissionens sex punkter till en 35 personer stor ”teknisk expertgrupp”, helt dominerad av miljöorganisationer och finanssektorn. På basis av det presenterade EU-kommissionen ett utkast till delegerad akt den 20 november.

Uppdraget gällande de fyra senare punkterna gavs i oktober till en arbetsgrupp, Sustainable Finance Platform. Efter massiv kritik mot EU-kommissionen för att den tidigare expertgruppen exkluderat de närliggande, som taxonomi siktar in sig på, togs nu en del företrädare för dem med, utöver miljöorganisationerna och finanssektorn.

Även denna arbetsgrupp, med 58 medlemmar och tio observatörer, möts emellertid av kritik

för att inte ha en rättvisande sammansättning.

Till exempel gavs en plats vardera till miljö- och klimatorganisationer som EIT Climate KIC, Declève International Union for Conservation of Nature, European Environmental Citizen's Organisation for Standardisation, World Wildlife Fund, Transport and Environment, Agent Green, Birdlife, Chemsec, World Green Building Council, Ellen MacArthur Foundation, The Institute for European Environmental Policy, Climate Bonds Initiative, Green and Sustainable Finance Cluster Germany, Institut Louis Bachelier, Global Reporting Initiative, European Network of the Heads of Environment Protection Agencies, United Nations Environment Programme Finance Initiative och EU:s egen Europeiska miljöbyrå. Många av dessa organisationer har för övrigt EU som en viktig finanssär.

Som jämförelse gavs hela energisektorn bara tre platser: oljebolaget OMV (Österrike) och energibolagen Eon (Tyskland) och Iberdrola (Spanien). Skogssektorn fick en enda representant (Lotta Heikkonen för Nordiska skogägarorganisationernas förbund). Jordbrukssektorn i övrigt fick ingen representation överhuvudtaget. Inte heller hela bioenergiesektorn, trots att den är den särklassigt största bland de förnybara energislagen.

Att graden av lobbyism kan spela en roll antyds av EU:s lobbyistregister. Under 2019 (det senaste året med full statistik) genomförde Transport and Environment 161 möten med EU-kommissionen, WWF European Policy Programme 152, Greenpeace europeiska enhet 118 och Climate Action Network Europe 103. Som jämförelse genomförde Fortum 48 möten med EU-kommissionen, Vattenfall 21 och branschorganisationen Finsk Energiindustri 21.

På enbart denna del av EU-lobbyingen lade WWF närmare 3 miljoner euro, mer än Fortum, Vattenfall och Finsk Energiindustri tillsammans.

EN ANNAN TYP av kritik som återkommer gäller den politiska processen. När taxonomigruppen lämnade sitt förslag den 20 november i fjol, gavs bara fyra veckors tid — till den 18 december — för så kallad ”konsultation”, dvs. möjlighet att lämna synpunkter på det 512-sidiga förslaget.

Eftersom ett förslag av denna typ enligt EU-reglerna inte behöver översättas till alla EU-språken, har i praktiken mycket få av EU-medborgarna haft en faktisk möjlighet att tillgodogöra sig innehållet.

Att trots detta 46 591 yttranden inkom under den korta remisstiden förklaras av att en stor del av inlagorna är ordagrant identiska. De är fråga om miljöaktivister som alla var för sig skickat in samma dokument. En annan del av kritiken är att taxonomigruppens förslag avviker så starkt från den förordning, som den refererar till, att det går långt utöver den ram som ges för en delegerad akt. Förslaget borde därför gå igenom det ordinarie lagstiftningsförfarandet.

MEST AV ALLT är det ändå arbetsgruppens klassificering som väckt reaktioner. I korthet bygger det på en uppdelning i ”god” och ”ond”, med en mellanvariant ”under en övergångstid acceptabel” — den term som används är ”transitional activity”. Vd:n för de finländska energiföretagens branschorganisation, Jukka Leskelä, jämför terminologin med titeln på westernfilmen ”The Good, The Bad, The Ugly”.

Enligt de föreslagna kriterierna skulle bland de etablerade energikällorna endast vind- och solkraften få en grön stämpel. De är alltså Good. För vattenkraftens och bioenergis del görs så långtgående kravspecifikationer att de i normalfallet bara skulle få stämpel som övergångslösningar. De är alltså Ugly.

Men verkligheten går inte att klämma in i en sådan klassificering, säger kritiken. Energi- och miljöfrågorna är ofta extremt komplexa. Olika intressen måste vägas mot varandra. Det som är bäst för den lokala miljön, kanske inte går bäst ihop med de politiska klimatmålen. Alla energikällor innebär någon typ av miljöbelastning. Vindkraft fungerar inte för elproduktion, om den inte kompletteras med någon annan kraftkälla som är planerbar. Till exempel.

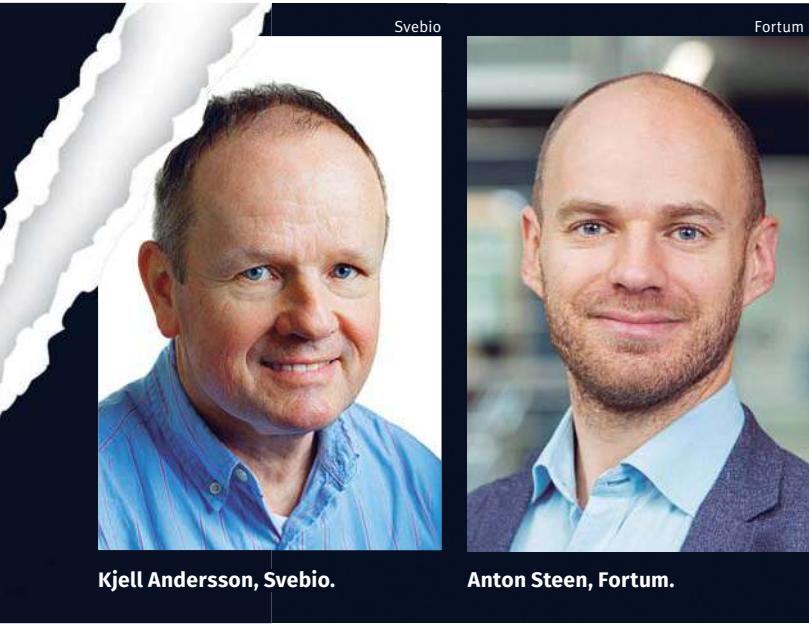
Enligt EU:s energipolitik i många år är vattenkraft och bioenergi inte bara förnybara energikällor, utan även fundamentala för energiomställningen. Särskilt vattenkraften har guldstämpel, genom sina överlägsna egenskaper när det gäller att balansera ojämna elflöden. Kärnkraften är inte förnybar, men har genom sin storskalig-

typ enligt EU-reglerna inte behöver översättas till alla EU-språken, har i praktiken mycket få av EU-medborgarna haft en faktisk möjlighet att tillgodogöra sig innehållet.

Att trots detta 46 591 yttranden inkom under den korta remisstiden förklaras av att en stor del av inlagorna är ordagrant identiska. De är fråga om miljöaktivister som alla var för sig skickat in samma dokument. En annan del av kritiken är att taxonomigruppens förslag avviker så starkt från den förordning, som den refererar till, att det går långt utöver den ram som ges för en delegerad akt. Förslaget borde därför gå igenom det ordinarie lagstiftningsförfarandet.

MEST AV ALLT är det ändå arbetsgruppens klassificering som väckt reaktioner. I korthet bygger det på en uppdelning i ”god” och ”ond”, med en mellanvariant ”under en övergångstid acceptabel” — den term som används är ”transitional activity”. Vd:n för de finländska energiföretagens branschorganisation, Jukka Leskelä, jämför terminologin med titeln på westernfilmen ”The Good, The Bad, The Ugly”.

Eftersom ett förslag av denna typ enligt EU-reglerna inte behöver översättas till alla EU-språken, har i praktiken mycket få av EU-medborgarna haft en faktisk möjlighet att tillgodogöra sig innehållet.

Kjell Andersson, Svebio.

Anton Steen, Fortum.

het obetydlig miljöbelastning i förhållande till den mängd el som produceras och den avger dessutom inte växthusgas.

Hur EU-kommissionen kommer att hantera situationen är tillsvidare höljt i dunkel. Tanken var att den delegerade akten skulle ha presenterats redan den 31 december 2020. Efter den protestvåg som följt ligger gissningen i dagsläget på mars eller april i år. Från lobbyistkretsar i Bryssel hörs att den politiska aktiviteten i frågan är extremt hög från alla håll.

HUR BLEV DET så här?

Enligt en röst är den nuvarande EU-kommissionen, ledd av Ursula von der Leyen, mer ”politisk” än någon av sina föregångare. Den sägs driva sin agenda genom ett hårdare politiskt spel än det brukliga. Taxonomiprocessen ges som ett exempel.

Anton Steen, chef för Fortums samhällskontakter i Sverige, hör till dem som inte får EU-kommissionens ekvation att gå ihop.

”Till exempel går taxonomiförslaget i flera fall betydligt längre än den gällande EU-lagstiftningen och riskerar att leda till dubbla standarder. Förslaget går även emot den teknikutneutralitet som slås fast i själva taxonomiförordningen”, säger han.

”Att gå längre än gällande lagstiftning behöver inte alltid vara fel, men för till exempel vattenkraften är Sveriges na-

tionella plan, och den nyligen inledda omprövningen av all vattenkraft, uppbyggd kring ramdirektivet för vatten. Att få in ett helt nytt regelverk, som inte alls tar hänsyn till lokala biologiska förutsättningar just när omprövningsprocessen är i sitt inledningsskede, skulle göra det enormt stökigt.”

Lika frågande är Anton Steen inför tillämpningen av EU-juridiken.

”I en delegerad akt tillåts bara icke-väsentliga justeringar i en EU-förordning. Men i det förslag som tillsvidare ligger på bordet är förändringarna mycket omfattande. De går inte ihop med Lissabonfördraget om hur EU ska fungera.”

Vidare reagerar han på hur taxonomiförslaget föreger sig legitimera politik med vetenskap.

”Den strävan som finns i dokumentet, att reducera de här otroligt komplexa frågorna till ett slags binärt hållbarhetsbetyg, där svaret alltid är antingen ja eller nej, blir väldigt trubbigt. Det ges heller ingen konsekvensanalys av hur betygssystemet skulle påverka energisystemet som helhet”, säger Anton Steen.

Hans kollega Simon-Erik Olus, chef för Fortums elhandel och produktionsstyrning, frågar varför EU-kommissionen överhuvudtaget gav sig in på det här spåret.

”Det borde höra till investerarnas kompetens att själva göra sina bedömningar”, säger han.

KJELL ANDERSSON, näringspolitisk chef på Svebio, som företräder bioenergiföretagen i Sverige, håller med om den refererade kritiken, men vill även han tillägga ett antal saker:

”Bioenergin är större än något annat kraftslag i både Sverige och Finland. Tillväxten i våra skogar är långt större än det vi tar ut av den. En energikälla kan inte bli mer förnybar än så. Men med det här förslaget skulle till exempel fjärrvärmens bli något suspekt. Man skulle kräva en orimlig byråkratisk miljö- och klimatredovisning av enskilda skogsägare och jordbrukare.”

”Även på transportsidan är det riktigt illa. Man godkänner inget annat än el- och vätgasbilar från 2026. Alla biodiesel-, bio-

”Det som utspelas är djupt obehagligt”

gas- och etanolbussar är i princip underkända. Att genomföra det svenska klimatmålet på 70 procents minskning i transportsektorn till 2030 skulle i praktiken bli omöjligt.”

Kjell Andersson reagerar också starkt på att förslaget inte vill inkludera bioenergiforskningen i hållbarhetsforskningen.

”Detta gäller både naturvetenskaplig forskning och konsulttjänster. Arbetet med bioenergi vid högskolor, forskningsinstitut eller konsultföretag ska alltså inte betraktas som hållbart. Deras verksamhet svartlistas redan innan de hunnit visa resultat.”

”I grunden är jag en EU-vän, men det som nu utspelas är djupt obehagligt”, säger Kjell Andersson.

DET ÄR MOT den här bakgrunden man ska förstå de unikt

samordnade aktioner som de nordiska branschaktörerna nu driver gentemot EU-kommissionen. Framför allt försvaras vattenkraften och bioenergin som gröna energikällor. Ett gemensamt brev till EU-kommissionen om detta är undertecknat av Fortum, Vattenfall, Göteborgs Energi, Industrins Kraft och de svenska och finländska energibranschorganisationerna. Ett annat har undertecknats gemensamt av nio europeiska sådana branschorganisationer.

Finlands regering sågade i sin 18 sidor långa kommentar artigt med bestämt taxonomiutkastet med samma budskap. Finansminister Matti Vanhanen ska i ett brev till finanskommissionären Mairead McGuinness och kommissionären för handelsfrågor Valdis Dombrovskis ha förtydligat saken ytterligare.

Bland Europaparlamentarikerna har Nils Torvalds, Elsi Katainen och Mauri Pekkarinen (i grupperingen Renew Europe) förklarat att de föreslagna finansieringskriterierna ”ställer orimliga miljökrav på vattenkraften och strider mot ramdirektivet för vatten” och ”undergräver det hållbara skogsbruket”.

Att inte heller regeringarna för de två vattenkraftsstormakterna Sverige och Norge uppskattar taxonomiförslaget framgår av ett brev från energiministern Anders Ygeman respektive Tina Bru till Mairead McGuinness och energikommissionären Kadri Simson. Ygeman och Bru menar att man i taxonomiförslaget inte förstått vattenkraftens roll för ett grönt energisystem.

Enligt nyhetssajten Euractiv pågår ett politiskt spel på hög nivå om innehållet i EU-kommissionens kommande taxonomiförslag. Bland annat har tio medlemsstater i Syd- och Östeuropa ställt sig bakom ett krav att naturgasen — som är fossil — ska klassas som acceptabel under en övergångstid, alltså få status som Ugly och inte som Bad.

SVENOLOF KARLSSON

Så här kollar du läget vid elavbrott

Avbrottskartan och telefonen är nyttiga när vädrets makter slår till

Allt fler Herrforskunder har laddat ner appen ”Herrfors 24/7” och upptäckt fördelarna med att följa med avbrottskartan, när elnäten utsätts för hårda belastningar. Men det kan vid störningar ändå vara bra att ringa ett vanligt telefonsamtal.

HÖSTENS HÅRDA

stormar Aila och Topi påminde åter om att elnäten tillfälligt kan skadas av fallande träd eller andra extrema belastningar. I hela landet drabbades tiotusentals elkunder av elavbrott, inklusive en del av Katternöbolages kunder.

Många följde med situationen via avbrottskartan på appen och kunde där få information om sitt eget område. Men även om avbrottskartan ger en bra översikt, täcker den inte in alla detaljer.

”Avbrottskartan visar endast störningar i 20 kV-nätets transformatordistrikt, och dem känner vi också till på driftcentralen. Däremot behöver vi fortfarande få hjälp av elkunderna genom felanmälningar på lågspänningsnäten”, säger Henrik

Snellman, driftchef på Herrfors Nät.

Visar det sig att kunden inte fått tillbaka sin elförsörjning när 20kV-nätet reparerats, inleds felsökning i lågspänningsnätet. En del av felen kan åtgärdas med olika fjärrmekanismer, men gäller det stormskador blir elnätsbolagen vanligtvis tvungna att rycka ut.

”Vi skickar ut en patrull som letar upp den plats där störningen uppkommit. Därför uppskattar vi att kunderna tar kontakt med driftcentralen, så att vi får så mycket information som möjligt.”

Felanmälningar kan med fördel göras via telefon eller 24/7-appen.

”Det är säkrast att ringa, och om det är upptaget lönar det sig att vänta. Driftcentralen får alltså också in felmeddelanden via appen, men det kan ske med en viss fördröjning”, säger Henrik Snellman.

Kolla om det lyser hos grannen

Aila-stormen i september gav nyttiga erfarenheter. Åtskilliga felmeddelanden kom in till driftcentralen, som i sin tur svarade att reparation har påbörjats. Men en lucka i informationen upptäcktes också.

”Eftersom vi hade störningar på 20kV-nätet, antog personalen på driftcentralen att det var orsaken till att de som ringde in var utan ström. Men det fanns skador också på lågspänningsnätet, vilket vi inte var medvetna om. När vi fick i gång 20 kV-nätet igen, antog vi att alla i området hade fått strömmen tillbaka”.

Men felen på lågspänningsnätet var fortfarande oåtgärdade.

”För att undvika att det här upprepas, skulle vi önska att kunder som rapporterat fel fortsätter att följa med utvecklingen på avbrottskartan. Om kartan visar att kunden är uppkopplad, men elavbrottet fortsätter, är det läge att ringa till driftcentralen och meddela detta. Kolla gärna också om grannen fått tillbaka sin el, för det kan också handla om ett fel i det egna husets elsystem”, säger Henrik Snellman.

”Mina sidor” ett bra alternativ

Utgångspunkten för att ta del av de olika tjänsterna är länken ”Mina sidor” på Herrfors webbplats. Här går det att ladda ner mobilappen, registrera sig för sms-tjänsten och kolla avbrottskartan.

Henrik Snellman.

Det krävs att man loggar in sig med dels kundnummer och dels förbrukningsplatsnummer, som båda hittas på den egna elfakturan. På den e-postadress och de mobilnummer (upp till tre stycken) som man skriver in, får man sedan meddelanden om planerade och oplanerade elavbrott.

”De här kanalerna ger en snabb och effektiv information direkt ut till de kunder som berörs av ett specifikt elavbrott. Kunderna kan lita på att vi inte skickar reklam via sms-tjänsten, endast nyttig information”, säger Henrik Snellman.

JOHAN SVENLIN

”100 procents driftsäkerhet får vi knappast”

TROTS ATT ELNÄTEN ständigt förbättras finns det yttre faktorer, främst väder och vind, som gör att belastningen kan bli för stor med följd att elförsörjningen bryts.

Vid sidan av vädret står fåglar och andra djur ibland för elavbrott. Också den mänskliga faktorn kan bidra, när exempelvis en grävmaskin eller kranbil kapat en elledning. Tillfälliga avbrott i elförsörjningen är en realitet som vi kommer att behöva klara av på bästa sätt även i framtiden.

”Vi kommer nog aldrig att uppnå 100 procents driftsäkerhet, men vi gör stora

insatser för att göra elnätet så vädersäkert som möjligt. Till exempel har Herrfors under de senaste fem åren i snitt grävt ner 40 kilometer jordkabel per år i 20-kilovoltsnätet”, säger Henrik Snellman.

Samtidigt pågår omfattande arbeten med att ersätta gamla luftledningar med nya.

”Moderna elledningar är betydligt mer stryktåliga än gamla modeller. De klarar av tunga snölast och till och med fallande träd. Men helt störningsfria elnät kan vi som sagt knappast uppnå”, säger Henrik Snellman.

När Aila och Topi drog fram över landet sattes elnäten åter en gång på prov.

Rekordstort balansunderskott i Norden

Vattenmagasinen i Norden var inför 2021 fyllda till brädden, den installerade vindkraftskapaciteten har ökat dramatiskt och elbehovet är som följd av covid-pandemin reducerat. Ändå har risken för elbrist ökat, visar ENTSO-E:s senaste vinterprognos.

DEN KRITISKA faktorn i elsystemet är planerbarhet. Dels möjligheten att planera tillgången på el så att den möter efterfrågan. Dels planering för situationer när något i elsystemet fallerar. I den senaste rapporten från ENTSO-E, samarbetsorganisationen för de europeiska stamnätsoperatörerna, är siffrorna mer alarmerande än i någon tidigare rapport. Får vi en så kallad tioårsvin-

ter, kan Finlands effektunderskott för topplasttimmen beräknas till 4 300 megawatt, Sveriges till 2 900 megawatt och Danmarks till 1 600 megawatt.

Då räcker inte det förväntade norska balansöverskottet på 1 000 megawatt långt. Särskilt inte som det i ett sådant läge kan förväntas råda en huggsexa om den el som normmännen skulle vara beredda att ge ifrån sig.

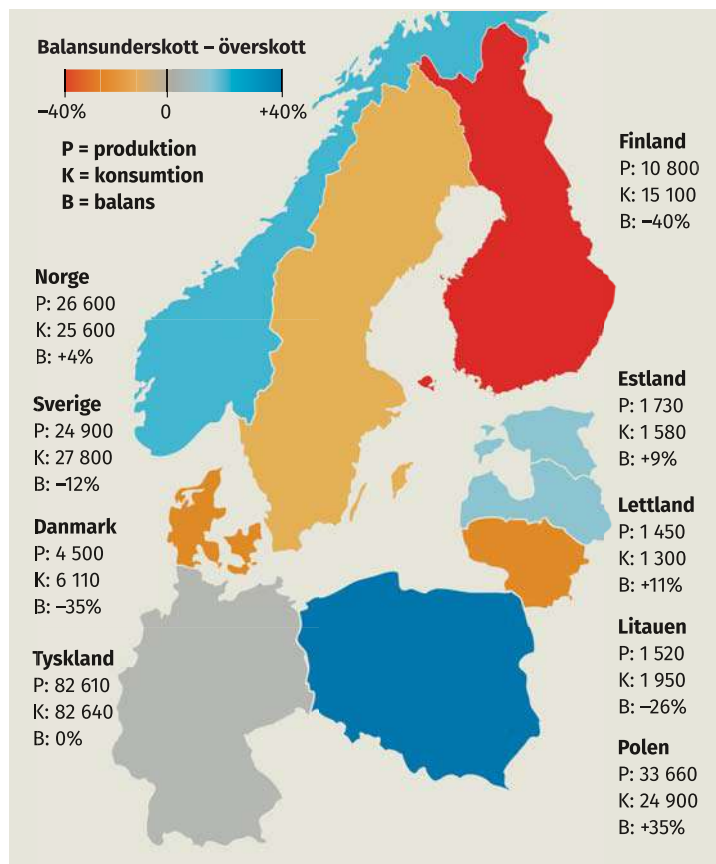
Fördelen med ett allt mer integrerat internationellt elsystem – att den som har ett överskott kan sälja el till den som har ett underskott – riskerar därför att vid en köldknäpp visa sig vara teoretisk. Vid ett kallt och vindstilla väderläge över norra Europa kanske det helt enkelt inte finns el att importera.

På Fingrid konstaterar Reima Päivinen, direktör med ansvar för driften och tillika tidigare ordförande i ENTSO-E:s nordiska driftkommitté, att ”tillgången till importerad el är beroende av varje grannlands egen förbrukningssituation och hur överföringsförbindelserna fungerar”.

Reima Päivinen nämner också att planeringen av elproduktionen genom den ökade andelen vind- och sol i allt högre grad blir beroende av sannolikhetsberäkningar om hur vädret ska bete sig.

EN JÄMFÖRELSE rakt av mellan 2020 och 2021 års ENTSO-E-kalkyler visar att det nordiska sammanlagda effektunderskottet vid en tioårsvinter ökat från 4 900 megawatt till 7 300 megawatt. Sveriges underskott har ökat med 900 megawatt, Finlands lika mycket (från -3 400 till -4 300 megawatt) och Danmarks med 100 megawatt, medan Norges ökat sitt balansöverskott från 500 till 1 000 megawatt.

Sett till topplasttimmen sticker Finland ut mest av alla med ett nettoimportbehov på 40 procent. Danmarks nettoimportbehov är 35 procent, Sveriges 12 och Litauens 28 procent. För de övriga Östersjöländerna landar siffran på nära noll eller plus.

Stamnätsoperatörernas bild av topplasttimmen under en så kallad tioårsvinter, dvs. den statistiskt kallaste vintern under en tioårsperiod. Balansunderskottet för Finlands del beräknas till 4 300 megawatt. Även Danmark och Sverige är vid samma scenario beroende av elimport.

Överlägset i topp är Polen, som med sin kolkraftbaserade elproduktion räknar med ett balansöverskott på hela 8 760 megawatt även under topplasttimmen.

Sifferexercis av den här typen ger i och för sig inte hela bilden. För vissa av länderna inkluderas i kalkylen till exempel inte den effektreserv som upphandlats för vintermånaderna, i Finland 611 megawatt.

Reima Päivinen bedömning av risken för elbrist i Finland den pågående vintern (alltså inte en tioårsvinter), baserat på en sannolikhetsberäkning som inkluderar fel i kraftverk och överföringsförbindelser, är ”högst cirka två procent utan effektreserver”.

Inkluderas de tillgängliga effektreserverna, blir sannolikheten

för att Finland ska tvingas stänga ner delar av nätet en halv procent.

HUR KAN effektbalansen förväntas se ut framöver?

I ENTSO-E:s rapport lyfts för de nordiska ländernas del framför allt tre faktorer fram: den tillgängliga överföringskapaciteten mellan länderna, importmöjligheterna från synkrona områden och tillgängligheten för kärnkraftverken.

Någon förbättring av effektbalansen i de europeiska näten verkar stamnätsoperatörerna inte tro på. Generellt i Europa har antalet incidenter i näten under senare år ökat dramatiskt i takt med den allt större andelen väderberoende el.

SVENOLOF KARLSSON

Ett nytt exempel på vikten av ett robust elsystem gavs nyligen i den största incidenten i Europas elnät på femton år.

DEN 8 JANUARI kl. 14.05 ringde alarmklockorna hos stamnätsoperatörerna i Centraleuropa. Frekvensen föll dramatiskt som tecken på att något allvarligt hade hänt. I Sydosteuropa ringde klockorna också, men där för att frekvensen steg. Efter 40 sekunder ledde en snabb kaskad av automatiserade händelser till att det europeiska elnätet separerades i två delar.

63 minuter och åtskillig dramatik senare kunde de två näten åter kopplas ihop. Två veckor senare hade stamnätsoperatörernas europeiska organisation ENTSO-E en första analys av händelseförloppet klar: Utlösande var att två 400 kilovolts strömskenor plötsligt separerades från varandra i transformatorstationen Ernestinovo i Kroatien. Detta efter att överströmskyddsre-

lät utlöst skenbrytaren mellan skenorna och därmed stoppade elöverföringen i båda riktningarna.

När elflödet sökte sig andra vägar, slog det inom 40 sekunder ut fjorton stationer i norra Balkan och Rumänien, med effekt att den nordvästra och sydöstra delen av det europeiska elnätet alltså separerades till två egna nät. Det kronologiska händelseförloppet framgår av ENTSO-E:s karta här nedan.

Elens frekvens, som normalt behöver hållas i intervallet 49,9–50,10 Herz, sjönk efter den inledande händelsen på 15 sekunder till 49,74 Herz nordväst om skiljelinjen och steg till 50,60 Herz i sydost.

Sedan klättrade frekvensen i nordväst efter fyra minuter åter upp till det önskade intervallet, medan den i sydost åkte av och an tills de två näten åter kunde kopplas ihop kl. 15.08.

Den effektobalans som uppstod var inledningsvis i storleksordningen 6 300 megawatt. Det motsvarar sex kärnkraftsreaktorer.

TROTS ALLT KLARADE elsystemet denna gång av incidenten väl. Det berodde på samordnade ak-

tioner av de europeiska stamnätsoperatörerna och en portion tur. Viktigast var att storskalig förbrukning (1 700 megawatt) automatiskt kopplades bort i Frankrike och Italien, baserat på ingångna avtal med större kunder. Från Norden tillfördes automatiskt 420 megawatt och från Storbritannien 60 megawatt.

I sydost var en viktig åtgärd att en turkisk produktionsenhet på 975 megawatt automatiskt kopplades bort ur nätet 32 sekunder efter den initiala händelsen i Ernestinovo.

I det finländska nätet gav incidenten inga spår, uppger Fingrids vd Jukka Ruusunen.

I Sverige märktes händelsen av kortvarigt, genom att automatik på likströmslänken Konti-Skan, en sjökabel mellan Sverige och Danmark, grep in och under 20 minuter stötade det kontinentala synkronområdet, berättar driftchefen Pontus de Maré.

I CENTRALEUROPA BLEV incidenten en stor sak medialt. Till exempel gav Stefan Zach, populär talesman för den österrikiska eljätten EVN, en pedagogisk lektion i tv. Experter förutspår en storblack-

out i Europa inom fem år, förklarade han. På grund av kaskadeffekterna går det inte att i förväg med någon säkerhet förutse händelseförloppet. Han beskrev detta som en konsekvens av den europeiska megatrenden mot väderberoende förnybar el, som för med sig allt större och snabbare svängningar i elproduktionen.

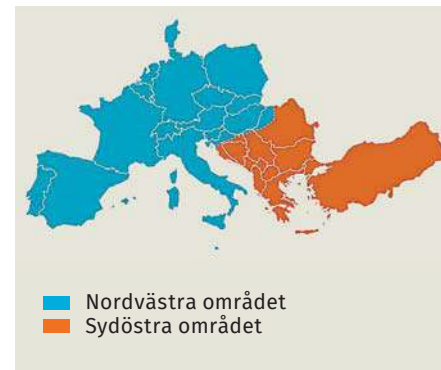
”Utbyggnaden av förnybar el måste gå hand i hand med åtgärder som säkerställer att vi har el även när vind- och solkraften inte levererar”, sade Stefan Zach och efterlyste rundabordssamtal, där alla viktiga intressenter samlas för att lösa problemet. Så drömde han till:

”De flesta experter i Europa utgår från att det vid en överregional blackout kan ta tio till tolv dagar innan människor återfår strömmen. Att ett sådant läge skulle kunna leda till medborgarkrigsliknande scenarier kan man inte utesluta.”

SVENOLOF KARLSSON

På 40 sekunder slogs fjorton stora elstationer ut i norra Balkan och Rumänien.

Så här delades Europa.

Luftledning vanligen det bästa

LUFTLEDNING ÄR vanligen ett bättre alternativ än nedgrävd kabel, om det handlar om högre spänningsnivåer. Det anser fem regionala nätföretag i Sverige, tillsammans med stamnätsoperatören Svenska kraftnät, i ett gemensamt åtgärdsförslag till den svenska regeringen för hur elnätet ska förstärkas. "Luftledning är den tekniska lösning som ger ett säkert, tillförlitligt och effektivt elnät till lägst samhällskostnad. Luftledning är i regel ett mycket billigare alternativ än markkabel, vilket innebär lägre kostnader för elnätskunderna", sägs i förslaget.

"Det alternativa valet med markkabel på dessa spänningsnivåer medför tekniska svårigheter som försämrade elkvalitet och ökad risk för avbrott. Markkabel kan därför bara förordas på kortare sträckor där det inte är möjligt att bygga en luftledning."

Utspelet kan ses mot bakgrund av att allt fler markägare och boende nära högspänningsledningar börjat kräva att elen dras i kabel i marken. För elsystemet som helhet ger det enligt skrivelsen alltså fler nackdelar än fördelar.

I fråga om lågspänningsledningar ser frågeställningen delvis annorlunda ut. I tätort ger nedgrävda

Fingrid

kablar till exempel bättre skydd mot oväder. Om kablarna av något skäl behöver repareras, kan arbetet med att lokalisera och åtgärda felet däremot bli desto större.

De företag som tillsammans

med Svenska kraftnät står bakom förslaget är Ellevio, Eon Energidistribution, Jämtkraft, Skellefteå Kraft Elnät och Vattenfall Eldistribution.

Ledningar i luften beskrivs som ett tryggare och ekonomiskt mer fördelaktigt alternativ än markkabel.

Kristian Finell, Herrfors Nät, finns bland kandidaterna, när EU:s nya elnätsorganisation väljer sin första styrelse.

Ny EU-enhet för nätföretagen

ATT NÄTFÖRETAGEN I Europa ser ett behov av samverkan antyds av att de samlat sig i fyra sammanslutningar, Geode, CE-DEC, E.DSO och Eurelectric. Nu är en femte på gång genom EU DSO Entity, men denna gång inte utgången från elnätsföretagen själva, utan som ett EU-initiativ. Tanken är att den nya DSO-enheten (DSO står för Distribution System Operator, elnätsföretag) ska ge de lokala elnätsföretagen en enhetlig ("coherent") röst gentemot de europeiska institutionerna och kan också ses som en uppgradering av elnätets roll i elsystemet.

Till exempel behöver näten fyllas med intelligens, för att lokal elproduktion – som solceller på taken

– ska kunna hanteras och för den efterfrågeflexibilitet som behöver utvecklas i ett elsystem där elproduktionen beror på väderförändringarna.

Enligt EU:s planer ska den nya enheten fokusera på tekniska frågor med en neutral utgångspunkt, finansieras av sina medlemmar genom nätaggifter på nationell nivå och ha ett fullvärdigt sekretariat med generalförsamling, generalsekreterare och nationella expertgrupper.

Preliminärt ska en generalförsamling i april 2021 fastställa statuterna för den nya enheten.

Att lokala elnätsföretag i Europa kan ha ganska stora revir framgår av att EU kategoriserar alla bolag

med färre än 100 000 kunder som små.

Katternöbolagen är genom sitt medlemskap i Lokalkraft sedan tidigare representerade i CEDEC (the European Federation of Local Energy Companies) och genom medlemskapet i Finsk Energiindustri i Eurelectric.

I valet till den 27 personer stora styrelsen för den nya EU DSO Entity kandiderar Herrfors Nätets vd Kristian Finell.

Varm höst

♦ Vintern 2021 har visat sig bli rejält kall. Höstmånaderna 2020 var som kontrast alla varma, och som helhet blev hela året 2020 det varmaste under den tid som Meteorologiska institutet bokfört temperaturerna i Finland. Det blev också ett ovanligt regnigt år.

I september var den mest anmärkningsvärda väderhändelsen den storm som passerade på Ailas dag den 17:e i månaden. Den hårdaste medelvinden räknat över en tiominutersperiod mättes då vid Kylmäpihlaja i Raumo till 29,4 m/s. Den kraftigaste vindbyn, 35,3 m/s, uppmättes vid mätstationen i Kallan i Larsmo.

Den första snön kom i norr under en kall vecka i mitten av oktober, ställvis även i landets mellersta del.

I november uppmättes på flera håll stationsspecifika värmererekord i fråga om månadsmedeltemperatur. Mariehamns flygplats mätte novemberrekordet 16,6 grader den 6 november. I december avvek långtidsmedelvärdet uppåt framför allt i västra Lappland, där det var cirka sju grader mildare än genomsnittligt.

På julannandagen trädde vintern fram på allvar i en första vända, då stora delar av östra och norra Lappland hade mellan 30 och 40 köldgrader. Månadens lägsta temperatur, -41,1 grader, i Kevojärvi i Utsjoki blev också den lägsta i Finland under 2020.

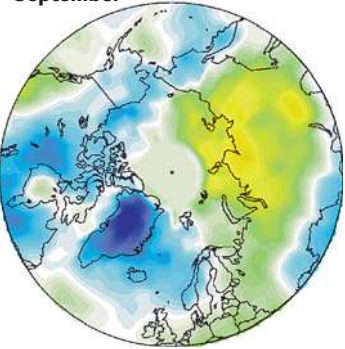
Fjölårets nederbördsmängd låg nästan överallt i landet över långtidsmedelvärdet. I Österbotten var nederbördsmängden på många håll exceptionellt stor, vilket med Meteorologiska institutets vokabulär innebär att företeelsen uppträder mer sällan än en gång på 30 år.

Störst var årsnederbördsmängden i Paljakka i Puolango, där det enligt preliminära uppgifter regnade hela 1 132 millimeter, den tredje största nederbördsmängden i Finland i mät-historien.

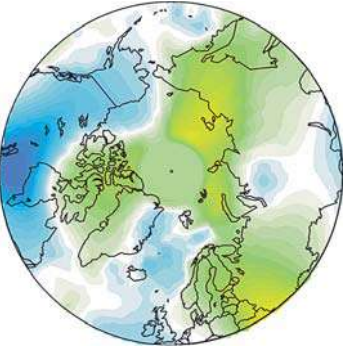
Efter årsskiftet har vädermönstret svängt drastiskt. I början av februari var hela landet rejält snötäckt och Bottenviken i stort täckt.

Även på global nivå har temperaturentrenden vänt drastiskt nedåt. Januari 2021 var enligt den satellitbaserade temperaturdatabasen UAH den kallaste månaden sedan 2018.

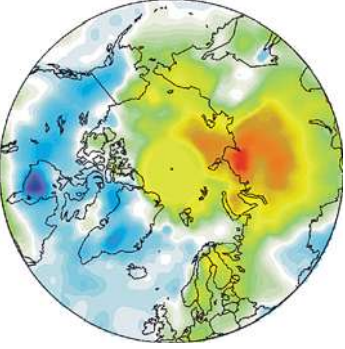
September

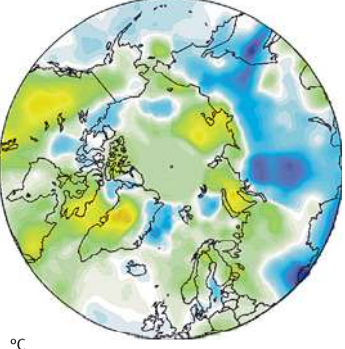
Oktober

November

December

°C

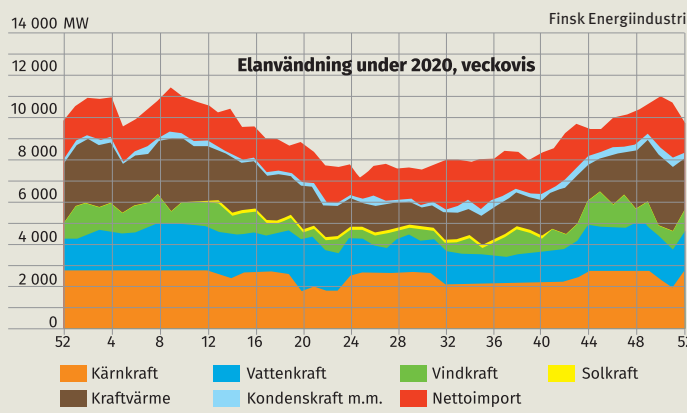
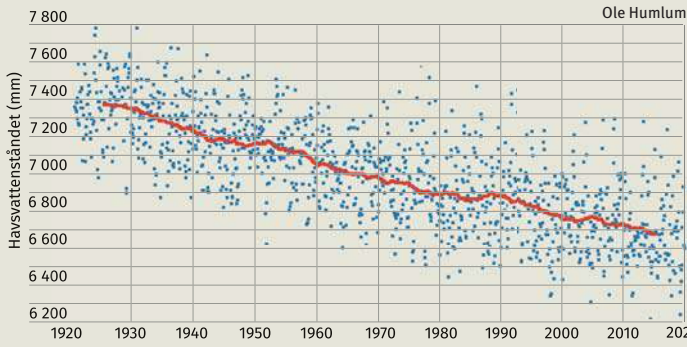
Klotillustrationerna har gjorts av professorn i fysisk geografi Ole Humlum på basis av dataleverantören GISS. Kloten visar månadens medelavvikelse från medeltalet 2010–2019.

gissa kurvan

Havssänkningen 7 mm per år

♦ Havsytan har, sedan mätningarna inleddes med en så kallad mareograf 1914, sjunkit i Jakobstad med i genomsnitt 7,13 millimeter per år. Punkterna i figuren visar medelmånadsvärdena, den streckade kurvan tioårstrenden. Kurvan visar alltså resultatet när värdet på landhöjningen minskas med värdet för havsytehöj-

ningen. Som synes är trenden i stort oförändrad under hundra år. Motsvarande siffror för havssänkningen är i Kemi 6,79 mm, Åbo 3,55 mm, Helsingfors 2,23 mm och Fredrikshamn 0,92 mm/år. En utförlig databas med siffror från hela världen kan studeras på hemsidan för PSMSL (Permanent Service for Mean Sea Level).

Elanvändningen minskade i fjol

♦ Elanvändningen i Finland under 2020 minskade med 6 % från året innan till 81 TWh, en effekt av den varma vintern och ekonomiskt minskad aktivitet. 66 TWh producerades i Finland, nettoimporten var 15 TWh. Kurvan visar elproduktionen enligt energislag. Koldioxidemissionerna räknat för både el- och värmeproduk-

tionen minskade väsentligt till 9,4 miljoner ton. Toppåret 2003 var siffran 33 miljoner ton. Räknat per producerad kWh var koldioxidutsläppen nere i 64 gram, bland de lägsta i världen. Den utsläppsfria inhemska elproduktionen utgjorde rekordhöga 85 %, fördelat på 51 % förnybart och 34 % kärnkraft.

Svenska Litteratursällskapet

Hon föddes som dotter till en legend. Hon gav upp sin karriär för sin mans skull. Men få hade ett så intressant liv som Eva Acke.

Acke målar svärfar.

Legendens dotter

familjen ”en äkta kärlek, förtrolighet och djupa beroendeförhållanden”. Zachris ”gav inte avkall på fadersauktoriteten som princip men var ändå fördomsfri i många stycken”, sammanfattar Alexandra Ramsay, som studerat breven.

Aina upptogs som åttabarnsmor i hög grad upp av att få vardagen att gå ihop. Toini var litterärt begåvad och bistod sin far i redaktionella uppgifter, ofta assisterad av väninnor. Hennes nedsatta hörsel var ett handikapp som ”hindrade henne bl.a. från att bli gift och försörjd”, enligt Alexandra Ramsay.

Eva var praktiskt lagd och djurkär — hon förekommer på familjefotografier med åtminstone fyra hundar (Pompe, Tom, Jeppe och Rustan), katten Egen och hästen Putte. Hon var också konstbegåvad och tilläts sexton år gammal åka till Stockholm för konststudier. Sedan följde studier vid ritskolan i Helsingfors.

Det dröjde ändå till 1883, när Eva var 27 år, innan hon tog ett större kliv ut i världen, genom konststudier i Köpenhamn och därefter Sankt Petersburg. 1887 styrde hon kosan till den berömda svensk-finska konstnärskolonin i Önningeby på Åland.

Ryktena om konstnärernas excentriska liv nådde Zachris öron. Skyndsamt skrev han till den nu 33-åriga dottern:

”Jag måste lätta mitt bekymrade hjerta och bedja dig vara varsam, ej blott med helsan, men äfven med namn och rykte. Marknadsresa — det förtroliga lifvet utan förkläde på Mattas — och dertill en resa i höskrinna med bara ungdom till Eckerö, — allt detta förlöper icke utan förtal. Åland är känt för mycket lättsinne, följaktligen också mycket sqvaller, och detta går ut till öster och vester.”

BANBRYTANDE KONST SKAPADES i Önningeby. Samtidigt hade Zachris rätt, när han anade att de samtida moralnormerna utmanades. Här mötte Eva sitt öde i konstnären Johan Axel Gustaf Andersson, känd för eftervärlden som J.A.G. Acke.

Acke kom till Önningeby av en slump. Trött på de akademiska målarstudierna ville han ut i friheten i Stockholms skärgård, då hans krogkompis, postmästare i Grisslehamn,

i stället föreslog Åland. ”Det går en finnbåt kl. 7. Du kan hinna med den. Det behövs inget pass.”

Under sex år vistades Acke ofta i Önningeby. Han föll först för den svenska konstnären Anna Wengberg, som dock slogs ur brädet av Eva. Dock var dramatiken inte värre än att Anna Wengberg senare gjorde en oljemålning av Eva och Acke på promenad i Nykarleby.

Acke godkändes av svärfadern. I en fresk ovanför fönstren i matsalen på Björkudden i Östersundom, dit Topelius flyttat 1878, målade Acke sin egen situation: en yngling som lockad av skogsfrun flydde in i en förtrolad skog.

Bröllopet i oktober 1891 stod just här, och Björkudden kom fram till Zachris död 1898 att vara Evas och Ackes fasta punkt i tillvaron. När svärfar gav ut ”Läsning för barn” i en illustrerad praktupplaga, medverkade Acke med 154 illustrationer jämte en rad vinjetter.

Evas roll, som hon verkar ha accepterat, blev i praktiken att assistera sin man konstnären, som vann allt mer berömmelse. Makarna trivdes bra med varandra, och umgänget med dåtidens kulturpersonligheter innebar i sig en belöning.

I ett brev till Zachris ger Eva ett exempel: von Heidenstams bröllop med Olga Wiberg på klippön Blå Jungfrun utanför Öland i juli 1896. Pastorn Askling var ”tillräckligt frisinnad” för uppdraget. Eva klädde bruden i brudstassen, biträdd av grevinnan Mörner. Verner redde själv till brudmattan med svenska flaggan överst. ”Han var så lycklig över sin idé att få knäfalla på svenska flaggan.”

Under vigseln bar alla herrar facklor. Efter förrättningen var det ombyte till vita kläder och en krans av murgröna på huvudet. En hög tekanna med champagne togs fram, med ett silverlock där Acke gravrat Heidenstams profil. Albert Engström reciterade ur en tidning som konstnärsvännerna gjort enkom för brudparet. Vid supén flammade tjär-tunnor på klipporna, raketer avsköts mot månskaran, telegram upplästes som var blixtrande roliga.

DET PEKUNIÄRA ARVET efter fadern gav stadga åt Evas och Ackes liv. De

Fausto som pirat, målad av Acke.

Wikipedia

köpte en större villa i Vaxholm i Stockholms skärgård. Efter omfattande renovering blev den parets permanenta boning och ett samlingsställe får dåtidens kulturpersonligheter.

Villan fick namnet ”Akleja”, en ordlek av ”Acke” och Evas smeknamn ”Eja”. På väggen mellan matsalen och köket målade Acke en passande devis: ”Ackes och Ejass hus gränsar i söder till samhället och i norr till sagan.”

I Evas dagbok kan man följa makens intensiva arbete med sin konst och det lika intensiva umgänget med konstnärsvännerna. Alla namn man kan begära passerar revy, som Anders Zorn, Karin och Carl Larsson, Georg Pauli, Albert Engström, Bruno Liljefors, makarna Hei-

Zacharias Topelius på 80-årsdagen den 14 januari 1898.

Acke och Eva till vänster, Toini till höger.

Museiverket

denstam, de förmögna konstmecenaterna Karl Otto Bonnier och Ernest Thiel, och inte minst målarprinsen Eugen, som Acke samarbetade med och som kunde komma på besök även utan invitation. ”Jag dyrkar honom!”, skrev Eva i dagboken.

Även finländska konstnärsvänner och släktingar var ofta på plats, som Johannes Brofeldt (Juhani Aho) med målarhustrun Venny Soldan, den landsförviste brodern Pekka Brofeldt och Eero Järnefelt, som på Evas flygel, ärvd av Zachris, spelade Sibelius för värdarna.

Släktbesöken var också många, till exempel av moster Lotti, Mimmi Lybeck och två andra Nykarlebyvänner midsommaren 1905. Vid ett tresyster-

möte i Stockholm firade Eva och Aina Toinis femtioårsdag. Förstås besökte Eva, med eller utan familj, också Finland. Faster Sofie kände 92 år gammal fortfarande igen henne på rösten.

Vid nyheten om oktoberrevolutionen 1905 hissades Topelius blåvita duk i Aklejas flaggstång. Vasa marsch och andra fosterländska sånger ”rungade från Zachris flygel”. Likaså mottogs marsrevolutionen 1917, då tsaren störtades, med hänförelse. Från målarprinsen ankom ett lyckönskande brev med tankar om Finlands frihet.

EVA OCH ACKE fick inga egna barn, men adopterade Fausto, med familjenamnet Padovini, vars familj de lärt känna under

Eva Topelius i unga år.

Mika K. Koivunen, album

en vistelse i Rom. Han hämtades sex år gammal och växte alltså upp i den sagomiljö som makarna skapat i Villa Akleja.

Fausto acklimatiserade sig snabbt. 1920 tog han med det svenska laget guld i laggymnastik i OS i Antwerpen. Då han inte fick arbete som gymnast i Sverige emigrerade han till Hollywood och blev tränare på filmbolaget RKO Studios.

J.A.G. Acke avled 1924, Eva Acke 1929. De är begravda på Norra Begravningsplatsen i Solna. Fausto dog 1967 och är begravd på Hollywood Hills.

SVENOLOF KARLSSON

Källa: Bl.a. Claes Mosers bok ”JAG Acke. Visionär och drömmare i konstens spegel”. (2020)

Jukka Kuoppamäki, låtskri-vare och präst, farmors mor är syster till Eva Acke.

Jörn Donner, författare, filmregissör och politiker, mormors far är femte kusin med Eva Acke.

Johanna Ehrnrooth, internationellt framgångsrik konstnär, farmors mor är sjätte kusin med Eva.

Charles Plogman, prisbelönad musiker från Nedervetil, farfars morfar är sjätte kusin med Eva.

Joel Rundt, författare och folkdiktare från Kovjoki, är sjunde kusin med Eva.

Viljami Kalliokoski, jordbrukare, riksdagsman och lantbruksminister från Halso, farfar är sjunde kusin med Eva.

Gustav Hägglund, general, tidigare kommandör för försvarsmakten, morfars far är sjunde kusin med Eva.

Gunvor Häggman, marknadskoordinator för Oravais Rökeri, farmors mor är sjunde kusin med Eva.

Arsi Harju, guldmedaljör i kulstötning i OS i Sydney 2000, farmors farfar är sjunde kusin med Eva.

Alma Söderhjelm, professor i historia vid Åbo Akademi, är åttonde kusin med Eva Acke.

Vill man få bra färgbilder av däggdjur, ska man satsa på sommarhalvåret då det är ljust dygnet runt. Redan för tio år sedan gick det att få en så här fin bild av en älgfamilj med en viltkamera.

Även den som inte vill tillbringa otaliga nätter i ett gömsle vid en tjäder-spelplats kan få fantastiska bilder av tjäderspelet med en viltkamera.

De flesta däggdjur går att fotografera med viltkamera. Här har viltkameran placerats på ett lavrikt berg där skogsrenarna ofta betar.

Lodjur vid en slagen vitsvanshjort. Ifall du hittar ett nyslaget kadaver, ska du agera snabbt, så att lukten av människa inte hinner kontaminera platsen. Gå inte fram till kadavret. Och placera kameran lågt på behörigt avstånd.

Vi använde förra våren framgångsrikt viltkameror, som kunde skicka bilder i realtid, för att ta björnen på bar gärning när den förstörde bikupor.

Viltkameran – bekväm metod att lära känna djuren

Viltkameran, också benämnd åtelkamera, har blivit populär bland naturintresserade människor, och inte utan orsak. Rätt använd ger viltkameran fina bilder som dessutom ger mycket kunskap om djur och natur. Jag har använt viltkameror i över tio år och hunnit nöta ut ett tiotal olika modeller. Här några erfarenheter.

platserna för viltkameran är vid saltstenar (älg, vitsvanshjort, rådjur, hare), gryt (räv, mårhund, grävling), åtlar och kadaver (stora och små rovdjur, rovfåglar och kråkfåglar) samt spelplatser (tjäder och orre).

Kända och vältrampade viltstigar samt viltåkrar är också säkra kort för rådjur, hjort och stora rovdjur. Dessutom kan man få bra bilder av de flesta däggdjur helt enkelt genom att placera kameran längs en sällan använd skogs- eller traktorväg.

Ett av de bästa ställen jag hittat för viltkameran är en gammal träbro över en liten å i skogen. Här har både hjortdjur, rävar, lodjur, varg och björn passerat genom åren utan att jag behövt sätta ut något extra lockmedel.

Ett knep som man lär sig ganska fort är att rensa bort högt gräs och mindre kvistar framför viltkameran. Placera viltkameran lågt, bara 0,5–1 meter över marken, om du vill få bättre bilder av djur mindre än älg. Finns det inget lämpligt träd i närheten, går det att bygga en liten ställning.

I DAG KAN man köpa en viltkamera för under 100 euro i en lågprisbutik. Problemet med dessa kameror är att de ofta har mycket begränsade inställningsmöjligheter.

Till exempel är så gott som alla däggdjur i Finland nattaktiva. I många fall lönar det sig att ställa in kameran så att den tar bilder enbart under dygnets mörkare timmar. Saknas lämplig inställning för detta, kommer kamerans minneskort att snabbt fyllas med oönskade bilder av flygande småfåglar eller liknande.

Det andra val man ställs inför är om kameran ska kunna skicka sina bilder över mobilnätet. För en sådan viltkamera får man räkna med en extra kostnad på minst 100 euro samt en anslutning, vilket innebär minst 60 euro per år.

Även om viltkameror som kan överföra bilder har sina fördelar, räcker en "vanlig" viltkamera väl till för de flesta användare. Några skillnader i bildkvalitet är det inte mellan alternativen.

Det ska dock inte förnekas att det är en trevlig sysselsättning att vid

morgonkaffet sitta med telefonen i handen och gå igenom vad viltkamerorna fångat upp under natten. Dessutom har vi framgångsrikt använt uppkopplade viltkameror för att snabbt kunna fånga mårhundar som besöker åtlar och senaste vår även för att skrämja bort en björn som förstörde bikupor.

Jag avråder från att köpa de allra dyraste kamerorna, eftersom erfarenheten visat att även de förr eller senare slutar fungera. Man kan skaffa eller själv tillverka en skyddslåda för kameran i syfte att hålla regn och fukt borta, som annars kan förstöra den känsliga elektroniken, men tyvärr kan dessa lådor motverka sitt syfte, speciellt vintertid då snö pressas in i lådan och fukten stannar kvar.

Dessutom finns även en risk för stöld och ofog, något som dock hänt mig bara en gång under årens lopp. I de mer befolkade delarna av Finland kan det beteendet dock förmodas vara ett större problem.

Det har även hänt att älg och hjort provsmakat min viltkamera. En kam-

rat fick viltkameran totalförstörd av en arg järv som inte ville bli fotograferad.

DE FLESTA VILTKAMEROR fungerar bra med vanliga alkaliska batterier av typen AA, men under den kalla årstiden är de dyrare litiumbatterierna eller ett fristående större batteri ett måste. De vanliga alkaliska batterierna har nämligen en mycket kort livslängd i kyla.

De flesta tar enbart bilder med sina viltkameror, men i många fall är det de korta, cirka 30 sekunder långa videosnuttarna som ger mest information och de bästa bilderna. Tror jag mig kunna räkna med mycket aktivitet framför kameran, väljer jag därför alltid att filma med viltkameran i första hand. Under årens lopp har jag fått många intressanta videosnuttar på djur med oväntade beteenden som jag haft stor nytta av i mina föreläsningar och utbildningar.

MATTIAS KANCKOS

FÖRESPRÅKARE FÖR NATUR- och djurskydd framhåller ofta att deras argument vilar på en stadig vetenskaplig grund. Att de värnar om utrotningshotade arter och naturens mångfald.

Tittar man närmare på dessa människors argument, ser man dock ganska snabbt att detta endast delvis är deras motiv. Mycket viktigare för många naturskyddare är att bevara det vackra i naturen och framför allt de mest ståtliga eller gulliga djuren.

Det är ingen slump att världsnaturfonden har en jättepanda, Finlands naturskyddsförbund en saimenvikare och naturskyddsföreningen i Sverige en pilgrimsfalk i sina logotyper. Alla de här arterna uppfattar människor som vackra, gulliga eller ståtliga.

Detta är inte problematiskt i sig självt, men när samma synsätt även starkt sätter sin prägel på politiska beslut och prioriteringar kring naturskydd blir det mera problematiskt. Skulle naturskyddet basera sig enbart på vetenskapliga argument, borde alla arter vara jämbördiga och få lika mycket omsorg och resurser. Rent vetenskapligt, ekologiskt och etiskt är varje art lika viktig och värdefull att bevara.

Tittar man närmare på dagens situation, ser man dock ett fåtal vackra, gulliga och/eller ståtliga däggdjur får nästan all uppmärksamhet och alla resurser.

Tror du mig inte, kan du försöka reda ut hur mycket Finland satsar ekonomiskt på att bevara arter såsom flygekorre, varg och saimenvikare och jämföra detta med hur mycket av resurserna som går till exempel till att bevara någon av de 42 arterna starkt hotade skalbaggsarter i Finland.

I en klass för sig är de ekonomiska resurser som Finland satsar på att bevara världens vanligaste (mest utbredda) rovdjur, vargen. Ett tiotal personer är heltidsanställda bara för att hantera skyddet av vargen och därtill får ett stort antal frivilliga (inklusive undertecknad) arvodet för att samla in vargspillning för DNA-analys.

VILKA DJUR SOM är vackra och gulliga är en mycket subjektiv åsikt, som inte borde ligga till grund för beslut, men så fungerar alltså även våra folkvalda lagstiftare och politiker, även om de inte kanske vet om det själva.

Samma sak gäller djurskyddet. Samtidigt som många bekymrar sig för produktionsdjurens hälsa och välmående är det väldigt få som pratar om de miljontals råttor som årligen förgiftas eller avlivas på de grymmaste sätt i alla större städer. Trots att vetenskapen håller rätan som ett av de mer intelligenta djuren.

Djurskyddarna vill förbjuda pälsfarmningen, eftersom djuren inte kan utföra sina naturliga drifter, medan det verkar helt okej att hålla katt i en liten stadslägenhet.

Som naturskyddare behöver jag vara medveten om att jag som människa antagligen alltid kommer att känna mer för en tiger än för ett blötdjur. Att jag kommer att jobba mer för att skydda det som är vackert eller ståtligt, även om det är väldigt subjektivt.

Varken natur- eller djurskydd bedrivs alltså på en konsekvent grund i dag. Och jag har svårt att se att vi någonsin kommer att nå dithän.

MATTIAS KANCKOS

Mattias Kanckos arbetar i sitt företag över ett brett spektrum. Naturguidningar kombineras med naturinventeringar, miljöplanering, konsultering och kursverksamhet. Du kan föreslå ämnen för kommande artiklar av honom på naturforetagare@gmail.com.

Markus Päivärinta är ny driftchef på Vetelin Energia.

Entreprenör blev driftchef i Vetil

◆ VETELIN ENERGIA

I mitten av januari inledde Markus Päivärinta sitt nya jobb som driftchef på Vetelin Energia.

”Jag ansvarar för elnätet, inte fjärrvärmenätet, och min främsta uppgift är att leda arbetet med att utveckla och underhålla Vetelin Energias elnät”, berättar han.

Han har lång och gedigen erfarenhet av elnät. 2003 började han som linjemontör på Korpelan Voima och arbetade där i drygt tio år. Sedan studerade han vidare till ingenjör i elteknik i Ylivieska och 2016 grundade han Jowera (Jokilaaksojen Werkonrakennus Oy) med bas i Sievi.

”Det är ett bolag som utför elnätstjänster. Bland kunderna finns en rad elnätbolag, däribland Herrfors och Korpelan Voima.”

Jowera har vuxit till sex anställda och utvecklats bra, men i och med att Päivärinta övergått till heltidsjobb på Vetelin Energia förhandlar han om att sälja sitt företag.

”Jag ser klara fördelar med att jag nu ska kunna fokusera på driftchefs-uppgifterna och slippa det ansvar som det innebär att leda ett helt företag”, säger Markus Päivärinta.

Säkerheten viktig vid mikroproduktion

◆ KRONOBY ELVERK

När soltimmarna ökar för varje vecka är det lockande att satsa på ett småskaligt solenergipaket och bli mikroproducent. Det finns numera färdiga system med olika kostnadsnivåer, produktionskapaciteter och återbetalningsplaner. Innan man slår till, finns det dock en del lönsamhetskalkyler och säkerhetsregler att beakta.

”Först och främst lönar det sig att räkna ut sin egen elkonsumtion och göra upp en investeringsplan. Mest ekonomisk nytta har man när man själv använder den el som man producerar. Då sparar man in på den el man annars skulle ha köpt, men också på överföringsavgiften och på elskatten”, säger Krister Wikström, nätchef på Kronoby elverk.

Han påminner om att det finns en rad tillstånd och avtal som måste ordnas.

”Du behöver kontakta kommunens byggnadsavdelning och kolla att mikroanläggningen är tillåten i bostadsområdet. Sedan behöver du kontakta ditt elnätbolag och gå igenom alla säkerhetsföreskrifter. För att sälja överskottsel krävs ett avtal med ett elbolag.”

För elnätbolag är det viktigt att alla elproducenter finns kartlagda. Det gäller även mikroproducenter.

”Det är en grundläggande säkerhetsfråga att våra montörer inte utsätts för risk med bakspänning. Vi välkomnar mikroproducenter, men säkerheten i vår verksamhet är nummer ett”, säger Krister Wikström.

Gun-Marie Wiis

I Kronoby finns ett tjugotal mikroproducenter som säljer sin överskottsel till nätet.

Johanna Stubb använder Fingrids app för att planera vardagens elkonsumtion hemma.

Med tummen på elbörspulsen

◆ ESSE ELEKTRO-KRAFT

Börspriset på el har under senare tid rört sig snabbt, till och med så att vi under någon timme upplevt negativa elpriser. Sådana situationer kan uppstå när utbudet på el är större än efterfrågan. En del elkunder ser möjligheter att tjäna in på elräkningen genom att använda mycket el under timmar när priset är lågt och spara när det är högt.

”Vi började sälja elavtal baserat på börspris i somras. Hittills är det ett knappt tiotal kunder som vågat prova på det”, säger Johanna Stubb som till vardags ansvarar för fakturering på Esse Elektro-Kraft Ab.

Sedan i somras agerar hon som bolagets egen försökskanin och har ett elavtal baserat på börspris, i stället för fast pris.

”Visst kan det bli ett litet stressmoment, när priset är högt och man vinner på att vänta några timmar med att starta diskmaskinen, men man blir snabbt van att planera nästa dags aktiviteter utifrån elpriset”, säger Johanna Stubb.

Priset sätts per timme och publiceras av bland andra Fingrid vid 13.50-tiden en dag i förväg.

För kunder som inte är intresserade av elprisernas upp- och nedgång rekommenderar hon vanligt elavtal med fast pris.

”Vill man anpassa sig efter börspriset, krävs att man följer med prisutvecklingen och låter priset påverka dagsrutinerna. Annars kanske man gör en förlustaffär.”

Åttiotalets teknik går till historien

◆ NYKARLEBY KRAFTVERK

För drygt ett år sedan togs den nya turbinen i bruk vid vattenkraftverket i Nykarleby. Produktionen har sedan dess flutit fint och nu är det den gamla turbinens tur att få lite uppmärksamhet. Under sommaren kommer automationssystemet från 1984 att bytas ut mot ett modernt system.

”Det börjar bli svårt att hitta reservdelar, och tekniken är helt enkelt inte kompatibel med moderna system”, säger Robin Kuusisaari, driftledare på Nykarleby Kraftverk.

Projektet inleddes vid årsskiftet med planering, den handgripliga insatsen görs efter att vårflo den passerat. I mitten av oktober beräknas operationen vara genomförd, och då kan kraftverket åter köras med dubbla turbiner.

”Ett normalt vattenår klarar den nya turbinen av driften på egen hand under perioden maj-oktober.”

Automationssystemet är beställt från Andritz, som även tillverkat systemet till den nyare turbinen.

”Det nya systemet gör att de två turbinerna får lättare att tala med varandra, och det blir nu enklare att köra kraftverket som en helhet”, säger Robin Kuusisaari.

Karolina Isaksson

Turbinerna får lättare att tala med varandra, säger Robin Kuusisaari på Nykarleby Kraftverk.

Det är ren energi i Kattilakoskis vattenkraftverk, men tekniken behöver uppdateras, konstaterar Benjam Wärn, driftingenjör för Herrfors vattenkraft.

Totalrenovering i Kattilakoski

◆ HERRFORS

Det blir en lyftoperation av det tyngre slaget när en 30 tons generator och en nästan lika tung turbin ska lyftas ut genom taket på Kattilakoski kraftverk i juli. Maskineriet är av det massiva slaget och tillverkat av Tampella i Tammerfors i slutet av 1970-talet. Numera är det tyska Andritz som sköter turbinerservicen.

”Generatoren ska transporteras till ABB:s enhet Uleåborg för att genomgå en totalservice, medan turbinen ska få ny axel, nytt löphjul och ny högtryckshydraulik från Andritz underleverantörer. Samtidigt görs en totalrenovering av automationen hos VEO, som har sin bas i Vasa”, berättar Benjam Wärn, driftingenjör för Herrfors vattenkraft.

Renoveringen inleds i juli efter att vårflo den dragit förbi och i december beräknas allt vara klart.

”Det dyker alltid upp överraskningar, men tidsplanen är realistisk”, säger Benjam Wärn.

Elproduktionen i Kattilakoski är någorlunda stabil. Flödena i Esse å är relativt förutsebara.

”Vi har haft två vintrar på rad när kraftverket producerat bra, men på årsnivå har de torra somrarna dragit ner produktionen”, säger Benjam Wärn.

Sommarjobbare välkomna också i år

◆ HERRFORS

Herrfors har en tradition av att ge studerande meningsfulla sommarjobb. Så också i år.

”Vi erbjuder ett antal sommarjobb inom olika arbetsuppgifter, som inom nätbbyggnad, kundbetjäning och ekonomi”, säger Jan Höglund, HR-chef på Herrfors.

De senaste åren har Herrfors placerat sig i topp nationellt när det gäller kundservice. Att arbeta inom Herrfors kundservice är en bra meritring för den som siktar in sig på yrken med kundfokus.

”I fråga om personal till kundbetjäningen vill vi komma snabbt till skott. Förutom tjänstvillighet krävs språkkunskaper, helst i både svenska, finska och engelska”, säger Jan Höglund.

”Elmontörerna bör studera elteknik och automation och gärna ha åtminstone två års studier bakom sig. De som söker ekonomijobbet bör studera på handels- eller yrkes-högskola, gärna med inriktning ekonomi”, säger Jan Höglund.

Jan Höglund hanterar sommarjobbansökningarna.

Esse Elektro-Kraft

Levererar el till delar av Pedersöre, Kauhava, Nykarleby (Markby) och Kronoby (Jeussen)

Kunder: 3 700

Årsleverans: 50 GWh

Telefon växel: 020 766 1900

Felanmälningar, utanför kontorstid: 766 2023

Kundtjänst: 020 766 1912, 020 766 1911

Fakturafrågor: 020 766 1912, Johanna Stubb
www.eekab.fi

Herrfors

Levererar el till Alavieska, Jakobstad, Larsmo, Maxmo, Oravais, delar av Pedersöre, Terjärv och Ylivieska

Kunder: 32 000

Årsleverans: 610 GWh el, 284 GWh värme

Telefon växel: Jakobstad (06) 781 5300,

Ylivieska (08) 411 0400

Felanmälan, utanför kontorstid: Jakobstad och Larsmo (06) 723 0079, Oravais, Pedersöre och Terjärv (06) 723 4521, Ylivieska el (08) 426 350, Ylivieska fjärrvärme 044 781 5375

Fakturafrågor: Jakobstad (06) 781 5312, Ylivieska (08) 411 0401
www.herrfors.fi

Kronoby Elverk

Levererar el till delar av Kronoby, Pedersöre och Karleby

Kunder: 3 220

Årsleverans: 45 GWh

Telefon växel: 824 2200

Felanmälan: 824 2200, 0400 126 005

Fakturafrågor: 824 2200

www.kronobyelverk.fi

Nykarleby Kraftverk

Levererar el inom staden Nykarleby

Kunder: 5 100

Årsleverans: 110 GWh

Telefon växel: 785 6252

Felanmälan: 722 0050

Felanmälan, utanför kontorstid: 722 0050, 781 0632

Fakturafrågor: 785 6252, 785 6251

www.nkab.fi

Vetelin Energia

Levererar el till Vetil (utom Polso, Kivikangas och Nykänen)

Kunder: omkring 2 300

Årsleverans: 28 GWh

Telefon växel: (06) 866 3600

Felanmälan: 0400 262 261

Fakturafrågor: 040 661 7850

www.venergia.fi

MIN ENERGI • röster om personliga energikällor

UNDER DET SENASTE året har vi alla blivit tvungna att tänka i nya banor. Även om situationen är krävande på många sätt, har den också gett oss nya insikter. Varje gång jag är med om att lösa ett problem strömmar det till ny energi. Idén med gymnastikundervisningen på distans lät i början främmande, men till min förvåning har också det fungerat riktigt bra. Vi har kunnat utnyttja tekniken för att kommunicera med varandra och för att skapa nya roliga sätt att motionera och stärka kroppen.

En av mina största energikällor är att få bidra till att människor lär sig nya saker och utvecklas. Det gäller både i mitt yrke som lärare och i min roll som tränare för de ungdomar som ägnar sig åt gymnastik på fritiden.

Min energi alstras tillsammans med andra människor och med mina tre hundar som jag dagligen motionerar. Ibland vill jag ändå vara helt ensam, gärna i en kolmörk skog där jag kan njuta av sådana små ljud som vanligtvis överröstar av det dagliga sorlet.

NINA HIETANEN ÄR lärare i gymnastik och hälsolära på Ylivieskan lukio. Hon tillbringar ett dussintal timmar per vecka i gymnastikhallen Voikkari, där hon leder träningar för unga gymnaster i åldern 11–16 år.

Karolína Isaksson